

závěrečná zpráva

Situační analýza vybraných sociálně vyloučených lokalit v obci Havířov

**Realizace: Sociotrendy - výzkumná agentura
1/2011**

**evropský
sociální
fond v ČR**

EVROPSKÁ UNIE

**OPERAČNÍ PROGRAM
LIDSKÉ ZDROJE
A ZAMĚSTNANOST**

**PODPORUJEME
VAŠI BUDOUCNOST
www.esfcr.cz**

Obsah

Úvod	4
I. Odd. Závěry a sociotechnická doporučení	5
1. Přehled hlavních výsledků	6
2. Sociotechnická doporučení	17
3. Vymezení vybraných pojmů	20
II. Odd. Výzkumná zpráva, analýzy a zdůvodnění	21
1. Obecný popis zadání a vzniku výzkumu	22
1.1 Představení zadavatele a zadání	22
1.2 Způsob nakládání s daty a informacemi	23
1.3 Normativní východiska výzkumu	24
2. Hlavní cíle výzkumu	30
2.1 Formulace výzkumných otázek	30
2.2 Předpokládané klíčové procesy	30
3. Sociálně demografické charakteristiky obce a jejich obyvatel	31
3.1 Sociálně demografický kontext obce	33
3.2 Sociálně demografické charakteristiky obyvatelstva v sociálně vyloučených lokalitách Šumbark a Prostřední Suchá	43
4. Sociálně vyloučení obyvatel	45
4.1 Historické pozadí a přítomnost sociálně vyloučených občanů	45
4.2 Vznik sociálního problému v lokalitě, příčina vzniku sociálně vyloučené lokality	45
5. Deskripce sociálně vyloučených lokalit	47
5.1 K identifikaci sociálně vyloučených míst	47
5.2. Prostorové aspekty sociálního vyloučení	48

6.	Systémoví aktéři a dílčí oblasti sociální exkluze/inkluze	56
6.1	Strategie bydlení a kvality bydlení	56
6.2	Vzdělávací strategie	68
6.3	Finanční strategie	79
6.4	Strategie společensky nežádoucího jednání	90
7.	Intervenční programy	101
8.	Hodnotové hierarchie	106
9.	Závěr	111
III. Odd.	Přílohy	113

MOTTO: „Ghetto je především způsob myšlení“¹

¹ Parafráze výroku: „Ghetto nejsou jenom ty zchátralé domy a odpadky na ulicích, ghetto je také a možná především stav mysli,“ říká Kumar Vishwanathan (Zdroj Romea.cz; 15. 11. 2010 a Google - Data map, TeleAtlas 2011)

ÚVOD

Cílem výzkumu *Situační analýza vybraných sociálně vyloučených lokalit v obci Havířov* bylo zmapovat nezávislou výzkumnou agenturou Sociotrendy výchozí situaci obyvatel (sociálně demografický kontext), popsat sociálně vyloučené lokality a místní mechanismy sociální exkluze a inkluze a poskytnout tak podklady pro efektivní činnost zadavateli výzkumu, kterým byl Úřad vlády ČR, Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách (Agentura pro sociální začleňování). Na závěrečná zjištění, která formulují hlavní problémy obyvatel sociálně vyloučených lokalit, naváže příprava strategického plánu sociálního začleňování. Tento plán by měl nabídnout konkrétní opatření umožňující naplnění potřeb obyvatel ve zkoumaných lokalitách a zmírnění nejvážnějších problémů.

Předběžně upřesňujeme, že sociálním vyloučením (exkluzí) rozumíme proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěsňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti. Mezi tyto zdroje řadíme především zaměstnání, bydlení, sociální ochranu, zdravotní péči a vzdělání.

K řešení úkolu byla použita výzkumná strategie s převahou kvalitativních výzkumných technik, v níž je důraz kladen na interakce všech participujících v průběhu výzkumu.

- Proběhlo *terénní výzkumné šetření* prostřednictvím komunikačních partnerů a systémových aktérů jako zástupců institucí působících v Havířově a *desk research* prostřednictvím materiálů získaných od systémových aktérů zapojených do řešeného úkolu (statutární město Havířov, NNO, pracovníci Agentury pro sociální začleňování apod.).
- Byly realizovány řízené i volné rozhovory, které umožňovaly dotázaným osobám zvážit zkoumanou problematiku a dotazovaní občané měli možnost vyjádřit se i k okolnostem, které pro některé aktuálně problémové nebyly.
- Interakce dotázaných a tazatelů měly za následek, že si dotazovaní uvědomovali, že o jejich stanovisko je zájem a mohou tak přispět svým vyjádřením k naplnění cíle, který byl výzkumem realizován.

Výzkumná zpráva, která vznikala od druhé poloviny listopadu 2010 do poloviny ledna 2011, je členěna do tří hlavních oddílů. V prvním jsou shrnuty výsledky a navržena sociotechnická doporučení, ve druhém je uvedena kompletní struktura výzkumné zprávy a třetí oddíl obsahuje přílohy, které umožňují detailní vhled do uvedených dokumentů a výzkumného šetření.

I. Oddíl

ZÁVĚRY A SOCIOTECHNICKÁ DOPORUČENÍ

PŘEHLED HLAVNÍCH VÝSLEDKŮ

Pro cíle výzkumného šetření jsme pracovali se třemi výzkumnými soubory, které označujeme jako cílové populace. Jednak se dvěma cílovými populacemi obyvatel Havířova, a to s veřejností ve smyslu „majoritní“ populace žijící v okolí lokalit, které byly vnímány a označeny jako sociálně vyloučené (zkratka SVL), jednak přímo s populací žijící uvnitř těchto lokalit (v konkrétně označených domech). Třetím výzkumným souborem, třetí cílovou populací byli systémoví aktéři, jimiž byli komunikační partneři složení ze zástupců institucí působících v Havířově, které mají vazbu na zkoumanou problematiku.

Pro tvorbu dat pro situační analýzu byla použita převážně kvalitativní technika a byla založena zejména na:

- Analýze dokumentů;
- Strukturovaných (řízených) rozhovorech s kompetentními činiteli (pracovníky státní správy, policie, s pracovníky vzdělávacích institucí, NNO);
- Strukturovaných (řízených) rozhovorech s klíčovými poskytovateli sociálních služeb a aktivit ve prospěch obyvatel zkoumaných sociálně vyloučených lokalit;
- Etnografickém pozorování;
- Strukturovaných (řízených) a nestrukturovaných (neřízených) rozhovorech s majoritní populací (veřejností) a populací osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách.

S ohledem na vymezení výzkumného cíle byl pro výběrové šetření použit stratifikovaný postup, pomocí něhož bylo zajištěno optimální rozložení charakteristik a obsahové pokrytí předmětu zkoumání prostřednictvím kvótních charakteristik. S jednotlivými občany, kteří byli našimi komunikačními partnery, byly provedeny strukturované rozhovory prostřednictvím pracovníků, spolupracovníků a školených tazatelů.

Výsledky získané výzkumným šetřením mají reprezentativní charakter pro témata, která byla vyhledaná jak cílovou populací veřejnosti lokality Havířov Šumbark a Havířov Prostřední Suchá žijící v blízkosti sociálně vyloučených lokalit, tak populací obyvatel žijících přímo v sociálně vyloučených lokalitách v těch obsahových charakteristikách, které byly zjišťovány.

Doplňkově byly zjišťovány hodnotové hierarchie obou dotazovaných populací, a to veřejnosti žijící v okolí sociálně vyloučených a populace žijící uvnitř těchto lokalit. Primární data byla převedena do elektronické podoby a analyticky zpracována statistickým softwarem. Datová struktura obsahovala 85 záznamů a 47 znaků, celkem 3 995 číselných údajů.

Obsahovému zpracování byly podrobeny informace verbálního i neverbálního charakteru.

I. POPIS LOKALIT

Městská část Havířov Šumbark je jedna z dominantních, samostatných a velkých městských částí, "proslulý sídlák". Jsou zde mateřské, základní i střední školy, řada obchodů s potravinami i dalším zbožím, restaurace a zdravotnická zařízení. Šumbark je v některých částech pravděpodobně velmi klidné místo, nicméně obecně jej celý sužují problémy hospod, minimálních možností kulturního využití, ztíženého prostředí pro rodiny s dětmi apod.

Městská část Havířov Prostřední Suchá je situovaná blízko centra, přesto více připomíná periferii. Jsou zde staré a menší domy, je mimo zájem obyvatel města, mimo hlavní tahy a žije se zde spíše vesnickým životem. Občanská vybavenost je zde dobrá. Jsou zde základní i střední školy, hřiště, obchody s potravinami, zdravotnické středisko, kulturní dům.

Obě lokality nevykazují známky silné samosprávy ani nebylo zaznamenáno, že by fungovala společenská komunikace.

II. STRATEGIE BYDLENÍ A KVALITY BYDLENÍ

Vnímání způsobu bydlení a jeho kvality obyvateli sociálně vyloučených lokalit

- Způsob bydlení a jeho kvality je z pohledu uživatelů domů patřících mezi sociálně vyloučené lokality diferencovaný. Ve způsobu vnímání se objevuje celá škála možností, od celkové spokojenosti až po nespokojenost. Situace v Šumbarku je lepší než v Prostřední Suché.
- K občanům ohroženým sociálním vyloučením patří zejména skupiny obyvatel s nízkými příjmy.
- Sestěhovávání rodin je způsobeno finanční situací rodin (levnější možnost bydlení). Také Romové mají potřebu pospolitého způsobu bydlení a při rozhodování o dalších strategiích bydlení silně preferují rodinnou soudržnost a výpomoc.
- Technický stav bytů je různorodý, v současnosti jsou některé domy (RPG) v Šumbarku již rekonstruovány, další domy (zejména MRA) rekonstrukci očekávají. Domy v Prostřední Suché jsou ve špatném technickém stavu a je očekávána jejich rekonstrukce.
- Čistotu a úklid okolního prostředí, veřejného prostranství a společných prostor vnímají obyvatelé od hodnocení dobrého, kdy říkají, že okolo je čisto, až po nespokojenost s okolím. Výrazný rozdíl je patrný mezi vnitřní čistotou uvnitř jednotlivých bytů a nepořádkem ve vnějších (společných) prostorách domů.
- Zdravotní stav obyvatel SVL je ohrožován způsobem vytápění bytů (přímotopy většinou na tuhá paliva, způsob vytápění plasty, hadry apod.) zhoršuje ovzduší, zejména malé děti se potýkají s problémy s dýcháním.
- Jako výrazný pozitivní symbol lokality je obyvateli SVL uváděna „Armáda spásy“, také „Europe-Roma“², jako negativní symbol „Bivoj“ (restaurace a herna).
- Hodnocení sousedských vztahů je hodnoceno obyvateli SVL od pozitivního, až po negativní. Pomáhají si pouze mezi přáteli. Co se týče vztahů s majoritou, v Šumbarku spatřují soužití jako dobré, hlavně u malých dětí. V Prostřední Suché je vnímají jako napjaté.
- Někteří obyvatelé SVL jako osobnost, kterou považují ve svém okolí za nejdůležitější, zmiňují „jednoho Roma“³, jiní obyvatelé uvádějí nikoliv osobnost, ale „Armádu spásy“.

² Poznamenáváme, že zvýznamnění symbolu *Europe-roma.cz* je spojeno s působením osobnosti, která má na ostatní obyvatele SVL nepochybně vliv. Avšak konkrétní aktivity ve prospěch viditelného zlepšení situace obyvatel SVL ani veřejností, ani systémovými aktéry zaznamenán nebyl. Z adresy http://www.romea.cz/index.php?id=detail&detail=2007_7003 lze zjistit, že „Ladislav Baláž jako jeden z romských představitelů po svém návratu z Británie do České republiky rozšířil činnost své organizace EUROPE-ROMA CZ i na Moravskoslezský kraj. Cílem aktivit organizace je zlepšovat soužití Romů a členů majoritní společnosti, pěstovat dobré sousedské vztahy, pomáhat Romům v těžkých životních situacích, mapovat násilí, kterého se na nich dopouštějí extremisté...“.

³ V osobní komunikaci působí velmi přesvědčivě ve smyslu záměru pomoci spoluobčanům. Výzkumník nemá možnost manipulovat se získanými údaji (např. se slovním vyjádřením), ale použitý metodologický princip integrovaného výzkumného přístupu respektuje pohled všech účastníků dané interakce. Z interakcí se systémovými aktéry bylo zjištěno, že prozatím nejsou vykazovány takové aktivity, které by dokumentovaly konkrétní činnost.

- Možnosti zapojit se do politických aktivit vnímají rozpačitě s tím, že neví, zda by uspěli.
- Jako významnou událost, která ovlivnila lokalitu, uvádějí útok na malého Roma, který byl v listopadu 2008 zbit neonacisty.
- Zdravotní služby jsou v Šumbarku hodnoceny většinou dobře v Prostřední Suché diferencovaně.

Vnímání způsobu bydlení a jeho kvality veřejností

- Způsob bydlení a jeho kvality je z pohledu uživatelů domů patřících mezi veřejnost spíš hodnocen jako dobrý.
- Jako jediné vlivné negativum vnímají cenu nemovitostí především proto, že lokalita je blízko ghetta.
- V lokalitě jsou ekonomické difference mezi rodinami a z toho plyne vzájemná nevraživost. Jedná se o modely dyád: „já nemám práci - ty máš práci“, „ty žiješ v rekonstruovaném domě - já ne“ apod.
- Veřejností je oprava domů, v nichž žijí Romové, vnímána jako pozitivní diskriminace.
- Hodnocení sousedských vztahů se jeví být poněkud pejorativní směrem k Romům. S nejbližším okolím jsou spokojeni, ale z Romů údajně mají strach.
- Vnímají chybějící hřiště a prostory pro volný čas, problém s odpady na veřejných místech a hlukem.
- Veřejností je za symbol lokality považován „Rom, který si může za své problémy sám“.

Vnímání problematiky bydlení z pohledu systémových aktérů

- Menšinový počet bytů v sociálně vyloučených lokalitách je většinou druhé kategorie a toto je chápáno jako hlavní zdroj negativních jevů. Tím se „zhoršila“ adresa i ostatních většinových panelových domů.
- Byty mají převážně obyvatelé SVL na dobu určitou u MRA, u RPG rámci těchto lokalit jsou ve větší části uzavřeny smlouvy na dobu určitou jednoho roku.
- Vybavení bytů v SVL i společných prostor je u obou vlastníků standardní, většinou mají byty lokální topení. Jako problém je spatřováno „ilegální“ sestěhovávání obyvatel v domech SVL tak, že nejdříve přijede návštěva, pak následuje převedení administrativy sociálních dávek do Havířova. RPG odhaduje podíl neplatičů v lokalitách, které jsou považovány za SVL, něco přes desetinu.
- V souvislosti s osobami žijícími v SVL se setkávají s problémy hlučného života na veřejných prostranstvích a společných částech domu, také narušováním pravidel společného soužití, nepořádkem, sousedskými spory, horší bezpečností, špatnou pověstí lokality.

Mechanismy vylučování ve způsobu bydlení a oblast rizik podporujících vyloučení

- Kumulace rodin se sociálním znevýhodněním do jednoho místa
- Nepoměr ve výši nájmu u různých vlastníků bytového fondu
- Absence definice pojmu „sociální bydlení“ a odtud vyplývající riziko jasného určení projektu, který by mohl být profinancován

- Absence pracovních příležitostí a tedy legitimních finančních zdrojů
- Absence pozitivních vzorů pro životní způsob
- Absence osobností ochotných a schopných aktivní komunitní práce
- Absence neformálních sousedských vztahů s možností vzájemné výpomoci
- Absence motivace pro změnu způsobu myšlení a následně terminálních hodnot

III. VZDĚLÁVACÍ STRATEGIE

Vnímání způsobu vzdělávání a jeho kvality obyvateli sociálně vyloučených lokalit

- Celkově je škola a vzdělání vnímáno velmi pozitivně alespoň těmi komunikačními partnery, se kterými jsme hovořili. Uváděli, že škola určitě vyhovuje, je blízko. Ve škole je více dětí z romských rodin, škola se snaží tomu přizpůsobit. Toto vnímali jako vstřícné jednání.
- Připouštěli, že žádné vzdělání nepomůže, pokud není dobrý příklad v rodině a když děti do školy nechodí. Nemají motivaci ke vzdělávání, když stejně nebudou mít do budoucna žádnou práci.
- Obyvatelé lokalit vědí, že vzdělání je důležité, což se odráželo ve výpovědích, které měly rysy stylizace, nicméně i tuto stylizaci vnímáme pozitivně. Nikdo z komunikačních partnerů nevyslovil jedinou výtku proti škole. Úroveň vědění, tedy první krok k uchopení celkové situace do rukou aktérů „ve smyslu pozitivní změny“, která se jich má dotýkat, spatřujeme jako dobrou.

Vnímání způsobu vzdělávání a jeho kvality veřejností

- Pohled na vzdělávání v obou lokalitách je u veřejnosti odlišný. Povědomí veřejnosti o škole a vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí se pohybuje v rámci předsudků směrem k diskriminaci požadavkem, aby školy byly rozdělené a sociálně znevýhodněné děti, přesněji romské děti, měli školu zvlášť.
- Domnívají se, že dnes jsou školy v lokalitách především romské, všichni dobří učitelé odešli. Na druhé straně se ale vyskytl názor, že v době, kdy do školy chodil potomek dotázaného, žádný zásadní problém nebyl pozorován. Avšak mezi veřejností je zřejmý názor, že je vhodnější přeradit děti do jiné školy, údajně kvůli celkovému přizpůsobení se úrovni vzdělávání romských dětí.
- Domnívají se, že u rodin pocházejících ze SVL je nízká motivace ke studiu – nevidí v tom smysl.

Vnímání problematiky vzdělání z pohledu systémových aktérů

- Systémoví aktéři celkovou situaci vnímají zcela pragmaticky s tím, že problémy ve školách nastávají v případech, kdy jsou žáci agresivní, vulgární či mají špatné návyky, jinak nezáleží na tom, kde žijí a z jakého prostředí pocházejí. Kromě nevhodného chování žáků vnímají ale špatnou spolupráci s rodiči, jejich nezájem o školu, špatné vybavení pomůckami dětí, zapomínání domácích úkolů.
- Vzdělání pro Romy nepředstavuje velkou hodnotu, nepočítají s dalším studiem, neuvědomují si, že bez vynaložení určitého úsilí ničeho v životě nedosáhnou. Jedná se o nezájem, vzdělání není prioritou.

- Výše uvedené se promítá do špatné spolupráce školy s rodinou, děti mají slabé základy rodinné výchovy, jsou bez předškolního vzdělávání, je špatná finanční zainteresovanost rodiny, kdy neposkytnou peníze na kulturu, pomůcky.
- Ve škole se praktikuje i finanční vzdělávání, které se prolíná osnovami již v současné době ve výchově k občanství, ke zdraví.
- Většina dětí chodí do školy včas a pravidelně. Některé přicházejí pozdě, když vstávají jako jediné z rodiny, některé mají velkou absenci, rodiče je nechávají doma bezdůvodně, nebo hlídají sourozence, některé i během tzv. nemoci běhají venku.
- Zkušenost s asistentem pedagoga je u školy, pokud tam asistent působí, dobrá.
- Na školách probíhá každodenní doučování, pestrá je i nabídka volnočasových aktivit.
- Třetina i větší část vycházejících žáků jsou žáci bez základního vzdělání vycházející ze 7. a 8. třídy, mají tedy ukončenu povinnou školní docházku, jednou či dvakrát opakovali. Důvodem ukončení školní docházky bez získání stupně základního vzdělání je neprospěch vedoucí k opakování ročníku a nezájem pokračovat ve vzdělávání na ZŠ po splnění povinné školní docházky.
- V dalším vzdělávání na středních školách pokračují však téměř všichni žáci, ale školám není známo, zda SŠ dokončí.
- Někteří systémoví aktéři vnímají sociální vyloučení v hodnotové rovině. Podstatu neúspěchu romských žáků vnímají v jejich rodině, v nízké motivaci ke vzdělávání, odlišném způsobu preferování/absence hodnotových systémů.
- Ačkoliv je uváděna potřeba práce s rodinou, není zajištěn zprostředkovatel (mediátor), který by se pokusil rodiče do vzdělávání zapojit.
- Strategie systémových aktérů působících ve vzdělávacím procesu dětí pocházejících ze sociálně znevýhodněného prostředí je jednoznačná - všichni mají snahu nabízet vše pro to, aby vzbudili u žáků o vzdělávání zájem (např. doučováním předmětů ve školách, nabízením praktických dovedností prostřednictvím dílen, nabízením zájmových kroužků). Ze zjištění získaných od komunikačních partnerů se jeví, že ačkoliv situace není nikterak „ružová“, ti, kteří s mladými pracují, jsou považováni za „hrdiny“, „lidi na svých místech“, „nadšence“, „statečné učitele“. Nicméně i tato situace může být změněna. Klíčovou okolností je přijetí toho, co je aktéry nabízeno, neztrácet naději na zlepšení situace. Opět se jedná o způsob myšlení, který je pro takto orientované aktéry typický.
- Řešení romské problematiky je mnohdy vnímáno s tím, že se neřeší dostatečně a důsledně a řeší se na úkor majority cestou pozitivní diskriminace.

Mechanismy vylučování ve vzdělávání a oblast rizik podporujících vyloučení

- Nárůst podílu sociálně znevýhodněných žáků na školách
- Absence předškolní přípravy dětí, jazykového rozvoje dětí v předškolním věku
- Absence motivace pro změnu způsobu myšlení a následně terminálních hodnot
- Akceptování etnické homogenizace škol (segregace - normální a „jiné“ školy)
- Absence angažovanosti rodičů ve vzdělávacím procesu

IV. FINANČNÍ STRATEGIE

Vnímání finanční situace obyvateli sociálně vyloučených lokalit

- Do oblasti Šumbarku jsou orientovány nabídky alespoň sezónních prací. V Prostřeni Suché není ani tato možnost.

- Zaměstnání je řešeno v Šumbarku zejména prostřednictvím sezónních prací. Obyvatelé z Prostřední Suché za prací odjíždějí mimo domov, případně nemají práci vůbec.
- Svoji finanční situaci řeší snahou o účelné vynakládání peněz na bydlení a stravu, na oblečení, na léky, případně zajištění potřeb dětí. Přiznávají velké výdaje na splácení půjček. Tady se situace liší podle toho, zda půjčky mají či nikoliv.
- Mnoho lidí v okolí půjčky má a také údajně mají častá soudní vystěhovávání, ke zadlužení dochází převážně od nebankovních subjektů. Další půjčky používají zejména na „lepení“ dluhů a na přežití. K možnosti lichvy se nevyjadřují.
- K finančním službám se konkrétně nevyjadřují, nevědí nebo služby nevyužívají. Pokud půjčky mají, uvědomují si, že to je sice špatné, ale musejí s tím žít, jak umí. Celkově tedy vědí, že by si půjčky brát neměli.
- Pokud mají obyvatelé dluhy, na pomoc druhých nespolehají, protože jim nikdo nepomůže. Avšak někteří obyvatelé z Šumbarku zpravidla vědí, že existuje poradna zaměřená na dluhové problémy u Komerční banky, která je poskytována zdarma. Z Prostřední Suché jsme povědomí obyvatel o poradenské službě zaměřené na dluhovou problematiku nezískali.

Vnímání finanční situace veřejností

- Pracovní uplatnění v Šumbarku je pouze nárazové. Avšak vyskytl se i názor, že to není nejhorší, ale zjevně nejsou pracovní příležitosti v lokalitě pro všechny zájemce. V Prostřední Suché pracovní příležitosti nejsou. Je uváděna možnost práce jedině v obchodě nebo v hospodě.
- Zaměstnání je řešeno v Šumbarku zejména prostřednictvím brigád, případně již mají stálé zaměstnání. V Prostřední Suché je situace horší, nové nabídky zaměstnání nejsou.
- Svoji finanční situaci řeší snahou o účelné vynakládání peněz na běžný provoz domácnosti v obou lokalitách, v Šumbarku i Prostřední Suché. Někteří nacházejí finance i na koníčky, ale pokud všechny příjmy nevydají na nutné živobytí, snaží se šetřit.
- Obyvatelé patřící do skupiny veřejnost se zpravidla zadluženosti vyhýbají. Jestliže mají hypotéku, pravidelně ji splácejí. Mají povědomí o potřebě obyvatel sociálně vyloučených lokalit zajistit si finanční prostředky prostřednictvím dluhů, ale jen zprostředkovaně, zmínili možnost lichvy.
- Objevilo se i téma pozitivní diskriminace ve smyslu, že Romové dluhy nemají, protože dostávají dávky úplně na všechno.

Vnímání finanční situace obyvatel sociálně vyloučených lokalit systémovými aktéry

- Nezaměstnanost obyvatel ze sociálně vyloučených lokalit u romské populace je odhadována na více než tři čtvrtiny občanů žijících v SVL.
- Uváděné důvody nezaměstnanosti jsou zejména diskriminační předsudky a praktiky u výběrových řízení, vyžadující specifické znalosti a dovednosti, které řada Romů postrádá, současná ekonomická situace země, nízká úroveň dosaženého vzdělání, také nízká motivace jedinců k účasti na trhu práce, záznamy v trestním rejstříku.
- Situace nezaměstnaných se řeší převážně tak, že početná část je evidována na úřadu práce, někteří si sami aktivně hledají zaměstnání, další možná varianta je přivýdělek formou různých brigád a krátkodobých pracovních zařazeních.
- Jsou využívány veřejně prospěšné práce (VPP).

- Finanční gramotnost obyvatel ze SVL je vnímána na velmi nízké úrovni. Z tohoto důvodu je zde velmi vysoká zadluženost.
- Co se týče zaměstnanosti, všeobecně v rámci regionu je dlouhodobý nedostatek volných pracovních míst, a to pro všechny kategorie nezaměstnaných.
- Pokud se někde zjistí práce na černo, zjištěné podněty jsou předávány do centra v Karviné na kontrolní oddělení, rozsah těchto prací však není udáván. Motivací k práci na černo je zejména možnost aktuálního zvýšení příjmu pro rodinu se současnou registrací uchazečů z vyloučených lokalit na úřadu práce. Všem evidovaným uchazečům je hrazeno zdravotní pojištění a započítává se jim doba pobírání podpory v nezaměstnanosti do důchodu, rovněž evidence je podmíněná pro vyplácení dalších sociálních dávek. Práci na černo by bylo možno významně snížit důslednou kontrolou ze strany státních institucí, nicméně v této oblasti současná legislativa není dostačující.

Mechanismy vylučování ve finančních strategiích a oblast rizik podporujících vyloučení

- Nezaměstnanost, příjem ponejvíce z dávek v hmotné nouzi (ze sociálních dávek).
- Finanční negramotnost, která vede k prohlubujícímu se zadlužování obyvatel.
- Práce na černo, která je pro pracovníky vždy nevýhodná (absentuje sociální a zdravotní pojištění).
- V neposlední řadě se jedná o nemoudré a nerozumné zvažování, resp. absence zvažování příčin takového jednání, které vede k nežádoucím důsledkům. Absenci zvažování souvislostí považujeme ve finančních strategiích působící jako zdroj pro sociální vyloučení jako zásadní.
- Typické odpovědi majority a systémových aktérů v pohledu na negativní finanční situaci sociálně znevýhodněných osob jsou: „nesystémové sociální dávky, černá ekonomika, trestná činnost, půjčky a stále hlubší zadlužování“.
- Exekuce dotýkající se obyvatel žijících v SVL. Počet exekucí dávek státní sociální podpory má rostoucí tendenci a tyto dávky pobírá třetina obyvatel žijících v SVL.

V. STRATEGIE SPOLEČENSKY NEŽÁDOUCÍHO JEDNÁNÍ, KRIMINALITA A ZÁVISLOSTI

Vnímání společensky nežádoucích jevů obyvateli sociálně vyloučených lokalit a veřejností

- Kriminalita i problém s omamnými látkami je vnímán obdobným způsobem a to jak obyvateli SVL, tak veřejností žijící v blízkosti SVL. Příčina těchto jevů je spatřována u obyvatel SVL v neonacistech a obdobných skupinách lidí, u veřejnosti v Romech.
- V Prostřední Suché se jeví být vnímání celkového kontextu společensky nevhodného jednání veřejností obezřetnější.
- Ačkoliv byl zmiňován vysoký výskyt kriminality, obtěžování narkomany a vandalizmus, osobní kontakt s projevem kriminality zmiňován nebyl. Jednalo u obou populací o zprostředkované povědomí o krádežích, viditelné poškození některých věcí, všímání si odhozených injekčních stříkaček, zejména v lokalitě Šumbark.
- Povědomí kriminální nebezpečnosti v obou lokalitách je ze strany obyvatel SVL podporováno příběhy s negativním laděním a podporujícím tuto nebezpečnost. Událost, kdy byl realizován útok na malého Roma, se často opakuje a stává se zdrojem dalších strachů a obav. Tímto se „živí“ celá lokalita a pak málokdo vnímá případnou četnost útoků. Opakování příběhu legitimizuje atmosféru strachu. Negativní vzpomínky jsou zasunuty do podvědomí lidí,

„vyplavou“ a zpřítomní se v okamžiku, kdy se to dotyčnému „hodí“, což může být zdrojem odůvodněné agresivity a páchání další trestné činnosti.

- Povědomí veřejnosti je, že je v lokalitách na každém kroku násilí, drogy, alkohol a agresivita.

Vnímání problematiky společensky nežádoucích jevů z pohledu systémových aktérů

- Systémoví aktéři, kteří přímo pracují s uživateli návykových látek v rámci organizací poskytujících odpovídající sociální služby, situaci vnímají z pohledu profesního. Uvádějí, že pouze malý podíl, okolo šesti procent klientů, jsou Romové jako uživatelé. Vnímají potřeby všech klientů jako stejné, a to zbavit se své závislosti na alkoholu a gamblingu.
- Pohled policie je pragmatický. Je odkazováno na oficiální strategické materiály města. Nicméně oblasti Šumbark a Prostřední Suchá nejsou vnímány jako oblasti, které by měly být sociálně vyloučené. Jsou zmiňována spíše problematická místa, kde se vyskytují krajně nepřízpůsobilé osoby.
- Vývoj kriminality v rámci lokalit Šumbark a Prostřední Suchá je spatřován jako víceméně konstantní.
- Jsou vnímány i takové způsoby kriminálního jednání, kdy např. „cizí“ Romové přijedou za účelem páchání trestné činnosti a po incidentu odjíždí.
- Co se týče věku pachatelů zejména přestupků, věkové rozmezí je již od deseti let až po důchodový věk.
- Prostituce nebo gamblersství se údajně příliš nevyskytuje. Lichva hlášena není, je ale pravděpodobné, že existuje.
- Krádeže a loupeže jsou velmi časté a běžným důvodem jsou právě drogy, takto jsou opatřovány prostředky na jejich zakoupení.
- Drogy jsou dle expertů v Havířově silně rozšířené až nad republikový průměr u všech typů drog, i tvrdých. Drogy jsou dlouhodobý problém a týká se všech částí města. Marihuana je často užívaná i na středních či základních školách. Je možné předpokládat, že romské obyvatelstvo má velký podíl na distribuci i užívání drog. Avšak polská menšina, především horníci obývající právě ubytovny, jsou vnímáni jako poměrně agresivní a problematičtí.

Mechanismy vylučování prostřednictvím jednání vedoucího ke společensky nežádoucím jevům

- Nedostatek financí, škrty na podporu NNO a odpovídajících projektů, méně finančních zdrojů ze strukturálních fondů EU.
- Absence sociálních služeb, zejména terénních a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi.
- Roztříštěnost poskytovaných sociálních služeb, odliv zaměstnanců ze sféry sociálních služeb.
- Trvalá závislost obyvatel sociálně vyloučených lokalit na státu.
- Špatná situace na Slovensku – příchod Romů a kumulace problémů s distribucí konzumací návykových látek.
- Imigrace dalších Romů či sociálně vyloučených do lokalit (z ČR, SR).
- Absence pozitivních vzorů.
- Tolerance rodin a příbuzenstva k uživatelům návykových látek.

- Absence motivace ke změnám životního způsobu, setrvačné způsoby myšlení

VI. INTERVENČNÍ PROGRAMY

Systémoví aktéři většinou věděli o intervenčních programech, které byly zaměřené na pomoc sociálně vyloučeným lokalitám. Jednalo se o programy:

- Romští terénní pracovníci města ve spolupráci se Sociálním odborem magistrátu, MO a PČR;
- Na jaře 2010 organizovala realitní skupina RPG Real Estate v lokalitě Šumbark dva svépomocné úklidy lokality;
- Terénní sociální práce. Pomoc s vyřizováním přidělení bytu, pomoc při vyřizování osobních záležitostí písemného charakteru, zprostředkování zaměstnání;
- Asistenti Městské policie. Kluby volnočasových aktivit Maják a Valdoco. Zřízení přípravné třídy v ZŠ Školní;
- Agentura pro sociální začleňování, komunitní centrum v Havířově – Šumbarku, romská iniciativa ve školství.

Většinou dopad konkrétního programu z důvodů krátkodobého trvání posuzován nebyl, případně chyběla zpětná vazba. Pokud se jednalo o terénní sociální práci, dopad byl vždy individuální. Tyto programy je však třeba podporovat. Hodnocení programů týkajících se úklidu bylo pozitivní, výsledkem bylo čistější prostředí nejen okolo domů, ale např. i ve společných prostorách.

Co se týká pohledu veřejnosti na intervenční programy pro sociálně vyloučené lokality, komunikační partneři zastávají pozici nejen příznivců těchto intervencí, ale i pesimistů, kteří tyto aktivity považují za zbytečné.

VII. HODNOTOVÉ HIERARCHIE

- Hodnoty zaujímají zásadní místo v životě člověka. Vymezujeme je jako „koncepce“ individua, které potenciálně reprezentují jeho žádoucí psychické interakce, tedy způsoby, prostředky a cíle jednání. Vědění zvláště o cílových individuálních hodnotových hierarchiích zkoumaných osob má stěžejní důležitost v tom aspektu, že nelze žádný problém správně formulovat, pokud nejsou jasně formulovány i s ním související hodnoty a viditelné příznaky jejich ohrožení.
- Zjišťování hodnotových hierarchií u populace občanů žijících v SVL a u veřejnosti žijící v blízkosti SVL bylo do výzkumu zařazeno doplňkově, podrobnější informace jsou uvedeny ve druhém oddílu v textu.
- Co ovlivňuje strategie místních lidí, aby se chovali tak, jak se chovají? Proč lidé žijící v daných lokalitách jednají tak, jak jednají? V pozadí stojí hodnoty - to, co oni sami považují za důležité. Vyhledání hodnotových systémů pomůže poodhalit alespoň to, o čem jsou občané obou skupin přesvědčeni, že je vhodné sdělovat, co je z jejich pohledu považováno za „cenné“.
- Porovnáním výsledků lze usoudit, že obě cílové skupiny považují za důležité jiné okolnosti, jinými slovy považovali za důležité zvýznamnit jiné „hodnoty“, i kdyby vnitřně tuto hodnotu nepreferovali. Nebylo konečně důležité, co konkrétního uvedli, ale co si mysleli, že by uvést měli.
- Občané SVL považovali za důležité uvádět zejména spokojený partnerský vztah, dobré manželství a dobrá přátelství, dále mít okolo sebe spokojené děti, členy rodiny, přátele,

vícegenerační soužití apod. (Toto ale odpovídá i dříve realizovaným výzkumům u této skupiny.)

- Zdraví, ačkoliv v dosud realizovaných výzkumných šetřeních, se vždy objevovalo na prvním místě, u občanů SVL je v pořadí na osmé pozici. U veřejnosti je na pozici druhé.
- Hodnota sebevzdělávání je kupodivu u obyvatel SVL označena na desáté pozici u veřejnosti na dvanácté, tedy s relativně nižší důležitostí. Zřejmě dosahování vzdělání bude chápáno u občanů SVL nikoliv formálními, ale méně formálními způsoby. Můžeme vyslovit hypotézu, že vzdělání bude mít jinou sociální reprezentaci u obou zkoumaných cílových skupin.

ZÁVĚR

- Lokality označené jako SVL byly některými systémovými aktéry vnímané jako lokality se sociálním statusem připsaným.
- Všechny tři cílové populace, tedy populace veřejnosti, populace obyvatel SVL včetně populace sociálních aktérů převážně formulují požadované odpovědi ze „sekundárních zdrojů“, tedy co tu a tam slyšeli. Je proto třeba pro hlubší zkoumání a při interpretacích rozlišovat data získaná z psychotopů komunikačních partnerů, případně používat záznam přímo od tazatele jako jeho individuální vidění situace. Pro tento účel by bylo vhodné provést kvalitativní, nejlépe etnografický výzkum (tedy bez podkladů pro řízené rozhovory s tím, že teorie na vstupu absentuje a teorie bude použita až v závěru zjištění jako kontrola výstupů).
- Absence sociálních služeb významně zvyšuje riziko sociálního vylučování. Působením sociálních služeb, které reagují na potřeby obyvatel lokalit a celkový sociální kontext, je možno zmenšovat izolovanost míst sociálního vyloučení.
- Všechny tři cílové populace bylo možno charakterizovat rysy nedůvěry, strachu a obav z okolí, které je právě vázáno na „zprávy a příběhy“, které se k daným lokalitám váží. Mnohdy projevovaná skepse byla spojena s požadavky, které jsou na ně kladeny dalšími nařízeními, která jim mnohdy jejich práci znemožňují.⁴
- Z výroků je patrné rozlišování na dvě skupiny, a to „my“ a „oni“ u všech cílových populací. Je převážně založeno na přijímání jiných morálně hodnotových pozic, které dávají podporu projevovanému jednání.
- Jednání je výsledkem procesů a to prožívání (zakotvené na smyslových podnětech) a jejich zpracování myšlením do úrovně „vědění o prožitém“, které předurčuje následné jednání. Pokud aktivity lidí jsou pojímány jako „chování“, absentuje část „vědění o prožitém“. Klíčovou aktivitou pro jednání lidí je tedy úroveň prožitková a úroveň myšlení. Pokud není možno

⁴ a) Z výpovědí SVL: „Ve městě... jsem chodila do rodin jako sociální pracovnice, nemám ale vzdělání, dokonce mi za to dávali plat, chodila jsem radit maminkám, jak pečovat o dítě, starat se o domácnost,... tady ale nemám na to vzdělání a nemám ani roky, tady nic nemá smysl....“

b) Z výpovědí systémových aktérů: „Ovšem pokud jde o možnosti.... neustále se nám naše práce komplikuje a ztěžuje. Procházíme obdobím stále větších a větších škrtů, které mají velmi negativní dopad na naši práci..... Pod naši působnost spadá nepoměrné množství městských částí, které jsou navíc na obrovské ploše. Když si vezmete, že snižování platů zapříčiňuje odchod mladých, schopných a perspektivních, že snižování proplacených nákladů notně omezuje kvalitu a preciznost naší práce z toho poté plyne, že lidé nejsou spokojeni s našim výkonem.... my ale nemůžeme dělat víc, i když chceme...“

c) Ve výpovědích veřejnosti, kdy majoritní populace spatřuje v zájmu o cílovou populaci obyvatel žijících v sociálně vyloučených lokalitách rysy „pozitivní diskriminace“, se objevují rysy závisti a nepřejčnosti.

změnit úroveň prožitkovou (např. má někdo špatné životní podmínky), je možno změnit úroveň myšlení a rozhodovací procesy, tedy změnit způsob myšlení.⁵

- Existují pojmy jako „rodina“, „matka“, „dítě“, „vzdělání“, „práce“, pod nimiž však různé skupiny lidí mohou mít (a zpravidla mají) obsazeny různé sociální reprezentace. Rozdílnost sociálních reprezentací (stručně obsahů, které tyto reprezentace naplňují, viz odpovídající literatura a řada diplomových prací na FSV OU Ostrava a FF UP Olomouc) může být zdrojem nedorozumění a tím i konfliktů mezi skupinami. Cílem je tyto reprezentace vyhledat, porozumět jim a případně připravovat podmínky ke změně těchto reprezentací. Tyto aktivity jsou účinné jedině působením uvnitř skupin.
- Poznamenáváme, že psychologové nás upozorňují na okolnost, že očekávání je mocnou a přitažlivou silou, která „přitahuje události“. Pokud lidé myslí na strachy, problémy, obavy (z čehokoliv - útoků, dluhů, špatné budoucnosti), je nepravděpodobnější, že by se z těchto problémů dostali. Pokud si vytvoří způsob, jakým se zaměří na pozitivní události (vytvoří se program splácení dluhů a pak už na ně nemusí myslet, program podpořený silnou důvěrou ve zlepšení budoucnosti⁶), je pravděpodobnější, že změna nastane. Je zřejmé, že jedinec sám obvykle toto nedokáže, ale pokud se v lokalitě objeví osobnost, která akceptuje roli vůdce, je naplnění očekávání, kterým je pozitivní změna, pravděpodobnější. Podobnou roli mají všechny vnější systémy, které podpůrnou roli přebírají a jejichž „hybnými pákami“ jsou všichni systémoví aktéři, kteří se těchto procesů účastní (např. v terénní sociální práci, sociálně aktivizační službě pro rodinu s dětmi, které pracují přímo s jedinci v rodinách). V neposlední řadě se jedná o klíčovou roli Agentury pro sociální začleňování, která má roli koordinátora a přípravou strategických plánů na sociální začleňování přebírá v této oblasti podpory roli spoluvytváření pozitivní a harmonické společnosti.

⁵ Jako podklad pro občany ze SVL, specifiky romské obyvatele, by bylo možno uplatnit faktor, který se ve skupině romské populace objevuje, a to faktor víry jako přesahujícího principu (např. víry v Boha). Pokud by občané pochopili, že „jejich Bůh sídlí uvnitř nich“, mohli by k rozhodné změně vnější situace uplatnit tento princip a použít ho nikoliv ve vnější síly, ale vnitřní pozitivní možnosti každé živé bytosti. Tyto principy se promítají do komunitní práce. Princip víry ve vnitřní možnosti každé živé bytosti by se mohl uplatnit i pro ostatní cílové populace, nicméně zde faktor víry absentuje. Situace občanů ze SVL by se mohla začít měnit. Pomalu, velmi pomalu, ale příklady dobré praxe jsou toho důkazem. Situace vyžaduje nekonečnou trpělivost a toleranci, nicméně s nutností zákonně vymezených mantinelů, které by měly být pro všechny stejné. Dokonce bez pozitivních diskriminací, jak se majorita často domnívá.

⁶ Některé v minulosti již zmíněné SVL jsou důkazem, že změna možná je.

SOCIOTECHNICKÁ DOPORUČENÍ

Na základě uvedených zjištění specifikujeme následující doporučení:

BYDLENÍ

- Zajistit možnost „prostupného systému bydlení“⁷ odprodáním/pronájmem volných bytů současného vlastníka bytového fondu v SVL některé NNO (se zájmem o danou problematiku), která by sociální program prostupného bydlení zajistila. Také je možná realizace programu prostupného bydlení přímo městem Havířov, neboť vlastní značný bytový fond.
- Uplatnit možnost dohody mezi vlastníky domů a bytů (NNO, MRA, RPG) v uvedených lokalitách o vzájemném poskytování co nejširších informací (byty, nájemníci apod.) s ohledem na právní specifika.
- Podporovat v lokalitách opravy domů ze strany vlastníků.
- Nabídnout nájemníkům možnost oprav bytů na vlastní náklady za upřesnění vhodných podmínek pro nájemníky i majitele bytů.
- Podporovat vybudování Azylového domu pro rodiny.
- Podporovat vybudování ubytovny pro rodiny s dětmi v krizové situaci (např. i z důvodu neplacení a narušování soužití). Součástí ubytovny by měly být sociální služby, které pomáhají klientům k návratu do společnosti.
- Podporovat ve všech SVL komunitní práci ve spolupráci s dalšími systémovými aktéry (např. vlastníky bytů, Magistrátem města Havířova, odborem sociálních věcí), zejména zapojením obyvatel lokalit (domů) do údržby a údržbářských prací např. prostřednictvím domovníků z obyvatel nebo svépomocí ve společných prostorách, pokud možno za předem dohodnutou finanční odměnu⁸.
- Připravit podmínky pro vznik nových služeb působících v obou lokalitách, zejména rozšiřovat terénní sociální práce s jedincem i rodinami, rovněž sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

VZDĚLÁVÁNÍ A ZDRAVÍ

- Podporovat realizaci volnočasového klubu (s náplní mimoškolního zájmového vzdělávání) pro děti a mládež v Prostřední Suché.
- Podporovat preventivní strategie ve prospěch vzdělávání (téma záškoláctví) a využívání volného času dětí a mládeže na úrovni města, městské policie a odpovídajících zařízení.

⁷ Systém napomáhá dlužníkům, kteří mají opravdovou snahu situaci řešit úhradou finančních závazků spojených s nájmem, např. přesným stanovením konkrétní doby placení.

⁸ Byly zjištěny velké rozdíly v sociální situaci domácností, které v sociálně vyloučených lokalitách žijí. Doporučujeme, aby v každém domě byla (vlastníkem domu) pověřena osoba, která by v daném domě bydlela a která by byla odpovědná či se starala za úplatu o pořádek společných prostor (prostřednictvím např. dohody o provedení práce). Bez osobního motivu prostřednictvím finančního ohodnocení nelze předpokládat, že by úklid společných prostor byl realizován. S nezájmem populace o vnější prostory bytů, kde žijí (chodby, sklepní prostory, někde i okolí) silně kontrastují velmi čisté a upravené vnitřní prostory bytů, v nichž Romové žijí.

- Podporovat rozvoj a opravu školních hřišť a zvážit možnost jejich zpřístupnění pro volnočasové aktivity veřejnosti.
- Podporovat legislativní změny, např. podpořit přípravnou třídu pro všechny děti jako povinnou.
- Zajistit podmínky pro angažování rodičů ve vzdělávání dětí, rodiče (propagovat různé formy zapojení s respektem pro rodiče).
- Vzdělávání mládeže zaměřit nejen na standardní oblasti vzdělanosti, ale zejména rozšířit oblast zdravovědy (nad rámec školních osnov např. na výchovu k manželství a rodičovství, sexuální výchovu) a s ní spojené hygienické návyky⁹.
- Zvážit zřízení funkce mediátora na školách.
- Udržet působení asistentů pedagoga.
- Podporovat motivaci k dalšímu vzdělávání zejména jako pokračování studia na středních školách.
- Podporovat důležitost vzdělávání příklady dobré praxe životních způsobů.
- Zamezit/pokusit se o zajištění stáhnutí těch reklamních spotů, v nichž jsou menšiny ironizovány, specificky kde je ironizována romská populace.

FINANČNÍ PROBLEMATIKA

- Zvyšovat finanční gramotnost obyvatel SVL prostřednictvím systému poradenství.
- Podporovat pracovní návyky obyvatel zejména prostřednictvím institutu veřejné služby, který odměňuje klienta za jeho aktivitu.
- Zaměřit poradenství na zvyšování finanční gramotnosti obyvatel a oddlužování.
- Zahájit finanční vzdělávání již na ZŠ.
- Podporovat terénní sociální práci.
- Monitorovat a eliminovat práce na černo, která je pro pracovníky vždy nevýhodná (absence sociálního a zdravotního pojištění).
- Při řešení konkrétních případů využít spolupráci napříč všemi systémovými aktéry, kteří se s problematikou finančních strategií (zaměstnanost, exekuce, práce na černo) setkávají (úřad práce, terénní pracovníci institucí, policie).
- Pro podporu sociálně znevýhodněných obyvatel využívat nepeněžní varianty pro systém dávek v hmotné nouzi.

⁹ Jestliže v domácnosti je minimum finančních prostředků na nezbytně nutné výdajové položky (nájem na bydlení včetně služeb - elektrická energie, plyn voda, odvoz odpadků, TV, rádio, splátky apod.), zbývá minimum prostředků na denní a pravidelnou hygienu, případně každodenní hygiena a zejména kosmetické přípravky nejsou vždy chápány jako standard (situace je v rodinách velmi diferencovaná). Poznamenáváme, že v médiích se nesetkáváme s typem reklamy zaměřené na kosmetiku ani drogistické zboží, v níž by vystupovali občané např. romské národnosti (ačkoliv řada mediálních osobností je příslušníky této etnické skupiny). Není lepším příkladem než vizuálně spatřená situace, která by měla být modelovou aktivitou a tyto reklamy v běžných médiích a ve vhodném vysílacím čase orientovat na děti. V zahraničních reklamách jsou zastoupeny různé etnické skupiny běžně.

SPOLEČENSKY NEŽÁDOUCÍ JEDNÁNÍ, KRIMINALITA A ZÁVISLOSTI

- Podporovat práci s dětmi i mládeží (přednášky, dobré vzory, historie Romů).
- Rozvíjet sociální služby jak v Šumbarku tak v Prostřední Suché.
- Podporovat zejména rozvoj terénních programů a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi.
- Podporovat absenci kumulace sociálně znevýhodněných obyvatel do sociálně vyloučených lokalit.
- Při řešení kriminogenních aktivit mladistvých brát v úvahu, že uživatelům zpravidla poskytuje rodina dostatečné sociální zázemí (včetně finančního) a může se tak podílet na společensky nežádoucím jednání (např. finančně nepřímo podporovat užívání drog).
- Podporovat právní povědomí občanů poukazováním na příklady dobré/špatné praxe.
- Podporovat vzájemnou informovanost o konkrétních událostech (kazuistikách) prostřednictvím síťování služeb.
- Informovat nejširší veřejnost o aktuálním stavu kriminality ve městě a konkrétních městských částech, zabránit šíření různých fám zprůhledněním událostí, např. prostřednictvím medií.
- Do prostředí vyloučených lokalit orientovat programy prevence výskytu kriminality a užívání návykových látek.
- Prevenci kriminality zaměřit do oblasti vzájemného soužití obyvatel SVL a veřejnosti žijící v okolí lokalit.
- Zabývat se v širším sociálním kontextu kriminalitou nezletilých a mladistvých.
- Podporovat komunitní práci v lokalitách a jednotlivých domech, rozšiřovat přímou sociální kontrolu v místě bydliště.
- Podporovat integrační mechanismy mezi mládeží (aktivizační skupiny, zájmové kroužky) jako prevenci užívání marihuany (tzv. integrující drogy).

VYMEZENÍ VYBRANÝCH POJMŮ

Vysvětlení vybraných pojmů a symbolů, které jsou ve zprávě používány:

Respondent – dotazovaná osoba, která odpovídala na otázky.

Problém – jakákoliv zcela subjektivně chápaná a pro jedince nepříjemná situace, která ho vyvede z psychické nebo fyzické pohody.

Abs – symbol pro vyjádření absolutních četností, tj. počtu odpovědí na položenou otázku.

N – symbol pro rozsah souboru (počet zkoumaných jednotek).

Validní – obsahově platný.

Znak, charakteristika, proměnná – termíny používané podle kontextu pro označení zkoumané vlastnosti, která je zjišťovaná na výzkumné jednotce, v našem případě na respondentovi. Různé druhy znaků jsou rozlišené podle způsobu zjišťování ("měření") konkrétních úrovní, jichž může nabývat. Např. znak "pohlaví" má úrovně "muž", "žena". Jestliže jsou jednotlivé úrovně znaku uspořádané podle velikosti, v našem případě se jednalo o "oznámkování" na školní stupnici 1 až 5, jedná se o tzv. ordinální znak. Pro ordinální znaky můžeme používat "zhuštěné" informace např. pomocí "koeficientu charakteristiky". Číselný (metrický) znak má úroveň danou konkrétním číslem.

Index – je zjišťován jako vážený průměr odpovídajících hodnot číselného nebo ordinálního znaku. Je mírou jeho centrální tendence. Může nabývat hodnot v rozsahu měřicí stupnice. Při interpretaci je nutné respektovat logickou orientaci stupnice. V našem výzkumu index nabývá číselných hodnot zpravidla z intervalu 1 až 5. Čím nižší je odpovídající číslo, tím lepší je hodnocení znaku. Je používán pro rychlejší a přehlednější komparaci (porovnání) odpovědí jednotlivých podskupin (např. lokalit), jestliže preferujeme centrální informaci o zkoumané veličině.

Statistický test – je specifická procedura používaná při výběrovém zjišťování pravděpodobnostního charakteru. Stručně lze statistický test chápat jako míru odklonu zjišťované okolnosti od předpokládaného modelu (zpravidla nezávislosti) zkoumaných veličin (proměnných). Podle řešeného typu úlohy se používají specifická testová kritéria, přičemž zpravidla volíme míru chyby 5% ($\text{sig}=,05$).

II. Oddíl

VÝZKUMNÁ ZPRÁVA, ANALÝZY A ZDŮVODNĚNÍ

1. OBECNÝ POPIS ZADÁNÍ A VZNIKU VÝZKUMU

Agentura pro sociální začleňování, jako nástroj vlády ČR k zajištění podpory obcím v procesu sociální integrace, vyhlásila výsledky podlimitní veřejné zakázky na zpracovatele situačních analýz v deseti nových lokalitách, kde začala od dubna 2010 působit. Pro zpracování situační analýzy Havířova, jedné z těchto deseti nových lokalit, uspěla ve veřejné zakázce výzkumná agentura Sociotrendy.

1.1 Představení zadavatele a zadání

Zadavatel

Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách existuje od roku 2008 jako odbor úřadu vlády. V České republice žije mnoho Romů v daleko horších podmínkách než majoritní - většinová společnost. Z výzkumu z r. 2006 realizovaného společností GAC vyplývá, že je v naší republice přibližně 300 vyloučených lokalit, kde žije asi 80 000 lidí. Sociální vyloučení se přenáší z generace na generaci a romské děti mají oproti ostatním dětem podstatně nižší šance pro ukončení základní školy. Odtud vyplývají podstatně nižší možnosti k získání kvalifikace a zaměstnání.

Vypracování podobných situačních analýz představuje standardizovaný proces v těch lokalitách, kde Agentura působí od svého vzniku. *„Jejím posláním je propojovat subjekty na místní úrovni tak, aby spolupracovaly při sociálním začleňování. Podporuje nadresortní přístup a propojování působení veřejné správy a neziskového sektoru.“¹⁰*

Dle zadání situační analýzy bylo nutno naplnit zejména:

- obecný popis zadání a vzniku výzkumu
- sociálně demografický kontext města
- sociálně demografické charakteristiky obyvatelstva v sociálně vyloučených lokalitách
- sumarizaci informací o historickém pozadí, o přítomnosti sociálně vyloučených občanů a vzniku sociálního problému v lokalitě
- identifikaci sociálně vyloučených míst
- prostorové aspekty sociálního vyloučení
- zmapování místních mechanismů sociální exkluze a inkluze ve vybraných oblastech: vzdělávání, bydlení, zdraví, bezpečí, zaměstnání, politickou participaci, sociální služby, lokální sociální politiku.

Bylo požadováno, aby výstupní materiál obsahoval části:

Úvod

- obecný popis zadání a vzniku výzkumu,
- představení zadavatele a zadání, limity tohoto typu výzkumu,
- způsob nakládání s daty a informacemi,
- představení hlavních cílů a normativního východiska výzkumu.

¹⁰ Např. <http://www.socialni-zaclenovani.cz/o-agenture>

Sociálně demografické charakteristiky obce a jejich obyvatel

- sociálně demografický kontext obce - výsledky sociálně demografické analýzy obce s přihlédnutím k údajům odrážejícím aspekty sociálního vyloučení,
- sociálně demografické charakteristiky obyvatelstva v sociálně vyloučených lokalitách (kvantitativní data měla být poskytnutá zadavatelem, tyto zdroje jsme však k dispozici neměli).

Sociálně vyloučení obyvatel

- sumarizace informací o historickém pozadí, o přítomnosti sociálně vyloučených občanů a vzniku sociálního problému v lokalitě a to na základě zpracování dostupných sekundárních dat (dřívější výzkumy, informace z materiálů obce, kroniky, médií apod.)
- deskripce sociálně vyloučených lokalit,
- identifikace sociálně vyloučených míst,
- prostorové aspekty sociálního vyloučení.

Systémoví aktéři a dílčí oblasti sociální exkluze/inkluze

- zmapování místních mechanismů sociální exkluze a inkluze ve vybraných oblastech: vzdělávání, bydlení, zdraví, bezpečí, zaměstnání, politická participace, sociální služby, lokální sociální politika - na základě kvalitativních polostrukturovaných rozhovorů se sociálními aktéry/ reprezentanty (interpretace, aktivity, potřeby a řešení v dané oblasti očima systémových aktérů).

1.2 Způsob nakládání s daty a informacemi

Zdrojové údaje analýzy byly získány jednak jako sekundární údaje od lokální konzultantky¹¹ jako pracovnice zadavatele, jednak jsme realizovali terénní šetření, které proběhlo v prosinci 2010.

Zadavatel požadoval reprezentativní výběr populace ve vyloučených lokalitách a to jak veřejnosti (majority), tak i občanů žijících přímo ve vyloučených lokalitách. Navrhli jsme a realizovali reprezentativní šetření u výše uvedených populací, nicméně počty respondentů byly přizpůsobeny poměrovým údajům v lokalitách a technickým možnostem výzkumného šetření¹² (viz příloha č. 4). S ohledem na velikosti souborů by však pro zajištění zobecnění závěrů na obě cílové populace bylo nutné mít k dispozici další údaje¹³. Doplnkově byly zjišťovány a analyticky hodnoceny zpracováním číselných údajů prostřednictvím SPSS IBM pouze hodnotové hierarchie jako podklad pro vyhledání tematických podobnosti/rozdílnosti hodnotových systémů u majoritní populace a u populace občanů

¹¹ Bc. Helena Palicová, odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách.

¹² Původně byla požadována realizace pouze několika individuálních interview, nicméně následně byla situace změněna požadavkem na zajištění reprezentativního výběru. Toto bylo zajištěno realizací pravděpodobnostního výběrového šetření s tím, že jako výchozí údaje byly použity odhady počtu všech obyvatel zkoumaných území a odhady populací žijících v SVL. Jako výběrová opora byl použit seznam ulic v dané oblasti včetně konkrétních domů. Adresy byly předány tazatelům a kontakt s konkrétním komunikačním partnerem byl zajištěn tazatelem podle předem požadovaných kvót.

¹³ Konkrétně např. demografické údaje, které jsou klasicky zjišťované u kvantitativního šetření. S ohledem na požadavek realizovat pouze individuální interview, další doplňující údaje zjištěné u souborů statistickými postupy zpracovávány nebyly.

žijících v SVL. Ze zjištění bylo možno vyvodit hypotézy, které podkládají argumentaci pro odpověď na otázku „*Co ovlivňuje strategie místních lidí k tomu, aby se chovali tak, jak se chovají?*“ případně „*Proč občané patřící do zkoumaných populací jednají tak, jak jednají?*“. Výsledná zjištění jsme dali do vztahu se zjištěními získanými etnografickým pozorováním a analýzou individuálních interview.¹⁴

Všechna interview (kromě záznamů získaných od systémových aktérů jako zástupců institucí, které by bylo možno v některých případech z obsahů textů identifikovat, avšak tyto informace byly chápány jako stanovisko zastupující danou organizaci) byla vedena jako anonymní a byla realizována v atmosféře spolupráce.¹⁵ Z rozhovorů bylo zřejmé, že nevědomě u komunikačních partnerů dochází i k určité stylizaci odpovědí, proto byl z metodologického hlediska použit integrovaný výzkumný přístup¹⁶, aby bylo možno i tuto stylizaci brát v úvahu. Navíc i badatel/tazatel byl vždy součástí výzkumného zjišťování a osobnost badatele má na průběh celého šetření vliv vždy¹⁷.

Získané údaje byly podrobeny obsahovému zpracování a na jejich základě byla vypracována závěrečná zpráva.

Výsledky získané výzkumným šetřením mají reprezentativní charakter pro témata, která byla vyhledaná jak cílovou populací veřejnosti lokality Šumbark a Prostřední Suchá žijící v blízkosti sociálně vyloučených lokalit, tak populací obyvatel žijících přímo v sociálně vyloučených lokalitách v těch obsahových charakteristikách, které byly zjišťovány¹⁸.

1.3 Normativní východiska výzkumu

1.3. 1. Vymezení teoretického rámce výzkumu, konceptualizace definic

Teoretický rámec, který upřesňuje paradigmaty jak podle jejich jednotlivých elementů, tak podle odpovídajících paradigmat metodologických, je vymezen prostřednictvím teoretické konceptuální paradigmatické matice a je explicitně formulován v Příloze 1 tabulce č. 1. (Viz také Loučková 2010:178).¹⁹

¹⁴ Poznamenáváme, že ve všech publikacích (zahraničních i tuzemské provenience) je upozorňováno na okolnost, že kvalitativní výzkum vyžaduje dlouhodobé a časově náročné aktivity, které ani zpravidla předem není možné časově naplánovat. Uvádějí se časové údaje o trvání těchto šetření v délce od jednoho roku až po dobu několika let.

¹⁵ V atmosféře důvěry a spolupráce se však odehrávala všechna jednání, jinak by výzkum nemohl být realizován.

¹⁶ Ve shodě s publikacemi: Loučková, I. 2001. "Směřem k integrovaným strategiím nejen ve výzkumu v sociální práci." Pp. 313-328, in Sociologický časopis 2001, Vol. 37, No.3.;

Loučková, I. 2010. *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. Praha: SLON.

¹⁷ výzkumný přístup byl použit ve shodě s publikacemi: Loučková, I. 2001. "Směřem k integrovaným strategiím nejen ve výzkumu v sociální práci." Pp. 313-328, in Sociologický časopis 2001, Vol. 37, No.3.; Loučková, I. 2010. *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. Praha: SLON. Vliv badatele/tazatele na zkoumané prostředí je okolnost zcela běžná a neoddiskutovatelná, která je známá z fyziky minulého století jako Heisenbergův princip neurčitosti. Laicky parafrázováno, i při měření technických jevů vždy měřící proces ovlivňuje měřené, jinými slovy „čím více se snažíme k jevu přiblížit, tím více onen jev našemu měření jaksí „utíká“. I rozhovor je možno chápat jako „měření“, byť by se nám tento termín vůbec nelíbil.

¹⁸ Četnostní údaje, kromě údajů odpovídajících hodnotovým hierarchiím, zjišťovány nebyly. Měli jsme sice získat od zadavatele zdrojová data odpovídající kvantitativnímu popisu obou lokalit, ty však dodány nebyly. Získali jsme pouze od Magistrátu města Havířov, odboru sociálních věcí, na základě písemných jednání závěrečné zprávy, viz II. oddíl, k nimž jsme ale zdrojové údaje z dispozici neměli, ani zprávy v elektronické podobě.

¹⁹ Elementy teoretického rámce (s ohledem na požadavky zadavatele) upřesňujeme v elementu „epistemologie“ jako epistemologii neopozitivistickou, element „teorie“ odpovídá teorii formulované jako

Sociální exkluze a sociálně vyloučené lokality²⁰

Z celé řady definic vymezujících sociální exkluzi uvádíme vymezení sociálně vyloučených jedinců tak, jak uvádějí Mareš a Sirovátka (2008:273) „...jako obyvatele/občany dané společnosti, kteří z důvodů, které nemají sami pod kontrolou, nemohou participovat na obvyklých aktivitách, k nimž by je jejich občanství opravňovalo a na něž aspirují“. Sociální vyloučení může být chápáno jako proces (vylučování), ale i jako stav (vyloučení).

Příčiny, které sociální vyloučení způsobují, jsou zejména vnější, strukturální. Jsou dány širšími společenskými podmínkami nebo vyplývají z jednání lidí, kteří se nacházejí vně sociálního vyloučení. Obecně se jedná o jevy, které vyloučené osoby kontrolovat nemohou. Jinými slovy sociálně vyloučení lidé je nemohou ovlivnit vlastním jednáním, případně mohou je ovlivnit jen obtížně. Patří sem zejména trh práce, bytová politika, sociální politika, praxe samospráv ve vztahu k sociální oblasti, rasismus a diskriminace na základě rasy, etnicity, národnosti, konfese apod. (Viz Mareš 2006)

Dalšími příčinami jsou příčiny vnitřní. Mezi ně patří především ty jevy, které jsou důsledkem jednání konkrétních lidí, jichž se sociální vyloučení týká. Tito jedinci mohou svým jednáním osobní situaci sociálního vyloučení přímo vytvářet, případně i zvyšovat (zesilovat). Jedná se proto o příčiny individuální. Ačkoliv se jedná o příčiny individuální, jsou zpravidla souhrnem vnějších příčin. Mezi ně patří zpravidla ztráta pracovních návyků při nezaměstnanosti, neschopnost hospodařit s penězi, absence právního povědomí zejména ve vztahu k finančním závazkům, které jsou jimi vytvářeny, orientace na smyslové uspokojení potřeb vyplývajících z dlouhodobé frustrace, apatie a nízká motivace k řešení vlastních problémů apod.

Sociální exkluze je zpravidla chápána jako multidimenzionální. To znamená, že výše citované příčiny se projevují v různých sférách lidského života. Příčiny nejsou pouze v materiálním nedostatku.

hypoteticko-deduktivní. Další element teoretického rámce, a to „koncepty a pojmy, tvorba dat“, je upřesněn v dalším textu, přičemž tvorba dat podléhá standardním metodologickým požadavkům (validita, reliabilita). Proto byl rovněž kladen důraz na zajištění reprezentativnosti výzkumných jednotek (komunikačních partnerů) u již zadavatelem specifikovaných sociálně vyloučených lokalit (viz Příloha č. 4).

²⁰ Teorie je vymezena dalšími publikacemi zabývajícími se problematikou sociálního vyloučení. V průběhu textu odkazujeme zejména na literaturu:

Frýba, M. 1995. *Psychologie zvládání života*. Brno: Masarykova univerzita.

Gabal, I. 2006. *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*

Hubík, S. 2006 *Hypotéza. Metodologický nástroj výzkumu ve společenských vědách*. České Budějovice

Jordan, B. 1996. *The Theory of Poverty and Social Exclusion*. Cambridge: Polity Press.

Loučková, I. 2001. "Směrem k integrovaným strategiím nejen ve výzkumu v sociální práci." Pp. 313-328, in Sociologický časopis 2001, Vol. 37, No.3.

Loučková, I. 2010. *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. Praha: SLON.

Mareš, P. 2006. *Faktory sociálního vyloučení*. VÚ PSV Praha

Mareš, P., Sirovátka T. 2008. *Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) - koncepty, diskurs, agenda*. SÚ AV ČR Praha.

Topinka, D., Janoušková, K. 2009. *Výzkum rizikových faktorů souvisejících s existencí sociálně vyloučených romských lokalit ve městě Přerově*

Švec, J. (ed.). *Příručka pro sociální integraci*, Úřad vlády ČR, odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách, 2010.20,

Proto termín sociální exkluze je relevantnější pro konceptualizaci aktuálních sociálních problémů než chudoba, neboť ta je pouze jednou z dimenzí sociálního vyloučení.

Dle různých autorů lze analyticky rozlišit následující dimenze, ve kterých se sociální vyloučení projevuje: (1) ekonomické, (2) kulturní a sociální, (3) symbolické, (4) politické a (5) prostorové vyloučení. Tyto dimenze jsou vzájemně propojeny a rozlišení mezi nimi je v zásadě analytické.

Prostorové vyloučení (residenční segregace) je jedním z nejviditelnějších projevů sociální exkluze. Jednoduše řečeno, jedná se o stav či proces vylučování některých sociálních skupin do různých oblastí, sídel a lokalit na základě sociokulturních charakteristik a ekonomického statusu. Proto charakteristiky sociální exkluze mohou mít nejen obyvatelé určitého území, ale i konkrétní území jako takové a může být charakterizováno označením „špatná adresa“. Co se týče materiální stránky, může se jednat o špatný stav bytového fondu, nekvalitní životní prostředí, chybějící občanská vybavenost, dopravní nedostupnost a izolovanost území, nevhodný trh práce. Co se týče sociální stránky, může se jednat o nezaměstnanost, kriminalitu, problémy v občanském soužití, „nálepkování“ (stigmatizaci) oblasti a jejich obyvatel apod.

Je však třeba brát v úvahu, že prostorové vyloučení nemusí být nutně nedobrovolné. Může být svobodnou volbou jedince. Může se jednat o sociální odloučení osob, jenž si hodlají uchovat vlastní kulturu, způsob života nebo náboženství, popřípadě těžit ze společně sdíleného sociálního a kulturního kapitálu, kterým zbytek společnosti nedisponuje (viz také Jordan 1996). Z tohoto důvodu je důležité rozlišovat mezi prostorovou (residenční) separací, tj. dobrovolným odloučením, a segregací, tj. nedobrovolnou formou vyloučení.

Ve zjednodušeném pojetí sociálním vyloučením (exkluzí) rozumíme proces, kdy jsou jednotlivci či celé skupiny vytěšňovány na okraj společnosti a je jim omezován nebo zamezen přístup ke zdrojům, které jsou dostupné ostatním členům společnosti. Mezi tyto zdroje řadíme především zaměstnání, bydlení, sociální ochranu, zdravotní péči a vzdělání. Občané, které můžeme chápat jako sociálně vyloučené, mnohdy nejsou schopny bez pomoci a podpory řešit svoji nepříznivou životní situaci. Nedokážou se trvale začlenit do společnosti, nedokážou hájit svoje práva a zájmy při obstarávání osobních záležitostí, bez pomoci nejsou schopny se uplatnit na trhu práce a jejich způsob života vede velmi často ke konfliktu se společností.

Pojem sociální exkluze je třeba chápat ve vztahu k *sociálním podmínkám*. Ty jsou zpravidla základem vyloučení jedinců i skupin z možnosti využívat odpovídající materiální a duchovní zdroje i práva (sociální, občanská, politická).

Na sociální exkluzi je možno nahlížet z pohledu:

- *strukturálních faktorů*, které ji vyvolávají či podporují,
- *charakteristik vyloučených osob či skupin* (buď jako na příčinu nebo jako na následek tohoto vyloučení),
- *procesů, jejichž prostřednictvím jsou jedinci a skupiny ze sociálních sítí a komunit vylučovány* (včetně ritualizace, institucionalizace a legitimizace uvedených procesů),
- *životních situací a možností* takto vylučovaných jedinců či domácností, skupin, komunit,
- *procesů reprodukce sociálního vyloučení* (v rodinách i sousedství).

Většina vymezení se shoduje v tom, že se jedná o nedostatečnou účast ve smyslu „práva“ jedinců i skupin v těch oblastech společenského života, v nichž se podle převládajících sociálních norem tato účast obecně očekává. Konkrétně se jedná o účast v systémech

(1) produkce, pracovního trhu a (re)distribuce statků a služeb – včetně veřejných služeb, především vzdělávání či zdravotní péče;

(2) rodinného života;

- (3) politického života;
- (4) komunitního života;
- (5) kultury.

Sociálně vyloučená lokalita

Pro vymezení pojmu „sociálně vyloučená lokalita“ můžeme použít různé možnosti, např. dle Gabala 2006²¹. Upozorňujeme na možnost použití definice i podle teoretického vymezení (definování) tzv. sociálního faktu. Tímto se definice nemění, ale upřesňuje, v jakém kontextu bude použita. Sociální fakt můžeme vymežit z pohledu realismu nebo relativismu, proto je toto dvojí vymezení zcela legitimní. Ve vymezení „realismu“ se jedná především o vymezení faktografické, které je definicí připsanou. V našem případě by se jednalo např. o počet konkrétních jedinců žijících v dané lokalitě, která ale nemusí být z pohledu občanů zde žijících vyloučenou. Ve vymezení relativismu se jedná o sociální dohodu, především podle toho, jak je sociální fakt chápán konkrétní sociální skupinou, které se tento fakt dotýká. V našem případě by se jednalo o to, „co se říká v dané lokalitě“, šlo by o vymezení podle místních zvyklostí, nikoliv podle připsaného statusu, tedy „z venku“ mimo lokalitu či obec samotnou. Pro účely výzkumu použijeme definici relativismu, tedy definici vyloučení podle místních zvyklostí (v souladu s jinými analýzami, které již byly realizovány).

Rom

Důležitým rysem sociálního vyloučení je etnicita, zejména etnicita přisouzená. V našem případě se bude jednat o to, koho budeme považovat za Roma. Tradičně jsou uváděna vymezení tři.

(a) Rom je chápán jako osoba, která internalizovala systém, hodnot a norem, které mohou být označeny jako romská kultura. (b) Za Roma je chápán ten, kdo se sám za Roma považuje. (c) Romem se stává ten, kdo je za Roma považován většinovou částí svého okolí (např. prostřednictvím vzhledu). Pro účely výzkumu budeme používat toto poslední vymezení. Odpovídá to i vymezení dle Gabala (2006): „*Za Roma považujeme takového jedince, který se za Roma sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) hlásil, a/nebo je za Roma považován*“

²¹ Vymezení dle Gabala (2006): **Sociálně vyloučená romská lokalita**

Jako sociálně vyloučenou romskou lokalitu označujeme prostor obývaný skupinou, jejíž členové se sami považují za Romy a/nebo jsou za Romy označováni svým okolím, a jsou sociálně vyloučení. Na jedné straně se může jednat o jednotlivý dům, ve kterém žije několik jednotlivců či rodin, nebo celou městskou čtvrť čítající několik stovek nebo dokonce tisíc obyvatel na straně druhé. Tento prostor je jak místem, do něhož jsou „vyloučení“ odkázáni, tak i místem, které se na jejich vyloučení podílí. Hranice této lokality mohou být jak symbolické (to, když je lokalita vnímána jako tzv. „špatná adresa“, hovoří se o ní jako o „domu hrůzy“, „cikánské ulici“, „ghettu“, „Bronxu“ apod.), tak fyzické (je-li lokalita oddělená od ostatní obytné zástavby průmyslovou zónou, frekventovanou silnicí, vodním tokem, skládkou apod.). V obou případech si však existenci těchto hranic uvědomují jak ti, kteří danou lokalitu obývají, tak ti, kteří žijí mimo ni. Sociálně vyloučené romské lokality vznikají především v důsledku:

- „přirozeného“ sestěhování se chudých romských rodin do lokalit s cenově dostupnějším bydlením,
- vytlačování romských rodin z lukrativních bytů a přidělování náhradního bydlení v lokalitách s často vysokým podílem romského obyvatelstva,
- řízeného sestěhování (především ze strany obcí) neplatičů nájmu a obecně lidí považovaných za „nepřizpůsobivé“ či „problémové“ do ubytoven či holobytů.

K tomu, aby byla lokalita vnímána jako romská, přitom není vůbec nutné, aby Romové v dané lokalitě tvořili statistickou většinu. Existují pochopitelně také sociálně vyloučené lokality, v nichž je podíl Romů malý, či kde Romové vůbec nežijí. Současně si je třeba uvědomit, že zdaleka ne všichni sociálně vyloučení Romové žijí v sociálně vyloučených lokalitách (a tudíž nebyli předmětem našeho zkoumání). Vzhledem ke skutečnosti, že mnozí Romové žijí plně integrováni do společnosti, je v neposlední řadě třeba zdůraznit, že není možné klást rovnítko mezi pojmy „Rom“ a „sociálně vyloučený“.

významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů. Toto vymezení pojmu „Rom“ může být vnímáno jako politicky nekorektní, zdůrazňuje však skutečnost, že právě připsané romství je jednou z hlavních příčin sociálního vylučování řady obyvatel zkoumaných lokalit.“ Je evidentní, že ne všichni Romové žijí v prostředí sociálního vyloučení a ne každý, kdo se v podmínkách sociálního vyloučení nalézá, musí být nutně Rom.

Metody a techniky

V zadání úlohy byla použita technika kvalitativní i kvantitativní (ve smyslu „metody“, nicméně v sociologii jsou rozlišovány metody - jak? a techniky - čím?).

Pro tvorbu dat pro situační analýzu byla použita převážně kvalitativní technika²² a byla založena zejména na:

- Analýze dokumentů;
- Strukturovaných (řízených) rozhovorech s kompetentními činiteli (pracovníky státní správy, samosprávy, policie, s pracovníky vzdělávacích institucí, s poskytovateli sociálních služeb);
- Strukturovaných (řízených) rozhovorech s klíčovými poskytovateli sociálních služeb a aktivit ve prospěch obyvatel zkoumaných sociálně vyloučených lokalit;
- Etnografickém pozorování;
- Strukturovaných (řízených) a nestrukturovaných (neřízených) rozhovorech s majoritní populací a populací osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách.

S ohledem na vymezení výzkumného cíle byl pro výběrové šetření²³, použit stratifikovaný postup, pomocí něhož bylo zajištěno optimální rozložení charakteristik a obsahové pokrytí předmětu zkoumání prostřednictvím kvótních charakteristik. Ve výzkumu jsme oslovili významné kompetentní činitele jako systémové aktéry prostřednictvím osobního interview (podle situace/30-60 min.)²⁴.

S jednotlivými občany, kteří byli našimi komunikačními partnery, byly provedeny strukturované rozhovory prostřednictvím pracovníků, spolupracovníků a tazatelů sítě. Síť tazatelů byla sestavena ze školených osob s ohledem na výzkumný cíl.

²² Poznamenáváme, že ačkoliv někteří autoři i zadavatelé doporučují použít rozhovor podle scénáře, upozorňujeme, že pokud nabízíme jakýkoliv scénář předem (vyjma výzkumných otázek a tematických celků), zbavujeme se „induktivního“ logického principu, který je základem kvalitativního výzkumu jako takového. (Tato okolnost je zmíněna i v práci Topinka, Janoušková: 2009 v úvodu práce v části metodologické.) Dle Hubíka (2006:61) hypotézy jsou interpretacemi, tedy výstupem výzkumu. Charakteristickou okolností kvalitativního výzkumného přístupu je, že zdrojovými údaji jsou emické výpovědi dotazovaných jako logicko-empirické systémy, které jsou následně analyzovány vhodnou metodou s cílem nalézt odpovědi na výzkumné otázky. (Viz Loučková 2010:47, 50; také Hubík 2006:68.) Požadavkem kvalitativního výzkumu je rovněž odložení teoretických východisek před vstupem do zkoumaného prostředí, což však neznamená ateoretičnost. Návrat k teorii je až v závěru zkoumání. Tato situace je zcela pragmatická a diskurzu na pouze akademické úrovni vzdálena. Jak jinak by mělo být vyhledáváno ono specifické, neznámé, co teorie dosud neobsahuje? Pokud vše známe předem, pouze daty (údaji, výpověďmi) potvrzujeme předem známé. (Role zobecnění je v publikaci Loučkové diskutována na str. 62.) Pokud se realizují výzkumy tzv. smíšené, nemají metodologickou oporu, pokud nepřijmou jiné vhodné metodologické paradigma. (Toto paradigma bylo nabídnuto M. Frýbou již v r. 1995.)

²³ Výběrové šetření vycházelo jednak ze Statistické ročenky regionu Havířov, jednak z publikace „Statistický lexikon českých obcí“ a údajů z publikace Kvasnička, R. (2009) „Popis sociálně vyloučených romských lokalit v regionu Ostravska“.

²⁴ Kontakt na tyto aktéry byl zprostředkován zejména lokální konzultantkou Bc. Helenou Palicovou.

Výsledky získané výzkumným šetřením mají reprezentativní charakter pro témata, která byla vyhledaná jak cílovou populací veřejnosti lokality Šumbark a Prostřední Suchá žijící v blízkosti sociálně vyloučených lokalit, tak populací obyvatel žijících přímo v sociálně vyloučených lokalitách v těch obsahových charakteristikách, které byly zjišťovány²⁵.

Doplňkově byly zjišťovány hodnotové hierarchie obou dotazovaných populací, a to veřejnosti žijící v okolí sociálně vyloučených a populace žijící uvnitř těchto lokalit. Primární data byla převedena do elektronické podoby a analyticky zpracována statistickým softwarem. Datová struktura obsahovala 85 záznamů a 47 znaků, celkem 3 995 číselných údajů.

²⁵ Četnostní údaje, kromě údajů odpovídajících hodnotovým hierarchiím, zjišťovány nebyly. Měli jsme sice získat od zadavatele zdrojová data odpovídající kvantitativnímu popisu obou lokalit, ty však dodány nebyly. Získali jsme pouze od Magistrátu města Havířov, odboru sociálních věcí, na základě písemných jednání závěrečné zprávy, viz II. oddíl, k nimž jsme ale zdrojové údaje z dispozici neměli, ani zprávy v elektronické podobě.

2. HLAVNÍ CÍLE VÝZKUMU

Hlavní cíle výzkumu jsou spojeny s odpovědí na výzkumné otázky uvedené níže.

2.1 Formulace výzkumných otázek

Jestliže hlavním výzkumným úkolem, výzkumným cílem je provést „...deskripci těchto lokalit a hlavních mechanismů a rizik sociálního vyloučení v daném prostoru“, od tohoto zadání se odvíjí formulace výzkumných otázek, které jsou vztaženy k *procesům sociální exkluze/inkluze* (jako začleňování) a to orientací na témata, která jsou se sociálním vyloučením spjata:

2.1 Jaká jsou rizika vyloučení asociována se strategiemi bydlení?

2.2 Jaké jsou důsledky vzdělávací strategie pro možnost sociálního vyloučení?

2.3 Jaké jsou důsledky finančních strategií na možnost sociálního vyloučení?

2.4 Jaká jsou rizika vyloučení asociována se strategiemi společensky nežádoucího jednání (kriminalitou a závislostí na návykových látkách, apod.)?

Tato rizika propojíme výzkumnou otázkou: „Co ovlivňuje strategie místních lidí, aby se chovali tak, jak se chovají?“

Vždy se jedná o pohled jak obyvatel žijících v sociálně vyloučených lokalitách, tak pohled na dané téma systémovými aktéry jako zástupci veřejnoprávních institucí.

2.2 Předpokládané klíčové procesy

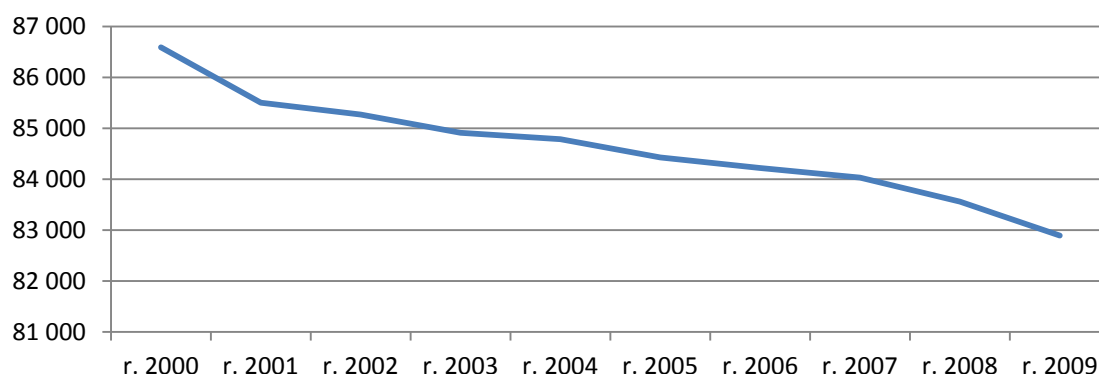
Jak bylo uvedeno výše, vyloučení se projevuje v určitých charakteristikách, které jsou vzájemně propojeny. Avšak můžeme analyticky rozlišit jejich rysy, a to (a) ekonomické, (b) kulturní a sociální, (c) symbolické, (d) politické a (e) prostorové, přičemž prostorové vyloučení (residenční segregace) je jedním z klíčových projevů sociální exkluze.

Jinými slovy *vylučování jedinců/některých sociálních skupin* do různých lokalit na základě sociokulturních charakteristik a ekonomického statusu chápeme jako *procesy* (či stavy, dle aktuální pozice), které jsou identifikovatelné ve výše uvedených strategiích (bydlení, vzdělávacích, finančních, závislostních a kriminogenních) a které lze prostřednictvím interview a pozorování specifikovat. *Jedná se o oblasti bydlení, vzdělávání, zaměstnanosti, předlužení, oblasti spojené se společensky nežádoucím jednáním, zdravotnictví a oblast sociální.* Jinými slovy sociální vyloučení pojmáme jako problém povahy sociální a ekonomické.

3. SOCIÁLNĚ DEMOGRAFICKÉ CHARAKTERISTIKY OBCE A JEJICH OBYVATEL

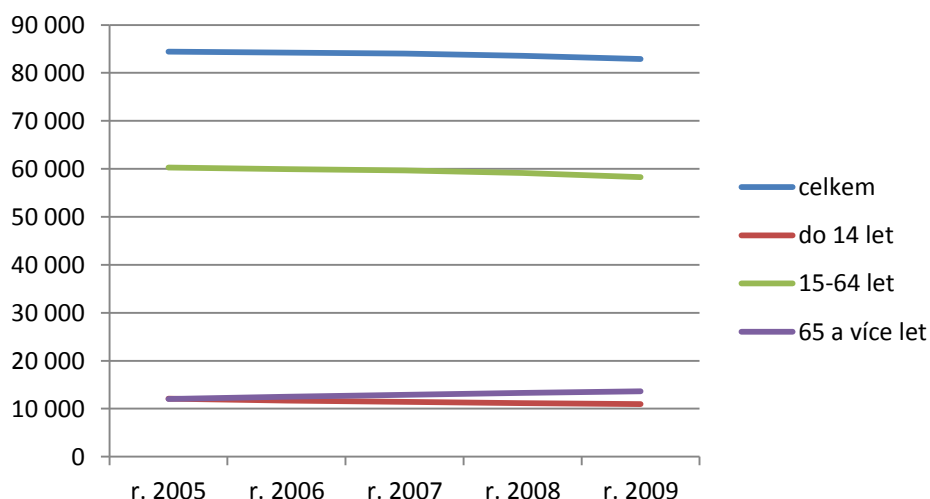
Statutární město Havířov, které se nachází v těšínském Slezsku v Moravskoslezském kraji, je situováno na jižním okraji ostravsko-karvinské průmyslové oblasti, asi v poloviční vzdálenosti mezi Ostravou a Českým Těšínem. Na severu hraničí s hornickými městy Petřvald, Orlová a Karviná, na západě hraničí s Šenovem a Václavovicemi. Město se může pochlubit centrem vybudovaným v 50. letech ve stylu socialistického realismu a tato část byla v roce 1992 vyhlášena za chráněnou památkovou zónou. Havířov má téměř 83 000 (82 896) obyvatel, přičemž ještě v roce 2000 to bylo celých 86 591 obyvatel. Ačkoliv z hlediska počtu obyvatel se Havířov řadí na 11. místo mezi největšími městy České republiky, počet obyvatel v Havířově z roku na rok klesá. Patrný úbytek lidí je způsoben, kromě řady jiných okolností, zejména stěhováním (viz tabulka č. 2 v příloze č. 1).

Graf 3.1 : Vývoj počtu obyvatel ve městě Havířov v letech 2005-2009

Věkové rozvrstvení obce má spíše trend poklesu v procentuálním zastoupení dětí, jak je zřejmé z grafu 3.2 a naopak nárůst počtu obyvatelstva nad 60 let věku. Můžeme tedy říci, že obyvatelstvo Havířova stárne, což je ostatně jevem celorepublikovým.

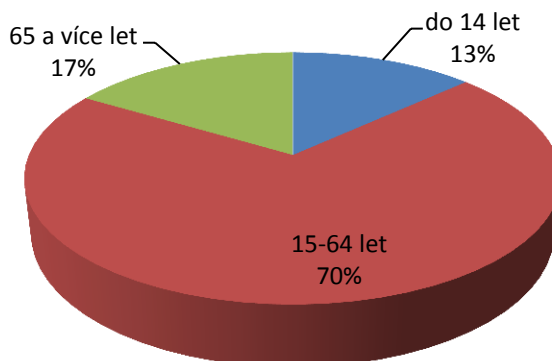
Graf 3.2: Vývoj počtu obyvatel ve městě Havířov ve věkových kohortách

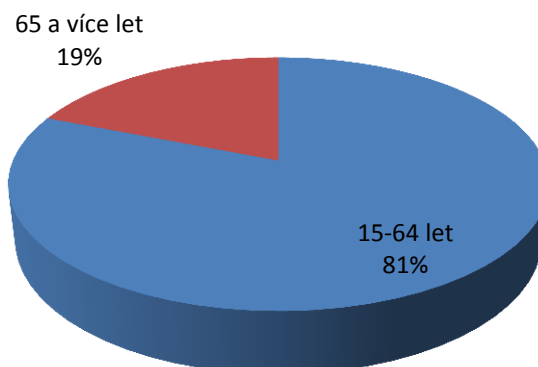
Věkové zastoupení populace Havířova je uvedeno v grafu 3.3 pro celou věkovou strukturu a rovněž pro věkovou strukturu nad 15 let v grafu 3.4. Přibližně osmina obyvatel Havířova je dětskou populací, tedy ve věku do 14 let. Necelé tři čtvrtiny obyvatel jsou tou populací, která by měla být potenciálem, na němž by měl být zakotven další rozvoj města. Pokud bychom brali v úvahu populaci produktivního věku (od 15 let do 65 let), poměry se poněkud změní. Téměř pětina obyvatel se objevuje v seniorské

populaci, která narůstá a zbylý podíl, více než tři čtvrtiny obyvatel by měly přinášet nejen sobě, ale i městu konkrétní pozitiva minimálně ve formě daňových výnosů. Souhlasíme s výrokem uvedeným ve zprávě Analýza potřeb rodin v Olomouckém kraji (2009), že: „*Investice do rodinného zázemí může znamenat podporu kapacit rodičovské, resp. kvalitní produktivní části populace, která efektivnějším působením na pracovním trhu promění vynaložené výdaje v daňové výnosy. Neefektivní podpora podmínek života rodin může přinést negativní důsledky pro budoucí generace a podíl zvýšené migrace do blízkých krajů i mimo naši republiku.*“

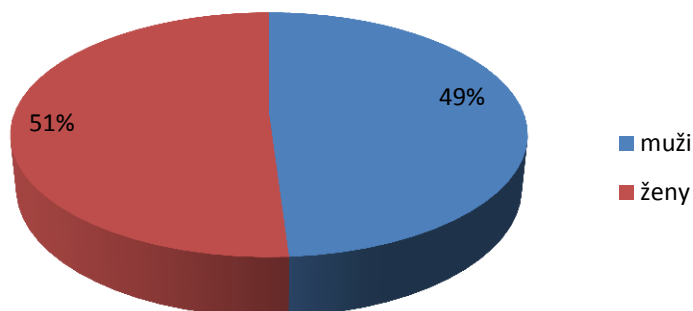
Graf 3.3: Podílové věkové zastoupení obyvatel v Havířově (N=82 896)

Graf 3.4: Podílové věkové zastoupení obyvatel starších 15-ti let v Havířově (N=59 929)

Ve městě je mírně zvýšený podíl žen oproti populaci mužů, jak je zřejmé z grafu 3.5.

Graf 3.5: Podíly obyvatel Havířova podle pohlaví (N=82 896)

3.1 Sociálně demografický kontext obce

Počátky města se datují k období budování hornických sídlišť. Havířov stal městem na základě usnesení vlády ČSR z roku 1955 a dne 4. 12. 1955 mu byla udělena městská práva. Je nejmladším městem České republiky.

Do hornických sídlišť se stěhovali pracovníci dolů i hutí včetně jejich rodin, z nichž mnohé byly romského původu. Zcela přirozeně zde vznikaly lokality Romů jako starousedlíků řádně zaměstnaných a byly přirozenou součástí regionu. V období útlumu hornictví i hutnictví na Ostravsku se situace začala měnit a to nejen pro starousedlíky. Původní dělnické profese již nebyly potřebné a se všeobecnou ztrátou zaměstnání se pojily i s dalšími komplikace, zejména pro děti starousedlíků. Socioekonomická situace měla neblahý dopad na region minimálně změnou vlastnictví bytového fondu, které přešlo do rukou soukromých subjektů.

Vybraný bytový fond

V Havířově působí realitní společnosti, z nichž uvádíme ty, které vlastní bytový fond v sociálně vyloučených lokalitách.

- Soukromé realitní společnosti	- RPG Byty, s.r.o. - Městská realitní agentura, s.r.o.
---------------------------------	---

Městská realitní agentura, s.r.o. Město ²⁶ založilo Městskou realitní agenturu, s.r.o. (MRA, s.r.o.) z důvodu správy a údržby bytového a nebytového fondu a MRA registruje a spravuje žádosti pro přidělování městských bytů.²⁷ Město má ve vlastnictví necelých 8 tisíc bytů a o další privatizaci bytů

²⁶ Z údajů Magistrátu města Havířova, odboru správy majetku, stav k 31.12. 2008, Údajů ze Sčítání lidu, domů a bytů k 1.3. 2001 a zprávy Kvasnička (2009) uvádíme, že město má přes 33 000 trvale obydlených bytů a vlastní necelých 8 tisíc (764118) bytů.

²⁷ Kvasnička ve zprávě (2009) uvádí, že v současné době jsou přijímány pouze žádosti o byt 0+1 a žádosti na byty větší velikosti MRA, s.r.o. zatím nepřijímá. Poptávka po městských bytech značně převyšuje nabídku, neboť další byty město zatím nestaví. Ročně je přidělováno přibližně 200 městských bytů. Okolo 30 bytů je poskytováno sociálně potřebným žadatelům (podle odpovídajících sociálních kritérií) a přibližně dalších 20 bytů je poskytováno těm, kteří vykonávají pro město potřebné veřejně prospěšné profese. Do pořadníku o městský byt

neuvažuje. Zvyšováním nájemného se snaží pokrýt náklady na případné opravy či rekonstrukce zastaralého bytového fondu a tedy o ekonomickou soběstačnost.

RPG Byty, s.r.o. Největším vlastníkem bytového fondu v Moravskoslezském kraji je Realitní skupina RPG Real Estate vlastníci téměř 44 tisíc bytů, ve kterých žije téměř 150 000 lidí. Společnost vlastní bytové a nebytové prostory, kancelářské prostory, administrativní budovy, ubytovací zařízení, hotelové domy, rozsáhlé pozemky, vodní plochy a lesy. Bytové domy se nacházejí ve 27 městech a obcích Moravskoslezského kraje. Průměrné stáří domů je kolem 56 let. Společnost vlastní rovněž 16 hotelových domů a ubytovacích zařízení.

Společnost RPG Byty, s.r.o. spadající do skupiny RPG Real Estate, zpracovala investiční strategii oprav bytového fondu. Finanční prostředky ve výši téměř 3 miliardy korun pro roky 2010 – 2012 budou investovány do oblastí:

1. Běžné údržby a drobných oprav²⁸

se může zaevidovat žadatel pokud: (a) dosáhl věku 18 let, (b) nemá on a ani jeho manželka jiný byt, (c) má trvale pobyt v Havířově nepřetržitě po dobu 3 let před podáním žádosti o byt, (d) nebyl v minulosti nájemcem, příp. vlastníkem jakéhokoliv bytu, kterého by se o své vůli bezdůvodně vzdal, případně jej pozbyl v důsledku nedodržování svých povinností z nájemní smlouvy.

Žadatel a jeho manželka mohou být evidováni pouze v jednom bytovém pořadníku města na jednu velikost bytu. Obecní byty se pronajímají na dobu určitou, a sice na 6 měsíců. Nájemné je hrazeno při uzavření nájemní smlouvy na tuto dobu dopředu. Nájem bytu se pak prodlužuje na dalších 6 měsíců. V následujícím období je nájemné hrazeno měsíčně. Služby spojené s bydlením hradí nájemce měsíčně. Výjimkou jsou osoby v hmotné nouzi, kteří hradí nájemné měsíčně. V dalším období lze obnovovat nájemní smlouvu vždy o další rok za předpokladu, že nájemce řádně plní povinnosti nájemce bytu. Plní-li nájemce řádně své povinnosti, především nebyl u něho evidován dluh na nájemném po dobu tří let od začátku nájemního poměru, lze po této době nájemní poměr změnit na dobu neurčitou.

Mimo pořadí uchazečů vyhlašuje rada města "Záměry pronájmů" zadlužených bytů po neplacích nájemného. Do veřejné soutěže jsou zařazeny byty, u nichž je evidován dluh na nájmů a službách vyšší než 30 000,- Kč (u bytů bez ÚT – 20 000,- Kč). Minimální výše nabídky se liší podle lokality a velikosti bytu. Nejnižší minimální výše nabídky (30 000,- Kč) jsou za byty v lokalitě Šumbark a Prostřední Suchá.

²⁸ Běžná údržba a drobné opravy zahrnuje zejména:

- Činnosti nutné k zajištění legislativních požadavků a bezpečného užívání bytů (revize, požární ochranu, periodické kontroly, úpravy konstrukcí, atd.)
- Havarijní opravy (odstranění poruch způsobujících další škody)
- Opravy závad v užívaných bytech (většinou drobné závady hlášené nájemníky)
- Opravy běžných závad v domech

Generální opravy zahrnuje zejména nutné plánované opravy domů či jejich částí ve špatném technickém stavu, které jsou připravovány vždy na další rok dle vyhodnoceného technického stavu jednotlivých domů, např. GO střechy, stoupaček, balkónů apod.), jejichž neprovedení by vedlo ke zhoršení stavu a případnému vzniku následných škod.

Opravy volných bytů nutných pro opravy uvolněných bytů před jejich dalším pronajmutím

Investiční programy, které zahrnují následující programy:

- a) Program „Okna“ k výměně dožívajících dřevěných oken za nová plastová;
- b) Program „Komplexní rekonstrukce“ pro celkové zlepšení stavu domu, zejména exteriérových a společných částí (střechy, izolace, okna, vstupy, společné prostory, rozvody, balkóny a lodžie, fasády, atd.);
- c) Program „Exteriér“ k regeneraci panelových domů (výměna oken, zateplení fasády, nové vstupy a úprava společných prostor);
- d) Program „Bezpečnost a estetizace“ pro výměnu vstupních dveří, nová zvonková tabla a domovní komunikátory, výmalbu a nátěry společných prostor, vyklizení a zabezpečení sklepních prostor;
- e) Program „Identifikace“ pro sjednocení identifikace bytů, příslušných poštovních schránek a sklepních kójí.

2. Generálních oprav

3. Oprav volných bytů

4. Investičních programů

Z těchto programů je důležité upozornit na program „Svépomoc“, který patří do investičních programů společnosti RPG Byty, s.r.o., v němž se předpokládá spoluúčast drobných oprav samotnými nájemníky. Má být použit v sociálně vyloučených lokalitách pro 500 bytů s částkou - 5 mil Kč. Program je spojen s komunitní prací a založen na spolupráci se zástupcem komunity. Jedná se o nátěry oken a dveří, malby, vyklízení sklepů apod.

Doprava

Dopravní obslužnost celkově ve městě i do všech přilehlých oblastí je velmi dobrá. Hlavní úlohu má ve městě městská autobusová doprava, která je dobře dostupná nejen ve všech částech Havířova, ale i dalších přilehlých obcích. Městem Havířov prochází železnice 321 Český Těšín - Opava. Vlaky ČD jsou integrovány v Ostravském dopravním integrovaném systému ODIS jako linky S1 a R1. Pokud přihlídneme k lokalitám, které jsou předmětem našeho zájmu a to Šumbarku a Prostřední Suché (viz popis oblastí níže), do těchto oblastí zajíždí většina autobusů městské hromadné dopravy.²⁹ Obyvatelé obou lokalit se tak mohou bez problémů dopravit do centra Havířova i do dalších míst Ostravska, neboť autobusové linky jsou vedeny téměř do všech okolních měst, nejvíce do Ostravy, Karviné a Orlové.

Občanská vybavenost

Občanská vybavenost v Šumbarku je na velmi dobré úrovni. Jsou zde obchody s potravinami a zbožím každodenní potřeby (drogerie, domácí potřeby, nábytek, apod.). Jsou zde zdravotnická střediska, bistra, restaurace, pobočka městské knihovny, jesle, mateřské, základní i střední školy. Děti z lokality navštěvují zpravidla základní školu na Jarošové ulici a ulici Školní, někteří také dochází do základní školy na ulici Lidická, je využívána i mateřská školka. Také jsou zde situovány střední školy.

Občanská vybavenost v Prostřední Suché je na dobré úrovni. Jsou zde obchody s potravinami, zdravotnické středisko, kulturní dům, hřiště. Děti z lokality zpravidla navštěvují Základní školu Kapitána Jasioka. V Prostřední Suché je také Střední odborná škola a Střední odborné učiliště obchodu a služeb.

Vybrané organizace

V Havířově působí řada organizací, z nichž mnozí zástupci organizací byli jako systémoví aktéři našimi komunikačními partnery. Seznam oslovených systémových aktérů je uveden v příloze č. 3.

Vybrané organizace³⁰, které nám poskytly údaje týkající se práce s občany žijícími v sociálně vyloučených lokalitách, uvádíme jednak v tabulce, jednak stručným popisem.

Magistrát města Havířova, odbor sociálních věcí

- Městské instituce	- Magistrát města Havířova, odbor sociálních věcí
---------------------	---

Sociální a zdravotní problematika je ve městě řešena odborem sociálních věcí v rovině samostatné a přenesené působnosti. Za lokality, které mají charakter sociálně vyloučených, se data nezjišťují. Jsou sledovány údaje pouze za celé město.

f) Program „Svépomoc“ pro drobné opravy za účasti nájemníků. Vztahuje se na 500 bytů s částkou - 5 mil Kč, který je určen sociálně vyloučeným lokalitám a je spojen s komunitní prací a spoluprací s komunitním leaderem. Na práci se účastní nájemci bytů (nátěry oken a dveří, malby, vyklízení sklepů apod.).

²⁹ Do Šumbarku jezdí autobusy č. 401, 402, 405, 409, 411-413 atd., do Prostřední Suché např. autobusy č. 401, 405, 406, 414 i dálkové spoje.

³⁰ Organizace, které nebyly našimi komunikačními partnery, blíže neuvádíme.

V oblasti samostatné působnosti statutárního města v oblasti sociální v období 2007-2010 byly a nadále jsou činnosti směřovány do oblasti péče o seniory, občany těžce zdravotně postižené, rodinu a děti a osoby ohrožené sociálním vyloučením. Jsou sledovány charakteristiky bytových podmínek seniorů v domech s pečovatelskou službou (počet domů, počet bytů, počet obyvatel, zde je situace relativně stabilní), dále bytové podmínky zdravotně postižených občanů a bezbariérové byty, kluby seniorů a jejich činnost, rekreace seniorů – tuzemské a zahraniční ozdravné pobyty, volno časové aktivity dětí – tuzemské a zahraniční pobyty, ozdravné pobyty pro těžce zdravotně postižené občany, také statutární město zajišťovalo výkon funkce veřejného opatrovníka osobám nezpůsobilým k právním úkonům. Problematika SVL specificky sledovaná není.

Přenesená působnost je odborem sociálních věcí vykonávána ve prospěch občanů v rámci správního obvodu tj. občanům Havířova, Albrechtic, Horní Suché, Těrlicka a Horních Bludovic. Přenesená působnost zahrnuje především poskytování dávek pomoci v hmotné nouzi, dávek sociální péče, sociálně právní ochranu dětí. Dostupné statistické údaje od r. 2007 jsou uvedeny v příloze č. 2. .

Sociální služby

V Havířově působí řada neziskových organizací, které působí jak ve městě jako takovém, tak ve specifických lokalitách, kde mají své pobočky. Jedná se zejména o:

- Poskytovatelé sociálních služeb	- Slezská diakonie - Sociální služby města Havířova - Armáda spásy
-----------------------------------	--

Tyto organizace s jejich stručnými charakteristikami uvádíme v následující tabulce 3.1. V tabulce uvádíme i specifikace zaměřené na informace o intervenčních programech pro SVL a odpovídajících dopadech.

Tabulka 3.1 Vybrané organizace poskytující sociální služby ve městě Havířov

Název organizace	Charakteristika zařízení	Programy a sociální služby zařízení	Setkali se s intervenčními programy (pro SVL)	Vyhodnocení intervenčních programů
Slezská diakonie	Slezská diakonie působí v lokalitě Havířov-Šumbark od roku 199, začínající službou bylo odborné sociální poradenství – cílovou skupinou byli oběti trestných činů, týraní a zneužívání (poradna Elpis) a další službou bylo Zařízení pro výkon pěstounské péče (ukončeno). Další služby během vývoje byly např. Noemi - respitní péče (ukončena), Občanská poradna – sociálně právní poradenství (člen AOP), Intervenční centrum – domácí násilí, Zařízení odborného poradenství pro péči o rodinu a dítě – práce s rodinou, dětmi a mládeží (pověření SPOD Moravskoslezského kraje a úzká spolupráce se SPOD Havířov).	Občanská poradna, Intervenční centrum, Zařízení odborného poradenství pro péči o rodinu a dítě		

Sociální služby města Havířova	Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi – od roku 2006	Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí, Sociálně terapeutické činnosti, Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím	Asistenti Městské policie, kluby Maják a Valdoco, Zřízení přípravné třídy v ZŠ Školní	Nelze jednoznačně vyhodnotit, z důvodu krátkodobého trvání V případě činnosti (od září 2010) Klubu Maják lze evidovat méně dětí v SVL, které tráví svůj volný čas na ulici
Sociální služby města Havířova	Centrum drogové pomoci a Nízkoprahové denní centrum. Od roku 1995 působili jako Poradna pro osoby společensky nepřizpůsobivé a od roku 2007 v souvislosti se Zákonem o sociálních službách působí jako Nízkoprahové denní centrum pro osoby bez přístřeší. Služby poskytují ambulantní formou, jedná se o služby sociální prevence.	Hygienický a potravinový servis, základní zdravotní ošetření, základní sociální poradenství, základní právní poradenství, telefonické poradenství, pomoc v kontaktu s institucemi při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při řešení osobních záležitostí	Lokální partnerství - Agentura pro začleňování, komunitní centrum v Havířově – Šumbarku, romská iniciativa ve školství	
Armáda spásy	Středisko následné péče. Zařízení poskytuje sociální služby od roku 2009. Nabízí osmnácti měsíční program v pobytovém zařízení pro lidi závislé na alkoholu a gamblingu.	Skupinová práce, individuální práce, volnočasové aktivity a aktivizační programy, pracovní terapie.		
Armáda spásy	Armáda spásy působí v Havířově již 19 let. Zařízení poskytuje služby azylového domu pro matky s dětmi	Především ubytování a sociální programy (poradenství, podpora při vedení domácnosti, posilování rod.kompetencí, videotrénink, terénní program pro osoby bez přístřeší)		

Armáda spásy	Od roku 2007 působí na Komunitním centru v Havířově – Šumbarku, kde jsou zaregistrovány Sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením a Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. Zároveň v této lokalitě působí v rámci služby Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (od ledna 2009).	Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi	Na nějakou dobu (asi půl roku) byli z řad Romů vyčleněni pomocníci městské policie, kteří byli její předvoj v řešení problémů.	Není zaznamenaná změna, ale je to prospěšné, protože Romové spíše poslechnou Roma.
Armáda spásy	Azylový dům pro bezdomovce od roku 1995	Dobrovolné pomocné práce		

Slezská diakonie působí v lokalitě Havířov-Šumbark od roku 1997. Například poskytuje své služby pro oběti trestných činů, osoby týrané a zneužívané. Dále provozuje *Občanskou poradnu* (sociálně právní poradenství jako člen AOP), *Intervenční centrum* pro oběti domácího násilí, *Zařízení odborného poradenství pro péči o rodinu a dítě* pro práci s rodinou, dětmi a mládeží (s pověřením SPOD Moravskoslezského kraje a úzkou spoluprací se SPOD Havířov).

Nabízené aktivity:

Poradna Elpis nabízí klientům

- poradenství pro prvotní možnost orientovat se v problému
- vybrat přijatelnou variantu řešení
- využít nabídnuté kontakty na jiné návazné služby
- realizovat činnosti, které vedou k nezávislosti
- vytvořit bezpečnostní plán
- navrátit se do plnohodnotného života
- využít zprostředkované odborné psychologické nebo právní poradenství
- pořádá semináře o domácím násilí pro střední školy a pro veřejnost

Občanská poradna nabízí klientům sociálně právní poradenství v různých úrovních (informace, rady, aktivní pomoc). Oblasti pomoci jsou orientovány na sociální dávky, bydlení, pracovní právní vztahy, rodinu a mezilidské vztahy, trestní právo, občanský soudní řád, exekuce aj.

Intervenční centrum nabízí klientům

- kontaktování ohrožené osoby v zákonné lhůtě 48 hodin poté, co se intervenční centrum o vykazání násilné osoby od Policie České republiky dozví (Úřední záznam o vykazání násilné osoby ze společných prostor)
- telefonické, osobní konzultace, emaily, dopisy, doprovody
- zprostředkování odborného psychologického a odborného právního poradenství
- poskytnutí sociálního a základního právního poradenství (související s oblastí domácího násilí) pro ohroženou osobu
- zprostředkování dalších návazných služeb ohrožené osobě
- bezpečnostní plánování

- pomoc při vypracování písemných žádostí a podání

Zařízení odborného poradenství pro péči o rodinu a dítě nabízí klientům

- vytvoření prostoru pro rozvoj kvalitní péče o ohrožené děti a rodiny, včetně diagnostiky, odborných terapií a odborného vedení rodin
- sanaci rodiny ve spolupráci s orgánem sociálně právní ochrany dětí a odborníků působících v multidisciplinárním týmu
- řešení krizových situací v rodinách ohrožující vývoj dětí
- preventivní opatření včasného podchycení problémů v rodinách, zejména v rodinách s dětmi mladšího školního věku a tím i minimalizování nařízení ústavní výchovy u dětí
- doplnění chybějící multidisciplinární součinnosti mezi jednotlivými odborníky při komplexním řešení závažných problémů
- diagnostická a následná terapeutická práce s konkrétní rodinou
- krizové situace, soužití dětí v nové rodině
- rodičovské skupiny, setkávání rodin, klubové večery
- komplexní péče o rodinu a děti s využitím psychoterapeutických metod
- komplexní péče o děti s výchovnými problémy

Poskytované aktivity:

Poradna Elpis, Intervenční centrum poskytuje řešení problematiky domácího násilí a rozvodovou problematiku.

Občanská poradna nejčastěji řeší problémy spojené s exekucí: platební příkazy, soudní vystěhovávání nebo problematiku bydlení, sociální dávky a pracovní právní vztahy.

Zařízení odborného poradenství pro péči o rodinu a dítě nejčastěji řeší problematiku spojenou s oddělení SPOD (výchovné problémy, problémy spojené se školní docházkou, problémy spojené s rozvodovou problematikou a předáváním dětí aj.).

Pro občany žijící v SVL Havířov Šumbark je především poskytováno odborné poradenství se sociálně právní problematikou v oblasti násilí, v oblasti rodiny, jsou poskytovány volnočasové aktivity, komunitní centrum a z terénních programů sociální asistence.

Armáda spásy působí v dané lokalitě od roku 1994. Od roku 2007 jsou na Komunitním centru v Šumbarku zaregistrovány dvě sociální služby. První jsou sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením a druhou nízkoprahové zařízení pro děti a mládež (NZDM).

Nabízejí programy pro cílové skupiny:

- Senioři – klubová činnost, občasně návštěvy výstav, výlety, dotované obědy
- Děti – pomoc s domácími úkoly, individuální doučování, klubová činnost, výlety, výstavy
- Rodiny s dětmi – psychická podpora, doprovody s dětmi k lékaři, doprovody při vyřizování na úřadech, pomoc dětem s přípravou do školy

V Šumbarku poskytují od ledna 2009 sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v terénní formě. Uvádějí, že „Mnohým dětem se zlepšil prospěch ve škole, pomáháme s vyřizováním na úřadech a vše kolem dětí. Problém někdy je, že rodiče nedodrží doby návštěv, nebo po určité době přestanou mít zájem a chtějí dát dětem „volno“. S některými je těžká domluva ...“.

Jako klienty služby NZDM mají asi 90% romských dětí, pro službu Rodiny s dětmi asi 50% romských rodin, pro službu Senioři romské seniory nemají.

Poznamenáváme, že v lokalitě Prostřední Suchá sociální služby výše uvedeného typu nejsou.

Základní školy

- Školy a vzdělávací instituce	- ZŠ Havířov Šumbark, Jarošova 33 - ZŠ Havířov Šumbark, Školní 1/814, - ZŠ kapitána Jasioka, Havířov - Církevní středisko volného času sv. Jana Bosca v Havířově
--------------------------------	---

Tabulka 3.2 Základní školy

<i>Název organizace</i>	<i>Doba působnosti</i>	<i>Programy pro specifické skupiny</i>	<i>Setkali se s intervenčními programy (pro SVL)</i>	<i>Vyhodnocení intervenčních programů</i>
ZŠ Jasioka	52 let	V rámci grantu probíhá každodenní doučování, pestrá je i nabídka volnočasových aktivit.		
ZŠ Školní Havířov-Šumbark	56 let působnosti	Působí terénní sociální pracovníce.	asistenti pedagoga, doučování žáků	po intervenci se nic nezměnilo
Základní škola Havířov-Šumbark Jarošova	52 let	Doučování – individuálně dle potřeby a zájmu žáků. Zřízena „studovna“ s denním provozem a podporou domácí přípravy. Na škole pracují kroužky a je realizován preventivní program.		
Církevní středisko volného času sv. Jana Bosca v Havířově	Působí od r. 1993 ve městě, od 1r. 1999 na sídlišti Šumbark a od roku 2010 v SVL Šumbark 3	Předmětem činnosti je zájmové vzdělávání, tzv. kluby volnočasových aktivit. Jedné se o doučování, spolupráci se školami v okolí. Doučování je převážně individuální a využívají jej hlavně děti 6-14 let. Je rozšířeno o výukové programy na PC. Doučování je pro všechny předměty vyučované na ZŠ. Programy doučování nabízí prozatím dvě střediska. Doučování v klubu Maják (SVL) se připravuje, nutno získat prostory. Z volnočasových aktivit: sportovní, taneční, hudební, výtvarné a tvořivé, hry apod. Vše probíhá v klubu denně.		

ZŠ Školní Havířov-Šumbark. Škola působí na tomto místě 56 let a oblast je vnímaná jako sociálně vyloučená od školního roku 2002/2003. Pro školu je typické její zaměření na multikulturní výchovu, zejména obeznámenost s rodinným zázemím všech žáků. Široce spolupracují s institucemi: Policie české republiky, Městská policie, Hasiči, středisko volného času Asterix, Armáda spásy, Městská

knihovna, Církevní středisko mládeže, Centrum prevence a tělovýchovné jednoty prevence sociálně patologických jevů.

Za chybějící služby pro osoby žijící v této oblasti je považována sociální asistence, romská asistence. **ZŠ Jarošova 33, Šumbark, Havířov.** Škola zde působí 52 let. Jako sociálně vyloučenou oblast ji vnímá od r. 2005 kvůli vyššímu pohybu osob s nízkým sociálním statusem, vyššímu podílu Romů, nízkou úrovní bydlení v některých domech, které mají znaky nepořádku. Škola je charakteristická vysokým procentem žáků se sociokulturním znevýhodněním včetně Romů. Vynakládá značné úsilí o vytváření žádoucího klimatu pro úspěšné vzdělávání všech žáků.

ZŠ kapitána Jasioka, Prostřední Suchá, Havířov. Škola působí v místě 52 let. Školu vnímají s připsaným statusem sociálního vyloučení od r. 2000, neboť celá oblast Havířov-Prostřední Suchá je označena za sociálně vyloučenou lokalitu. Pro školu je typické, že má hezké prostředí, větší počet romských žáků, snižující se počet žáků, úspěšné stolní tenisty a statečné učitele.

Spolupracují široce s řadou dalších institucí, jako je NNO, město, policie. Řešení romské problematiky vnímají tak, že pokud se chovají Romové slušně, pak žádný problém nenastává.

Za chybějící služby pro osoby žijící v této oblasti je považována pomoc přímo v rodinách - tedy terénní služby se zaměřením na tematické oblasti, jak vychovávat děti, rozvíjet je, učit se a hrát si s nimi od nejútlejšího věku.

Církevní středisko volného času sv. Jana Boska v Havířově od 1993 působí na sídlišti Šumbark od r. 1999 a od roku 2010 v sociálně vyloučené lokalitě Šumbark 3. Předmětem činnosti je zájmové vzdělávání, tedy kluby volnočasových aktivit. Spolupracuje s městem, školami, skauty a v rámci lokálního partnerství začínají spolupracovat na koncepci pro SVL s jinými organizacemi. Poskytuje služby mládeži do 26 let. Specificky dětem ve věku 6-14 let nabízí doučování a spolupracuje se školami v okolí. Doučování je převážně individuální a je poskytováno pro všechny předměty vyučované na ZŠ. Je rozšířeno o výukové programy na PC. Programy doučování nabízí prozatím dvě střediska.

V klubu *Maják* přímo v sociálně vyloučené lokalitě Šumbark 3 středisko poskytuje celou řadu volnočasových aktivit, zejména sportovní, taneční, hudební, výtvarné a tvořivé, hry apod. Vše probíhá denně. Doučování v klubu Maják se v současnosti připravuje, je nutno získat pro tuto činnost další prostory.

Za chybějící služby pro osoby žijící v této oblasti je považována finanční poradna a streetwork (pro práce s mladými na ulici).

Úřad práce v Karviné, pobočka Havířov

- Státní instituce	- Úřad práce v Karviné, pobočka Havířov
--------------------	---

Pobočka působí v Havířově od r. 1991. Zřízení pobočky Havířov bylo přiblížením služeb ÚP všem občanům ve všech městských částech Havířova. Při řešení problémů souvisejících s osobami mající sociálně slabé zázemí ÚP spolupracuje s Magistrátem města Havířova, sociálním odborem. Celkově sociální služby na území města jsou vnímány na velmi vysoké úrovni. Vyložene negativní postoje obyvatel města k řešení romské problematiky vnímány nejsou. Specifickým skupinám občanů nabízejí poradenské programy pro dlouhodobě evidované uchazeče, pro zdravotně postižené, bilanční diagnostika, pracovní rehabilitace.

Policie a ochrana obyvatel

- Policie a ochrana obyvatel	- Policie ČR, obvodní oddělení 2, Havířov - Policie ČR, obvodní oddělení 3, Havířov - Městská policie Havířov
------------------------------	---

Ve městě jsou dislokována tři obvodní oddělení policie. Zmiňujeme popis situací týkající se pouze oblastí Šumbark a Prostřední Suchá.

Policie ČR, obvodní oddělení 2, Havířov je dislokováno na několika městských částech statutárního města Havířov. V Havířově-Podlesí a Havířově-Prostřední Suché převládá páchaní trestné činnosti majetkového charakteru, zejména krádeže zboží v hypermarketech a s tím související problém s pachateli krádeží na osobách pohybujících se v těchto prodejnách i na přilehlých parkovištích.

V Havířově-Šumbarku, kde působí **Policie ČR, obvodní oddělení 3, Havířov**, jsou rizikovými místy majetkové trestné činnosti především místa s vysokým výskytem krádeží vloupáním do motorových vozidel. Časté problémy se objevují v bezprostřední blízkosti restauračního zařízení Bivoj, kde byl zaznamenán zvýšený výskyt násilné a majetkové trestné činnosti, zpravidla ve vzájemné spojitosti. Jedná se o loupežná přepadení a krádeže na osobách. Narůstá počet případů loupežných přepadení, kdy za pachatele této závažné trestné činnosti jsou často ze stran poškozených označováni Romové ve věku 15 – 17 let.

Městská policie v Havířově. K bezpečnosti osob a majetku přispívají rovněž strážníci Městské policie v Havířově. Důležitou dílčí aktivitou Městské policie (MěP) je její mobilní působení zejména v Šumbarku v oblasti Náměstí T. G. Masaryka a tak zajišťuje zlepšení stavu veřejného pořádku, ochranu osob a majetku v této oblasti. Mobilní služebna MěP je v této oblasti vnímána velmi pozitivně zejména starousedlíky. Další součástí zlepšení stavu veřejného pořádku, ochrany osob a majetku je městský kamerový systém využívaný Městskou policií Havířov, který zahrnuje kamery obsluhované ze tří samostatných pracovišť umístěných na komisariátech městské policie Havířov. Jedna z kamer umístěná v Havířově-Prostřední Suché slouží především k monitorování prostoru před ZŠ kpt. Jasioka, přilehlé střední školy, sportovního dětského hřiště a prostor v okolí prodejny potravin, restaurace a autobusové zastávky. Po čtyřech kamerách jsou umístěny na frekventovaných místech v Prostřední Suché i v Šumbarku.

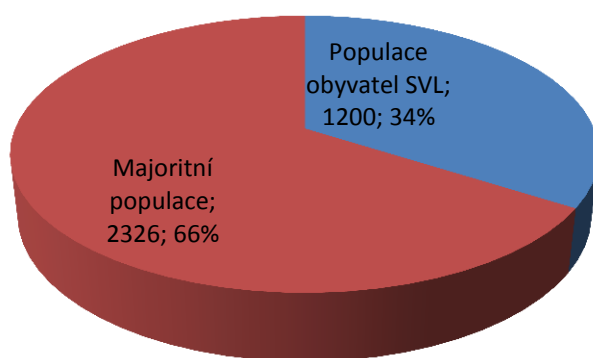
3.2 Sociálně demografické charakteristiky obyvatelstva v sociálně vyloučených lokalitách Šumbark a Prostřední Suchá

Vybrané sociodemografické ukazatele

Šumbark

V městské části Havířov Šumbark žije 23323 obyvatel. Tato městská část je tvořena základními sídelními jednotkami: Výsluní, Šumbark, Za Teslou, U Pežgovského lesa. Počet obyvatel staré části Šumbarku je nižší, bydlí zde 3526³¹ obyvatel. Právě do těchto míst jsou situováni Romové. Počet Romů v této části je odhadován na 1 200 osob³², čemuž odpovídá podíl 34%, jak je uvedeno v grafu 3.6.

Graf 3.6: Struktura populace v lokalitě Šumbark („Starý“ Šumbark), N=3526

Dle zprávy³³ *Mapování potřeb příslušníků romského etnika na základě řízených rozhovorů mezi obyvateli městské části Havířov-Šumbark*³⁴, kterou realizoval odbor sociálních věcí Magistrátu města Havířov v polovině roku 2009, převládají v lokalitě především tří a čtyřčlenné domácnosti a následně pak domácnosti s více než šesti osobami. Tři čtvrtiny domácností jsou s dětmi. Z hlediska vzdělávání, dle výše uvedené zprávy, představují nejvyšší podíl osoby se základním vzděláním, a to 66 %, a dále pak osoby vyučené (31%). Nízkému vzdělání odpovídá i vysoká nezaměstnanost v lokalitě, která se pohybuje někde kolem 90-ti % hranice³⁵. Hlavními problémy v lokalitě jsou špatná finanční situace

³¹ Podrobné údaje jsou použity z publikace „Statistický lexikon českých obcí“, Český statistický úřad Ministerstva vnitra, Ottovo nakladatelství, Praha 2005. (str. 1100), počty ostatních základních sídelních jednotek neuvádíme. Jiné (aktualizované) údaje týkající se specifických oblastí nejsou k dispozici. Tyto údaje jsou vhodnější než údaje ze SLDB z r. 2001.

³² Kvasnička, R. (2009) „Popis sociálně vyloučených romských lokalit v regionu Ostravska“, u tohoto autora by se jednalo o 5%, pokud bychom uvažovali počet obyvatel lokality 23 323).

³³ Poznamenáváme, že zdrojové údaje z žádných terénních kvantitativních šetření jsme k dispozici neměli. Měli jsme sice od zadavatele mít k dispozici zdrojová data odpovídající kvantitativnímu popisu obou lokalit, ty však dodány nebyly. Získali jsme pouze výše zmíněnou zprávu od Magistrátu města Havířova. Bohužel statistické důvody (např. nejasný způsob výběrového šetření a neznalost kontextu dotazování) neumožňují použít statistickou inferenci a komparaci dat, ačkoliv obdobné mapování bylo provedeno i pro další lokalitu Prostřední Suchou. Ani v kontextu dalších zjištěných údajů (hodnotové hierarchie populace obyvatel SVL a majoritní populace) komparace získaných zjištění možná není. Nabízí se ale možnost formulovat zajímavé hypotézy, které by mohly být ověřovány v budoucnu.

³⁴ Výsledky dle zprávy nelze zobecnit na celou cílovou skupinu romských obyvatel.

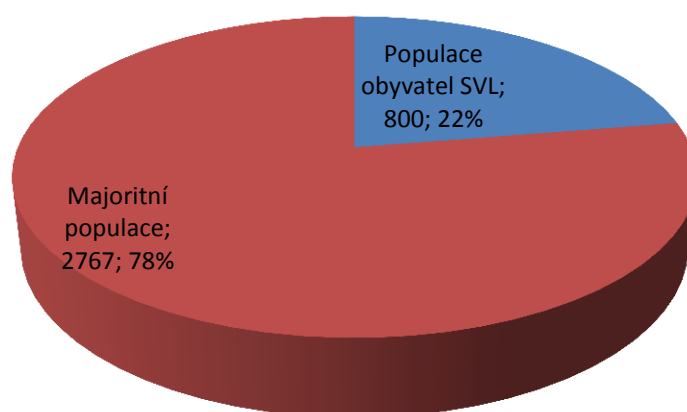
³⁵ Podíl nezaměstnanosti odpovídá podílu zjištěnému i v lokalitách situovaných v jiných krajích ČR, např. lokalitám Olomouckého kraje.

rodin, nezaměstnanost, nevhodné bytové podmínky, např. malé bytové prostory, plíseň v bytě, vytopení sklepů apod. Občas se vyskytují slovní potyčky mezi „starousedlíky“ a nově příchozími. Někteří starousedlíci se domnívají, že se jedná o snahu zviditelnění nově příchozích, zejména jejich společenského uznání v daném místě prostřednictvím těchto aktivit.

Prostřední Suchá

V městské části Havířov Prostřední Suchá žije celkem 5442 obyvatel³⁶, z čehož dle odhadu expertů je přibližně 800 romských obyvatel, tedy 15%. Základními sídelními jednotkami jsou: Prostřední Suchá, Dolní Suchá, Starý Svět, Hornosušská. Počet obyvatel části Prostřední Suchá je ale nižší, bydlí zde 3567³⁷ obyvatel. V této části jsou situováni Romové³⁸, jejichž zastoupení v odpovídající cílové populaci (N=3567) je ve vyšším podílu 22%, jak je uvedeno v grafu 3.7.

Graf 3.7: Struktura populace v lokalitě Prostřední Suchá, N= 3567

Dle zprávy *Mapování potřeb příslušníků romského etnika na základě řízených rozhovorů mezi obyvateli městské části Havířov-Prostřední Suchá*, kterou realizoval odbor sociálních věcí Magistrátu města Havířov v polovině roku 2010³⁹, převládají (přibližně dvěma pětinami) v lokalitě domácnosti s šesti a více osobami. Následují tří a čtyřčlenné (odhadem více než čtvrtina) domácnosti a následně s pěti osobami. Jednočlenné domácnosti ve výběru přítomny nebyly. Tři čtvrtiny domácností jsou s dětmi.

Z hlediska vzdělávání, dle výše uvedené zprávy, představují nejvyšší podíl osoby se základním vzděláním, a to 73 %, a dále pak osoby vesměs vyučené (11%). Více než desetina respondentů uvedla nedokončené základní vzdělání (15%). Nízkému vzdělání odpovídá i vysoká nezaměstnanost v lokalitě, která se pohybuje okolo kolem 90-ti % hranice. Hlavními problémy v lokalitě jsou špatná finanční situace rodin, nezaměstnanost, nevhodné bytové podmínky, problémy s povinnou školní docházkou dětí, také snížení atraktivity bydlení příchodem vysokého počtu romských nájemníků.

³⁶ Podrobné údaje jsou použity z publikace „*Statistický lexikon českých obcí*“, Český statistický úřad Ministerstva vnitra, Ottovo nakladatelství, Praha 2005. (str. 1100), počty ostatních základních sídelních jednotek neuvádíme. Jiné (aktualizované) údaje týkající se specifických oblastí nejsou k dispozici. Tyto údaje jsou vhodnější než údaje ze SLDB z r. 2001.

³⁷ Gabalova zpráva uvádí podíl 50% podíl romských obyvatel, tento podíl neodpovídá aktualizovaným údajům.

³⁸ Kvasnička, R. (2009) „Popis sociálně vyloučených romských lokalit v regionu Ostravska“.

³⁹ Výsledky dle zprávy nelze zobecnit na celou cílovou skupinu romských obyvatel.

4. SOCIÁLNĚ VYLOUČENÍ OBYVATELÉ

4.1 Historické pozadí a přítomnost sociálně vyloučených občanů

Sociálně vyloučené lokality vznikly v průběhu první poloviny devadesátých let, kombinací spontánní migrace sociálně slabých rodin nejen v rámci Havířova, ale i z ostatních regionů republiky, také ekonomickou situací v republice, tržní a bytovou politikou města.

Jednotliví komunikační partneři vnímají jako oblasti sociálně vyloučené pouze lokality Šumbark a Prostřední Suchá. Dokonce jeden komunikační partner se ohradil proti vymezení jakékoliv oblasti jako sociálně vyloučené výrokem „*nejsme si vědomi toho, že by na území města byly sociálně vyloučené oblasti*“.

Pokud se jedná o časové vymezení období vnímání vyloučení, nejdelší období je přibližně od r. 1990, tedy minimálně 20 let, dokonce jeden komunikační partner uvedl výrok „odjakživa“ (s tím, že zná oblast minimálně 19 let, což odpovídá převažujícímu vnímání). Byla zmiňována i kratší doba, konkrétně pětiletá. Oblasti byly charakterizovány jako čtvrti, kde se shromažďují sociálně slabí občané (poznáváme, že nikoliv striktně Romové).

Z výše uvedených zjištění lze usoudit, že *komunikační partneři byli schopni rozlišovat etnicitu a sociální vyloučení bez ohledu na etnický původ*.

Jako významné historické změny, které ovlivnily celkovou sociální situaci nejen v Havířově, ale i v souvislosti s uvedenými lokalitami Šumbark a Prostřední Suchá byly uváděny zejména:

- sestěhovávání romských a sociálně slabých rodin;
- útlum v hornictví a hutnictví, z toho plynoucí nezaměstnanost;
- vyšší pohyb osob s nízkým sociálním statutem, vyšší podíl Romů, údajně nízká úroveň bydlení v některých domech, znaky nepořádku;
- bytová politika RPG;
- likvidace sociálně vyloučených lokalit v blízkém okolí (Orlová Zimní důl, Ostrava-Radvanice);
- přijetí asistentů prevence kriminality ke službě u Městské policie Havířov a to z řad samotných Romů (tj. od července roku 2009).

4.2 Vznik sociálního problému v lokalitě, příčina vzniku sociálně vyloučené lokality

Ve shodě s Kvasničkou (2009) uvádíme, že důvody vzniku sociálně vyloučené lokality spadají do první poloviny devadesátých let jednak spontánní migrací sociálně slabých rodin v rámci Ostravska, jednak bytovou politikou města. Doplňujeme, že se jedná o rozsáhlejší migraci nejen v rámci celé republiky, ale i migraci ze Slovenské republiky.

Šumbark

Městská část Šumbark vznikla z potřeby zajistit ubytování horníkům, zaměstnancům průmyslových podniků a dalších převážně dělnických profesí, např. stavebním dělníkům v ostravském regionu. Co se týče obyvatel romského původu, velká část těchto obyvatel zde žila již po několik generací a jejich rodiny jsou považovány za starousedlíky. Dle expertních odhadů v období okolo roku 1990 zde žilo 500 až 800 Romů. Lokalita byla známa levným, tudíž relativně dostupným bydlením. Výše nájemného u nižší kategorie pronajímaných bytů byla 300.- Kč. V posledních letech však dochází jednak ke zvýšenému sestěhovávání Romů způsobeného sociálními a ekonomickými okolnostmi (děti „starousedlíků“ zůstávají se svými rodiči, neboť nemají finanční prostředky na nájem vlastních bytů,

absentují pracovní příležitosti, řada dělnických profesí nemá uplatnění z důvodu uzavírání dolů, podniků rušením profesí apod.) K výrazné mobilitě začalo docházet především v posledních letech, kdy sem za široce rozvětvenými rodinami přicházejí i občané ze Slovenska. V současnosti je počet Romů v této lokalitě odhadován na 1 200 osob.⁴⁰

Prostřední Suchá

Domy na ulici Nový Svět byly postaveny v roce 1920 a domy na ulicích Kapitána Jasioka, Dělnická a Hornická byly postaveny v letech 1950. Domy původně sloužily pro horníky a jejich rodiny. Jedná se o starou cihlovou výstavbu. Díky zastarávání bytového fondu nájem bytů v uvedených domech mohl být relativně nízký a kvůli nízkému nájmu má o tyto byty zájem především obyvatelstvo s nižším příjmem. I do domů této lokality se v posledních letech nastěhovalo větší množství romských rodin. K výrazné mobilitě začalo docházet především v posledních patnácti letech. Údajně v devadesátých letech minulého století žilo v této lokalitě jen několik romských rodin. V současnosti probíhá migrace spíše jen v rámci města Havířov.

Je možno předvídat vznik sociálně vyloučených lokalit, jestliže se budou vyskytovat oblasti s větším množstvím domů/bytů, pro něž je celkově nabízena možnost bydlení za nízké nájemné.

⁴⁰ Migrace romských obyvatel do lokality je značná. Za posledních pět let se přistěhovalo do této městské části dle odhadů expertů minimálně 400 Romů.

5. DESKRIPTCE SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH LOKALIT

5.1 K identifikaci sociálně vyloučených míst

Statutární město Havířov celkem má 82 896 obyvatel (2009). Lokalita (obec) Havířov je tvořena částmi obce: 1. Bludovice; 2. Dolní Datyně; 3. Dolní Suchá; 4. Havířov město; 5. Podlesí; 6. Prostřední Suchá; 7. Šumbark; 8. Životice. Z těchto částí jsou vnímány jako sociálně vyloučené části Šumbark⁴¹ a Prostřední Suchá⁴².

V Havířově je problematika občanů žijících v sociálně vyloučených lokalitách sledována již mnoho let. Ve strategických dokumentech města Havířova jsou tyto lokality zmiňovány a také prostorově vymezovány. Výzkumné šetření, které jsme realizovali, nebylo prvním terénním šetřením zaměřeným na tyto oblasti. Obyvatelé i systémoví aktéři byli již dříve informováni o prostorovém vymezení vyloučených lokalit z dřívějších aktivit a zpráv. Proto vyhledávání zkoumaných oblastí na základě jejich zakreslení do geografické mapy, což jsme původně hodlali zjišťovat, v této situaci žádný smysl nemělo. Všichni dotázaní věděli, které části Havířova jsou takto myšleny. Avšak někteří ze systémových aktérů toto konsenzuální vymezení neakceptovali. Upřesňovali situaci vyjádřením: *„Kromě oblasti Havířov – Prostřední Suchá (přibližně od roku 1995) nevnímáme ostatní oblasti jako oblasti sociálně vyloučené. Havířov – Šumbark spíše vnímáme jako oblast, kde je soustředěno obyvatelstvo sociálně slabší...“* Rovněž *„Jestli něco jako SVL pozoruji, pak tedy po celou dobu svého působení bez změny. Ale nehovořil bych přímo o sociálně vyloučené lokalitě. Možná, že občané v daných oblastech mohou pozorovat větší ohrožení své identity, jistě jsou oblasti, kde je větší kriminalita nebo kde je větší koncentrace romských spoluobčanů, ale neslučoval bych to... nemohu říci, že je jedna jediná oblast, kterou bychom měli takto označovat. Jsou tady spíše malé body po celém městě – např. ubytovny Impulz nebo Merkur pro krajně nepřizpůsobivé osoby...“*.

⁴¹ V Gabalově zprávě - v interaktivní mapě Havířova je tato lokalita označena písmenem B.

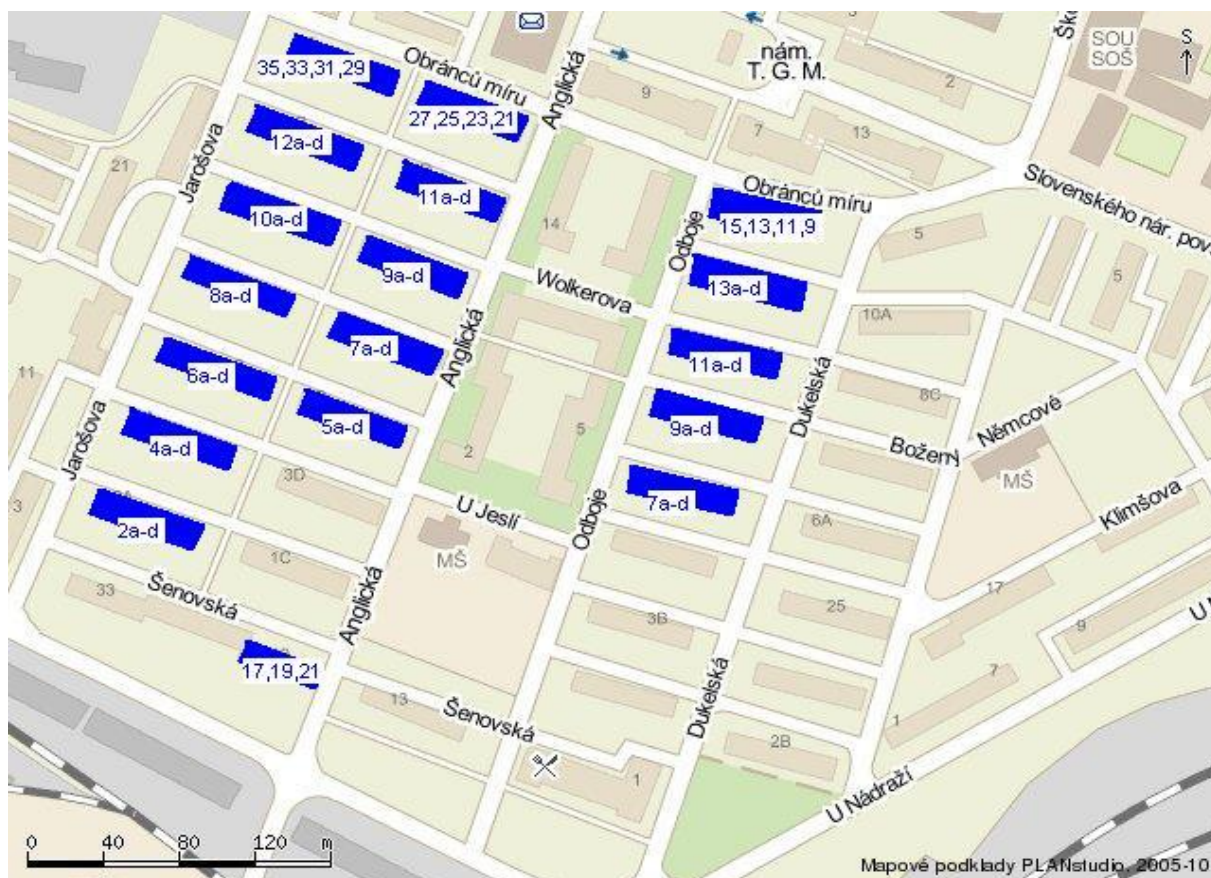
⁴² V Gabalově zprávě - v interaktivní mapě Havířova není tato lokalita označena.

5.2 Prostorové aspekty sociálního vyloučení

Šumbark⁴³

Lokalita Šumbark (viz mapa 5.1) je nejstarší částí Havířova a je vnímána novými příchozími jako jakákoliv jiná část města, zejména pokud je tato část navštívena v zimním období.

Mapa 5.1 Lokalita Šumbark

⁴³ Použité mapy byly získány od pracovnice Agentury pro sociální začleňování H. Palicové, prezentované fotografie byly realizovány tazatelem výzkumné agentury Sociotrendy.

Z vnějšího pohledu se jedná o sídliště domů z období padesátých let minulého století. Nejedná o sociálně vyloučenou lokalitu s typickými znaky vyloučení. Lokalita je oddělena od nové části Havířova silnicí a železniční tratí.

Z pohledu jak obyvatel této oblasti, tak dalších systémových aktérů je v lokalitě nízká kvalita bydlení, která může být vnějším pozorovatelem spatřována občas rozbitých sklech vchodových dveří,

někdy zvýšeným výskytem odpadků uvnitř domů.

Dále vysokým počtem romských obyvatel, zejména v domech na ulici Obránců míru, Jarošova, Anglická, Dukelská a Šenovská.⁴⁴ Směrem od uvedených ulic je romského obyvatelstva je méně.

V dané lokalitě jsou nejčastěji třípodlažní blokové domy se čtyřmi vchody. Na každý vchod připadá osm bytů (dva byty na patře, včetně přízemí).

⁴⁴ Konkrétně se jedná o domy Obránců Míru - č.p. 9,11,13,15,21,23,25,27,29,31,33,35; Jarošova – č.p. 2a-d, 4a-d, 6a-d, 8a-d, 10a-d, 12a-d; Anglická – č.p. 5a-d, 7a-d, 9a-d, 11a-d; Dukelská – 7a-d, 9a-d, 11a-d, 13a-d; Šenovská – 17,19,21.

Zpravidla se jedná o dvoupokojové byty druhé kategorie s teplou vodou a samostatnou koupelnou (které zpravidla vytápěna není). V bytech se topí nejčastěji plynovým kotlem, plynovými topidly WAW, případně tuhými palivy. Pokud se topí tuhými palivy, bývá v zimním období v lokalitě problém s ovzduším, které způsobuje dýchací problémy zejména malým dětem.⁴⁵

V prostorách vymezených ulicemi Obránců míru, Anglická, Šenovská a Jarošova se nachází 15 nájemních domů, v nichž je 516 bytů. Dalších 7 domů má přibližně 270 bytů je na ulicích Odboje a Dukelská.

Venkovní prostory jsou čisté. Veřejnost (obyvatelé okolních domů) si však stěžuje na příliš hlučné společenské akce před jednotlivými domy v průběhu letních měsíců, případně pořádání táboráků. Nájemníci jednoho z domů kvůli způsobu bydlení jednoho spolubydlícího (neromského původu, bydlícího v odpadcích, špíně) reagovali sepsáním petice, dosud očekávají odpověď majitele (RPG).

Nachází se zde školy, např. základní školy, SOU služeb a SOU technické.

Sociální služby zde poskytuje *Slezská diakonie*, (např. občanskou poradnu, poradnu ELPIS pro oběti trestných činů, Intervenční centrum, Zařízení odborného poradenství pro péči o rodinu a dítě), dále *Církevní středisko volného času sv. Jana Boska* zde poskytuje celou řadu volnočasových aktivit v klubu Maják, *Armáda spásy* provozuje na komunitním centru v Šumbarku sociální služby zaměřené na romské děti a mládež a sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi v terénní formě.

⁴⁵ Nájemné se pohybuje v rozmezí 3 200 Kč (bez služeb spojených s bydlením za byt 1+1, II. kategorie) a výše. Podmínkou pro získání nájemního bytu je složení kaucí ve výši trojnásobku měsíčního nájmu včetně služeb. Se starousedlíky byly uzavřeny nájemní smlouvy na dobu neurčitou. S nově příchozími obyvateli se uzavírají smlouvy krátkodobé, které se při řádném hrazení nájmu obnovují.

Vlastníkem jednotlivých domů je RPG Byty, s.r.o. a MRA města, která v této lokalitě má pouze dva domy. RPG provedlo v této lokalitě již opravu fasád, okna jsou vyměněná. Oprava domů MRA dosud realizována nebyla, proto se z vnějšího pohledu technický stav jednotlivých domů se liší.

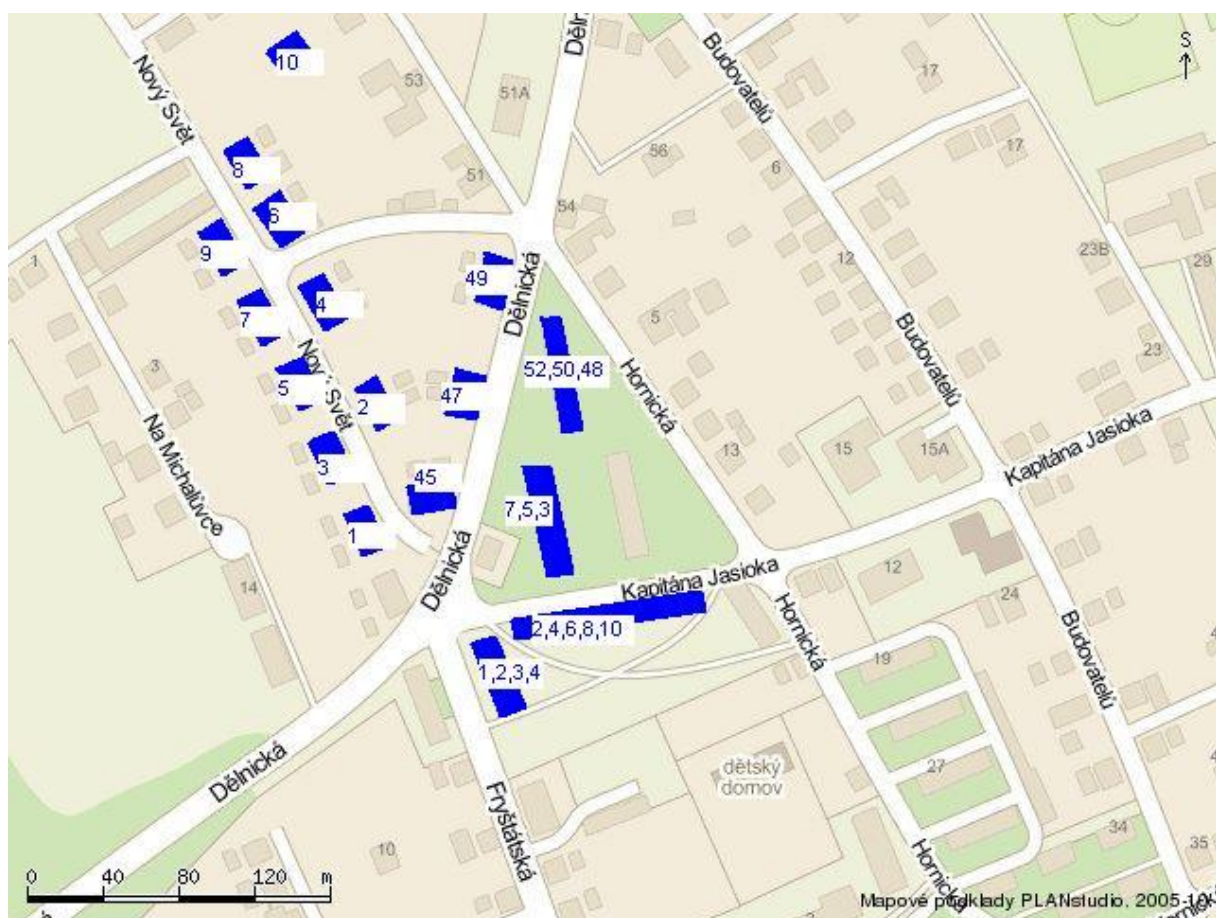

Prostřední Suchá

Prostřední Suchá byla původně samostatnou obcí (první zmínky v roce 1302). V současnosti je součástí statutárního města Havířov a odhadem má 3567 obyvatel. Dle expertních údajů zde žije asi 800 obyvatel romského původu a tento počet je však odhadován pro celou oblast Prostřední Suché⁴⁶, jedná se zhruba o pětinu (22%) obyvatel. Jestliže ale zúžíme sociálně vyloučené lokality na oblast uvedenou na mapě 5.2, potom podíl obyvatel romského původu se zvýší, je odhadován na více než polovinu.

⁴⁶ Kvasnička, R. (2009) „Popis sociálně vyloučených romských lokalit v regionu Ostravska“.

Mapa 5.2 Lokalita Prostřední Suchá

Lokalita je tvořena dvěma částmi.⁴⁷ První z nich je dvakrát pět jednoposchodových cihlových domů se dvěma vchody. V sousedství jsou přízemní domy, které se liší od okolí typem výstavby. Z dalších stran se nachází nízká výstavba činžovních i rodinných domů podél silnice vedoucí do centra Havířova. Za touto silnicí začíná druhá část, která je tvořena ulicemi Dělnická, Hornická a Kapitána Jasioka a je umístěna blíže centra Prostřední Suché. Ani v této lokalitě se nejedná se o typickou sociálně vyloučenou lokalitu. Nachází se zde však domy se sníženou kvalitou, která je zřejmá vnějším pohledem a bydlí v nich více romských rodin.

⁴⁷ Lokalita je vymezena adresami: Nový Svět – č.p. 1,2,3,4,5,6,7,8,9; Dělnická – č.p. 45, 47, 48, 49, 50, 52; Kapitána Jasioka – č.p. 2,3,4,5,6,7,8,10; Frýštátská – č.p. 1,2,3,4; Havířská – č.p. 1,3,5

Po pravé straně ulice Nový Svět je dvakrát pět jednoposchodových domů (přízemí a první patro) na každé straně s šesti byty a celkovou kapacitou 30 bytů, ve kterých žijí převážně romské rodiny. Jedná se o jednopokojové nebo dvoupokojové byty druhé kategorie s koupelnami a záchody. Topí se plynovými WAW tělesy nebo pevnými palivy (i PET láhvemi a starými hadry, což zamořuje ovzduší).

Technický stav jednotlivých domů se liší. V problematickém stavu je pouze jeden dům, ve kterém jsou dva byty zcela neobyvatelné a v domě zaplavený sklep, zatéká přes střechu, zamrzá vodovodní potrubí a vyskytují se i rozsáhle plísně. Stav ostatních domů je průměrný nebo podprůměrný. V domech na jedné straně ulice byla přibližně před sedmi lety provedena částečná rekonstrukce a to nátěr fasád a oprava střech, nicméně i zde si obyvatelé domů stěžují na netěsnost oken, vlhké zdi, apod.

V oblasti Dělnická, Hornická a Kapitána Jasioka jsou tři dvoupatrové domy (přízemí, první a druhé patro) se třemi vchody a jeden dům s pěti vchody. Na každý vchod připadá šest bytů, celkem tedy 84 bytů. Některé byty jsou neobydlené a několik neobyvatelných. Jedná se o byty druhé kategorie s teplou vodou a koupelnou. Topí se většinou plynovými WAW tělesy. Technický stav jednotlivých domů se liší. V několika vchodech jsou zabedněná okna prázdných bytů a chybí sklepní okna. Jinak je stav domů téměř zachovalý. Obyvatelé těchto domů si stěžují na problémy se zatékáním vody, netěsnost oken, poruchy plynových spotřebičů.

Nachází se zde školy, např. základní škola Kapitána Jasioka, SOU a Střední odborné učiliště obchodu a služeb.

Ve všech částech Prostřední Suché je malá nabídka služeb pro obyvatelstvo (zejména sociální služby absentují).

Vlastníkem bytového fondu je RPG Byty, s.r.o, nicméně technický stav jednotlivých domů se z vnějšího pohledu liší.⁴⁸

⁴⁸ Nájemné se u dotázaných obyvatel (za byt 1+1 bez služeb), pohybovalo kolem 3 000 Kč. Se starousedlíky jsou uzavřené nájemní smlouvy na dobu neurčitou. S nově příchozími obyvateli se uzavírají smlouvy krátkodobého charakteru, které se při řádném hrazení nájmu obnovují.

6. SYSTÉMOVÍ AKTÉŘI A DÍLČÍ OBLASTI SOCIÁLNÍ EXKLUZE/INKLUZE

6.1 Strategie bydlení a kvality bydlení

Výchozí pozice

Oblast bydlení patří v problematice sociálního začleňování mezi ty nekomplikovanější a nejhůře mapovatelné. Zřejmě proto, že dochází k neustálé migraci lidí mezi jednotlivými lokalitami. Často dochází ke vzniku nových a zániku dřívějších lokalit podle toho, jaká je aktuální dostupnost relativně levných možností bydlení. Havířov je jednou z takových oblastí, kam se vystěhovávají jednotlivé rodiny i z jiných krajů (např. Olomouckého kraje, konkrétně z Hranic na Moravě). Pohyb obyvatel lze charakterizovat jako „tekutý písek“.

Ze zprávy *Mapování potřeb příslušníků romského etnika na základě řízených rozhovorů mezi obyvateli městské části Havířov-Šumbark a Havířov - Prostřední Suchá*, kterou realizoval odbor sociálních věcí Magistrátu města Havířov, zjišťujeme, že v obou oblastech převládají vícečlenné domácnosti, především rodiny s dětmi. V Prostřední Suché je zvýšený počet domácností o více osobách, jak se ukázalo, především z důvodu sestěhovávání rodin v průběhu krizového období, kdy mladší generace přijde o své původní bydlení. Obě lokality byly v minulosti známé jako cenově dobře dostupné, dnes se byty zdražují. Obyvatelé přitom hovoří o špatném stavu domů, majitelé se o situaci v lokalitách podle nich příliš nezajímají, opravy zanedbaných či zchátralých bytových fondů údajně neprobíhají.

Hlavními důvody nespokojenosti jsou tedy pro respondenty nemožnost osobního vlastnictví bytu, nedostatečná velikost bytu, plíseň v bytě, případně časté vytopení sklepních prostor. V obou lokalitách zhruba třetina uvádí, že by vylepšení bytové situace mohla zlepšit i jejich celkovou životní situaci.

Hodnocení celkové situace v bydlení prostřednictvím systémových aktérů, kteří se s problematikou bydlení profesně zabývají, je uvedeno v příloze č. 5 jako SWOT analýza⁴⁹. Jako slabá stránka se zde objevuje, že v lokalitě Prostřední Suchá nepůsobí žádná nevládní organizace, přičemž v lokalitách Šumbark a Prostřední Suchá celkově působí málo nevládních organizací. Dále neexistuje Azylový domov pro rodiny s dětmi, což má za následek, že při vstupu do azylového domu je původní rodina rozdělena. Je zmíněno, že malometrážní a levné byty přitahují sociálně slabé obyvatele do těchto lokalit. Také není optimálně vyřešen způsob příplatku na bydlení a v systému sociálních dávek je možnost jeho zneužití. Chybí „sociální byty“ ve smyslu podporovaného bydlení⁵⁰ s programem podpory ze strany města. Město nereaguje na zkušenosti nevládních organizací a přidělování bytů řeší neselektivním způsobem, čímž se v jednom domě shlukují obyvatele se stejnými problémy a tak častěji dochází k ničení domů.

⁴⁹ SWOT analýzy nám byly poskytnuty lokální konzultantkou, pracovnící Agentury pro sociální začleňování.

⁵⁰ Poznamenáváme, že termín „sociální bydlení“, nemá podporu v jasném vymezení daném zákonem. Tato okolnost je zmiňována systémovými aktéry působícími ve všech cílových skupinách, jimž jsou poskytovány sociální služby. Např. občanům se zdravotním postižením, rodinám s dětmi, občanům závislým na návykových látkách apod.

Sociální situace pohledem obyvatel sociálně vyloučených lokalit a veřejnosti

Vnímání způsobu bydlení a jeho kvality obyvatel sociálně vyloučených lokalit a veřejnosti jsme zjišťovali prostřednictvím hloubkových rozhovorů s komunikačními partnery.

Vnímání způsobu bydlení a jeho kvality obyvateli sociálně vyloučených lokalit

Šumbark

Způsob bydlení a jeho kvality je z pohledu uživatelů domů patřících mezi sociálně vyloučené lokality diferencovaný. Někteří komunikační partneři uvádějí, že tu žijí 37 let, 24 let, 15 let, jiní jen 3 roky, jeden rok. Uváděli, že v lokalitě jsou i byty neobydlené. Celkově se komunikační partneři pohybovali v rozmezí „příznivců“, kteří z lokality odcházet nechtějí, a „odpůrců“ kteří mají v úmyslu se vystěhovat.

Jeden z komunikačních partnerů uvádí: *„Se stavem domu, který se teď opravuje, jsme spokojeni, ve vnitřku si byt opravujeme sami, opravy ve společných prostorách dělá ale RPG. Když se to ale spraví, lidé to rychle zničí ...to ale vůbec nemusí být další nájemníci, kteří to zničí ... potloukají se kolem, hlavně v létě, bezdomovci, chodí do sklepů, odhazují láhve, a pak to padá na nás, ..., někdy je špína ve společných prostorách...“*. Poznamenáváme, že v průběhu rozhovoru v bytě, který je velmi upravený a čistý a je nabídnut čaj, se objevují další osoby, které přicházejí a za krátkou dobu krátce odcházejí, stabilně zůstávají čtyři osoby. Rozhovor probíhá v přátelské atmosféře.

„Problémem je způsob topení...v některých bytech mají lidé normální kamna,...topí občas i PET láhvemi, starýma hadrama, to dělá strašný smrad... děti to dýchají a mají pak problémy s dýcháním ...a taky tady strašně rychle jezdí auta a motorky...to je největší problém, nemůžou být děti jen tak venku, lidi mají strach, že je něco přejede..., samosprávu nemáme,...když je něco potřeba, tak vyřizujeme sami.“

Jiný komunikační partner sděluje, že *„Dům je ve hrozném stavu, sklepy neudržované, opravy řeší správce, ale neinvestuje se do nich,..., asi se dům se nechává vybydlet... jsou tu shnilá okna, .. , nějaké opravy dělá majitel domu, hlavně ty společné prostory, ty jsou v zanedbaném stavu...,něco opravíme sami..., samosprávu v domě nemáme ...“* .

K dotazu na čistotu a úklid okolního prostředí, veřejného prostranství a společných prostor získáváme vyjádření:

„Venkovní okolí je pravidelně uklizené, podílíme se jednou za rok, je tady ale špatné ovzduší, je ovlivněno smogem...“, „...společné prostory jsou problém, tam je neustálý nepořádek, ke kterému se nikdo nehlásí...“.

Jiný komunikační partner (poznamenáváme, že v lokalitě bydlí 3 roky a hodlá se vystěhovat) uvádí, že: *„Nejsme spokojeni s čistotou okolí, dům je plný potkanů a byly zde i štěnice. Venku se na úklidu nepodílíme, byli jsme jediní z mála a ostatní toho zneužívali a teď už to neděláme ...“*

Na zjištění postoje k místu bydliště prostřednictvím dotazu, proč je dobré nebo špatné žít v této lokalitě, odpovídají komunikační partneři tak, že jsou v odpovědích diferencovaní: *„ Dobré je, že si děti mohou hrát venku, špatné, že je tady hospoda a herna Bivoj..., jsou tu levné byty a je tu teď větší pořádek, než tu býval, jsou tu teď většinou Romáci, nechceme se stěhovat, jsme tu zvyklí bydlet...“*

Na druhé straně uvádějí: *„Většina je ze sociálně slabých rodin, není dobré žít v této lokalitě, špatné je okolí, kravál, nepořádek, plánujeme stěhování...“*

Místo bydliště často charakterizuje nějaký vnější symbol. Za významné symboly, které reprezentují lokalitu, většina komunikačních partnerů považuje: „*Je tu Armáda spásy a pobočka Europe-roma.cz⁵¹, také Bivoj.*“

V hodnocení sousedských vztahů jsou převážně „*vcelku spokojeni*“, případně je hodnocení průměrné. Na druhé straně jeden z komunikačních partnerů (hodlá se odstěhovat) uvádí, že „*...nikdo nebere ohledy na druhé, ať jsou to Romové nebo ostatní. Pomáháme si pouze s blízkými přáteli.*“

Podobné platí i pro vzájemné soužití obyvatel různých národností. Uvádějí, že „*Soužití národností je dobré, hlavně u malých dětí, ale jak kdy, někdy dobré i špatné, taky jak s kým...., Město už teď problémy neřeší jako dřív. Problém je, že romské rodiny přibývají z jiných měst i států. Problém není se starousedlíky, ale s těmi novými...*“.

Na dotaz, zda existuje nějaká osobnost v okolí, kterou považují za nejdůležitější v lokalitě, uvádějí, že: „*Jeden Rom zde usiluje o zlepšení v lokalitě...*“

Jiný uvádí: „*Osobnost ne, ale Armáda spásy je tady považována za důležitou...*“.

Na dotaz, zda si myslí, že mohou svým jednáním ovlivnit život jak svůj, tak i rodiny, či život v této lokalitě např. prostřednictvím aktivit komunální politiky (v místě bydliště) uvádí, že „*Na politiku musí být povaha a čas, máme hodně malých dětí, ...vlastně ani nevím,...., když nad tím přemýšlím, asi význam to má, zapojit se do komunální politiky, asi by bylo potřeba....*“.

Co se týče ochoty a možnosti zapojit se do politických aktivit výpovědi byly opět diferencované. Někteří odpovídali jednoduchým „*ano*“, případně „*...určitě, ale nevím jak...*“, jiní odpovídali striktním „*ne*“ bez udání důvodů.

Co se týče národnosti občanů žijících v tomto místě, uvádějí, že přibližně od poloviny do více jak tři čtvrtin obyvatel zde jsou Romové. Navíc zmiňují více jak dvě třetiny (dokonce i 90%) těch rodin, které je možno považovat za „*slušné*“, tj. „*...žijí normálně, nedělají bordel, kravál...*“.

⁵¹ Poznamenáváme, že zvýznamnění symbolu *Europe-roma.cz* je spojeno s působením osobnosti, která má na ostatní obyvatele SVL nepochybně vliv. Avšak konkrétní aktivity ve prospěch viditelného zlepšení situace obyvatel SVL ani veřejností, ani systémovými aktéry zaznamenán nebyl.

Jako úspěšné rodiny vnímají ty, které mají zaměstnání, nepijí, nekouří, chodí do kostela, starají se o děti, více udržují byt, užívají plynové topení a vlastní auto. Údajně někteří znají z okolí možná tři, jiní nikoho nebo neví.

Jeden z komunikačních partnerů také vzpomínal na svůj pobyt v Anglii. Někteří Romové mají v zahraničí někoho ze svých příbuzných. Při popisu života v zahraničí odkazoval na vyšší životní standard, který je založený na dobrém zaměstnání a vyhovujícím bydlení, také výhodu lepší integrace dětí do zahraniční školy se zvládnutím jazyka. Jeho manželka vzpomínala na možnost pracovat s romskými rodinami, byla tam takto zaměstnaná, přičemž nebylo nutné, aby měla další vzdělání. Byl uváděn lepší přístup ze strany místních úřadů, méně byrokracie s odkazy na legislativu, individuální přístup, ochota spolupracovat, větší zapojení NNO. Vrátil se zpět, protože „... mám takové citění ... a taky to byla Natálka...chtěl bych Romům pomoci..., nevím ale, jak dlouho tu vydržím, zatím bych tu chtěl pomáhat...“.

Na dotazy, co by obyvatelé lokality chtěli, co jim chybí a co vidí jako největší problém, uvádějí jednoduše: „Nevím, možná klouzačky pro děti,... je tu vysoká kriminalita, moc se to neřeší, je tu málo policie, je tu hluk hlavně v létě.“ Doplnují „Chybí tu autority, aby se nám věnovaly...“.

Jako významnou událost, která ovlivnila lokalitu, uvádějí zejména: „Pamatuji si na útok na malého Roma, který byl zbit neonacisty, mám obavy o své děti, romské hlídky nám pomáhají, situace je ale lepší, ale i tak máme strach z opakování útoků, ..., máme obavy o děti, o bezpečí.....“ Uvádí i datum „8.11.2008“.

Zdravotní služby jsou v Šumbarku hodnoceny většinou dobře. Jeden z komunikačních partnerů uváděl: „Se zdravotní péčí jsme spokojeni, zdravotní středisko funguje.... Je docela na úrovni, když ji potřebujeme.... Bydlení má podle mě ale špatný vliv na zdraví dětí. Zdravotní problémy mají všechny děti i matka. řešení vidím v lepším bydlení...“ I jiná komunikační partnerka uvedla: „...dostupnost lékaře je dobrá, navštěvuji často, chodím pravidelně na kontroly.“

Další komunikační partnerka ale není spokojena se zubním lékařem, říká: „Dobrá dostupnost, dobrý dětský lékař, zubaři jsou tady ale arogantní...“

Prostřední Suchá

Způsob bydlení a jeho kvality je z pohledu uživatelů domů patřících mezi sociálně vyloučené lokality diferencovaný. Někteří komunikační partneři uvádějí, že tu žijí 12 let, 20 let i déle. Komunikační partneři také uvádějí, že v lokalitě jsou i byty neobydlené.

Jeden z komunikačních partnerů uvádí: „Se stavem domu spokojeni nejsme, s bytem ano, s domem je to špatné,... jsou tady rozbitá okna, neudržované domy, potřebovaly by náročné opravy, o domy se tady nikdo moc nestará ...“

Poznamenáváme, že průběhu rozhovoru v bytě, který je upravený a čistý, je trochu cítit napětí a potřeba říci vše, co se komunikačnímu partnerovi jeví jako důležité, v bytě je průběžně šest osob.

Jiný komunikační partner uvádí, obdobné, ale že „Bydlení je ve velice špatném stavu, mám v bytě vlhkost... Žije se tu zle, je tu vysoký nájem, jsou tu staré byty... , lokalita je dobrá, ale byty jsou ve špatném stavu...“. Návštěvou na toaletě je zjištěno, že koupelna a toaleta je společná, čistě uklizená, ale je tam zima a vlhko.

Jako významný symbol, který reprezentuje lokalitu, uvádí „Je tu Armáda spásy“.

K dotazu na čistotu a úklid okolního prostředí, veřejného prostranství a společných prostor získáváme vyjádření: „Nejsem spokojen s čistotou a udržováním pořádku v této lokalitě, ale podílíme se na úklidu 2x do roka, někdy i častěji.“

V hodnocení sousedských vztahů jsou převážně: *„Spokojeni jak kdy, vztahy jsou často napjaté, vnímáme pohrdání a odsuzování ... majoritní obyvatelé nás odsuzují a snaží se odstěhovat pryč...“*

Podobné platí i pro vzájemné soužití obyvatel různých národností. Uvádějí, že *„Soužití národností je jak kdy, někdy dobré i špatné, ale špatné převažuje...“*.

Na dotaz, zda existuje nějaká osobnost v okolí, kterou považují za nejdůležitější v lokalitě, uvádějí: *„Jeden muž ... podporuje romské zájmy..., navštěvuje naše lokality druhým rokem, ..., dvacet let se o tuto lokalitu před tím nikdo nezajímal.“* Důsledek působnosti této osobnosti je, že: *„Nastalo trochu zlepšení situace v lokalitě aspoň tím, že s náma někdo mluví.“*

Na dotaz, zda si myslí, že mohou svým jednáním ovlivnit život jak svůj, tak i rodiny, či život v této lokalitě např. prostřednictvím aktivit komunální politiky (v místě bydliště) jeden z komunikačních partnerů uvádí: *„Ano, ale nemyslím si, že bych měl šanci...“, „Myslím, že ne...“* Nicméně co se týče ochoty a možnosti zapojit se do politických aktivit, výpovědi byly kupodivu s převažujícím a jednoduchým „ano“, avšak bez udání důvodů.

Co se týče národnosti občanů žijících v tomto místě, uvádějí, že přibližně od poloviny do tří čtvrtin obyvatel zde jsou Romové. Navíc zmiňují, že přibližně od pětiny do více než poloviny obyvatel zde žijí rodiny, které je možno považovat za „slušné“, tj. *„...nedělají nepořádek, nekřičí, žijí normálně...“*.

Jako úspěšné rodiny vnímají zde zejména dvě rodiny, a to rodinu Berkovu a Horváthovu, které ale blíže neupřesňují. Na dotaz týkající se podrobností odbíhají k jiným tématům.

Na dotazy, co by chtěli, co jim chybí a co vidí jako největší problém, uvádějí: *„Chybí komunitní centrum, kroužky pro děti, všechno je daleko, ... zdravotní středisko a taky smog z tuhých paliv...“*

Jako významnou událost, která ovlivnila lokalitu, uvádí jednohlasně: *„Napadení Romů v roce 2008.“* Dále promítají do výpovědi celkovou skepsi, vyjadřovanou výroky, že: *„... Je nezáměr o nás Romy, nikdo nemá zájem o naše životní a sociální podmínky, bydlení, zdravotnictví, je celkový nezáměr o naši lokalitu o bydlení, nejsou zde sociální zařízení, zdravotnictví je nedostatečné, ... je nezáměr o opravy bytů, ani město, ani RPG to nezajímá celkově všechno nám tady chybí...“*

Spokojenost se zdravotními službami v Prostřední Suché je diferencovaná v tom smyslu, že jednou je vyjádřena spokojenost, jindy nespokojenost. Zaznamenali jsme výroky typu *„Nejsem spokojen s našimi lékaři...“*, také *„...Ano, jsem spokojen...“*. Upřesnění naši komunikační partneři neudávali.

Vnímání způsobu bydlení a jeho kvality veřejností

Šumbark

Způsob bydlení a jeho kvality je z pohledu uživatelů domů patřících mezi veřejnost spíš hodnocen jako dobrý. Někteří komunikační partneři uvádějí, že tu žijí rok, jiní 19, či 20 let.

Celkově s bydlením jsou zde spokojeni *„...opravy si děláme sami, stav domu i bytu považují za optimální, plánujeme jen malé úpravy...“*.

Nicméně jiný komunikační partner doplňuje, že *„...Dostat něco z RPG (byt. družstvo) je problém. Raději si to vše vyřeším sám. Trápí nás oprava romských domů, kdy jim se upravují domy na luxusní bydlení a my se zatím ničeho nedočkali. ... Domovníka v podstatě dělám já sám, tady se ničeho nikde nedovoláte...“*

Jako důvod, proč je dobré žít v této lokalitě, jeden z komunikačních partnerů uvádí: *„...Dobrá je tady cena nemovitosti, přede vším proto, že jsme blízko ghetta. Stěhovat se budu jedině v případě velkého zvýšení nájmu...“*

K dotazu na čistotu a úklid okolního prostředí, veřejného prostranství a společných prostor získáváme vyjádření: *„Uklízím si svoje, širší okolí je čistější, než bylo....Tahle část města je naštěstí klidnější než ostatní, ještě to není tak zlé, tedy stěhování neplánuju. Základní odlišnost je samozřejmě v silné romské komunitě...“*

Jako významný symbol lokality uvádějí: *„Romové ... Rom, který si může za své problémy sám“*. Udávají ale od odhad asi 30%-50% romské populace v této lokalitě.

Nikdo z komunikačních partnerů neví o žádné osobnosti, která by zde působila.

Hodnocení sousedských vztahů se jeví být poněkud pejorativní: *„Záleží na době,...jestliže nejsou peníze, je klid, Romové jsou zalezlí doma. Jakmile je ale po dávkách, je jich všude plno a samozřejmě to ovlivňuje i diskuzi o nich a postoj k nim. Ve chvíli, kdy zaplavují obchody a všude je kvůli nim hluk, je to samozřejmě nepříjemné a soužití to nepřidá....“*

Jiná komunikační partnerka uvádí: *„...S nejbližším okolím jsem spokojena, je tu klid, jak to mám rád. Jinak z Romů má ale skoro každý strach, někdy se před nimi okatě utíká. A myslím, že rasismus tady má už v sobě zakořeněný každý z nás, jen málokdo to přizná...“*

Na dotaz, zda si myslí, že mohou svým jednáním ovlivnit život jak svůj, tak i rodiny, či život v této lokalitě např. prostřednictvím aktivit komunální politiky uvádí vyhybavě: *„Kdo chce, určitě může cokoli z toho...“* Co se týče ochoty a možnosti zapojit se do politických aktivit výpovědi byly podobné, a to „ne“: *„...Díky tomu, jak jsem znechucen veškerými nápady zřízení a vedení naší politiky ne. Myslím, že je problém v nedůvěře v možnost jakéhokoli řešení či změny...“*

Na dotazy, co by chtěli, co jim chybí a co vidí jako největší problém, uvádějí: *„Chybí tu pořádné hřiště, prostory pro volný čas. Je tu problém s odpadem a hlukem. Asi špatná organizace, chybí plochy, parkoviště, je to zbytečně nahuštěno...“*

Občané veřejnosti - majority, se navíc vyjadřují k intervenčním programům, slovy: *„Opravují se tu bytové jednotky v romských ulicích. K čemu to je, vlastně nevím, hodně lidí to tady bytostně rozčiluje. A tuším něco o romských hlídkách, snad i za bílého dne, v části Šumbarku 3 (podle dotazované nejpostiženější lokalita)“*.

Majorita podvědomě podporuje a souhlasí s jasnou diverzifikací „my“ a „oni“ i formulací, že jako významnou událost, která ovlivnila lokalitu, uvádějí že: *„Zrušili kino, založili fitcentrum. Romové tím přišli o svůj klub, začali se scházet na více místech. Přišli jsme o jasně vymezenou romskou lokalitu...“*

Zdravotní služby jsou v Šumbarku hodnoceny dobře. Jeden z komunikačních partnerů uváděl: *„Spokojený jsem velice, je zde dobré zdravotní středisko. Navštěvuji jej příležitostně, při akutních problémech“*. Jiná komunikační partnerka ale zdravotní středisko již nenavštěvuje, uvedla bez dalšího upřesnění: *„Dostupná péče tady je, ale já jsem přešla od místních doktorů jinam. Jejich přístup mi obecně nevyhovuje, raději jedu do centra města...“*

Prostřední Suchá

Způsob bydlení a jeho kvality je z pohledu uživatelů domů patřících mezi veřejnost spíše hodnocen jako dobrý. Někteří komunikační partneři uvádějí, že tu žijí 10 let i více let.

Jeden komunikační partner uvádí: *„Dům si udržujeme sami, byt také. Ale domovníka nemáme, samosprávu taky ne,... komunikace s majitelem nefunguje, ničeho jsme se nikdy nedočkali...“*

Jiný z komunikačních partnerů, který bydlel před 10 lety přímo v lokalitě a odstěhoval se do vzdálenějšího místa uvádí, že: *„Dům se nakonec začal rozpadat a nikdo s tím nic nedělal. O širší okolí jsme se nestarali, o dům jsme samozřejmě pečovat museli. Dneska tam už bydlí jen Romové a vypadá příšerně. Kdysi tam býval klid. Dnes je tam většina nezpůsobilá, takže je tam naopak nepořádek. Odstěhovali jsme se, protože Romové obsadili celý dům a já se začala důvodně bát o děti i manžela...“*

Podíl Romske populace ve zmíněné lokalitě je všeobecně odhadován asi na 80%.

Na dotaz, co vidí jako důvod, proč je dobré žít v této lokalitě, jiná z komunikačních partnerek uvádí: *„...Dobrého tam není snad nic. Lokalita je především velmi nebezpečná. Kdybych se teď neodstěhovala s rodinou, ale bydlela tam sama, nezůstanu tam už déle než pár měsíců... Když kolem někoho procházím, raději si přidržím kabelku., to je už takový instinkt.“*

K dotazu na čistotu a úklid okolního prostředí, veřejného prostranství a společných prostor získáváme vyjádření: *„Dneska je to všechno zničené, do okolí se tam neinvestuje.“*

Zkušenost obyvatel s vlastníkem bytového fondu jsou špatné. Dotázaní obyvatelé (a to jak z minority, tak i majority) v době, kdy byli dotazováni, si stěžovali na časté urgency ohledně oprav jednotlivých domů, či konkrétních bytů.

Vzájemné soužití obyvatel z této lokality je charakteristické snahou si ostatních moc nevšímat. *„Každý si tam pro jistotu hledí raději svého. Navíc je tam zakořeněná nedůvěra.... Myslím, že jsou tam prakticky všichni nespokojení a vůbec se nedruží. Rasismus je naruby: černí mají pořád něco proti bílým...“*

Podíl osob žijících v Prostřední Suché, které veřejnost vnímá jako osoby „slušné“ odhadují na méně než polovinu, připouštějí ale, že slušných může být více. Úspěšné romské rodiny sice neznají, ale předpokládají, že by stačilo mít práci. *„Jsou to zvláště ty rodiny, kde rodiče pracují. Mají smysl pro pořádek...“*

Na dotaz, zda si myslí, že mohou svým jednáním ovlivnit život jak svůj, tak i rodiny, či život v této lokalitě např. prostřednictvím aktivit komunální politiky (v místě bydliště) uvádí vyhybavě: *„...V rodině se dá s dobrou vůlí změnit leccos, ale v lokalitě já nezměním nic...“*

Co se týče ochoty a možnosti zapojit se do politických aktivit výpovědi byly podobné, a to „ne“, případně: *„Nevěřím tomu, že bych něco dokázal.“*

Na dotazy, co by chtěli, co jim chybí a co vidí jako největší problém, uvádějí: *„Řešení vlastně nevidím. To musí vymyslet politici. Největší problém jsou Romové, není žádný další. Nemělo se jich tam nastěhovat tolik..., všudypřítomná hrozba něčeho zlého - krádeže nebo napadnutí.“*

Jako řešení jeden komunikační partner uvádí: *„Nedovolil bych více než jednu romskou rodinu na dům, nebo ještě méně. Kdyby se přestali povzbuzovat v agresivitě a nemohli být silní ve skupině, začali by se chovat slušněji...“*

Zdravotní služby jsou v Prostřední Suché hodnoceny průměrně v tom smyslu, že není nač si stěžovat. Jedna z komunikačních partnerek uváděla, že: *„Lékaře jsem navštěvovala spíše jinde, ale když jsem je musela v akutních případech využít, byla jsem spokojena. Jinak navštěvuji nemocnici.“* Byla však zmíněna i nespokojenost s dětskou lékařkou a zubním lékařem a to jinou komunikační partnerkou: *„Chodila jsem tam k dětské lékařce a zubaři a oba se chovali špatně, omezeně, nevlídně...“*

Sociální situace pohledem systémových aktérů

Vnímání problematiky bydlení z pohledu systémových aktérů jsme zjišťovali prostřednictvím hloubkových rozhovorů se zástupci realitních společností, kteří v lokalitách působí. Odpovídající společnosti jsou uvedeny v tabulce.

- Soukromé realitní společnosti	- RPG Byty, s.r.o. - Městská realitní agentura, s.r.o.
---------------------------------	---

MRA působí v této lokalitě od r. 1995, před tím to byl Bytový podnik Havířov, s.p. Některé oblasti v Havířově vnímá jako soc. vyloučené asi deset let. Realitní skupina **RPG** Real Estate vznikla v roce 2006, sociální projekty v Havířově (lokalita Šumbark) realizuje asi 1 rok a tuto oblast vnímá jako sociálně vyloučenou. Jako významnou historickou změnu, která ovlivnila bytovou politiku nejen v Havířově, ale i v souvislosti s uvedenou lokalitou, vnímá MRA ukončení firmy KBV, zejména z důvodu nedokončené občanské vybavenosti na nedokončeném sídlišti.

Menšinový počet bytů v sociálně vyloučených lokalitách je většinou u MRA druhé kategorie a toto je chápáno jako hlavní zdroj negativních jevů. Tím se zhoršila „adresa“ i ostatních většinových panelových domů. U PRG jsou byty první a druhé kategorie. Byty mají převážně obyvatelé SVL na dobu určitou u MRA, U RPG rámci těchto lokalit jsou ve větší části uzavřeny smlouvy na jeden rok.

Podíl Romů a ostatních obyvatel žijících v SVL nevidují MRA ani RPG, ani nelze odhadnout. Vybavení bytů v SVL i společných prostor je u MRA standardní, většinou mají byty lokální topení, jinak standardní. Podobně i PRG uvádí, že: *„Vybavení jednotlivých bytových jednotek se strany pronajímatele je prováděno v určitém standardu odpovídajícímu charakteru dané lokality. Standardně se dodává sanitární zařízení, byty bývají čistě vymalovány a jsou provedeny zákonné revize...“*

Jako problém je spatřováno u MRA „ilegální“ sestěhovávání obyvatel v domech SVL tak, že nejdříve přijede návštěva, pak se přihlásí na služby a následuje převedení administrativy sociálních dávek do Havířova. Tento postup je nenapadnutelný. U RPG byty jsou přidělovány na základě nabídky a poptávky, hlavním kritériem jsou příjmy a bezdlužnost žadatele, o sestěhovávání informace nemají.

Vzájemné soužití obyvatel v SVL MRA charakterizuje jako „rizikové“, RPG jako *„...na základě dílčích rozhovorů s nájemníky hodnotím jako více méně dobré.“*

MRA míru neplatičství dle skupin obyvatel nesleduje, nelze proto uvést podíl neplatičů v lokalitách, které jsou považovány za SVL. Neplatičství v SVL ale řeší tak, že *„...provádíme tzv. správu zblízka, tzn., že domy mají své správce (naš zaměstnanec na plný úvazek spravuje cca 250 bytů). Tento pracovník jednak zabezpečuje technickou správu (drobné opravy, okamžité odstraňování vandalismu, kontrola úklidu společných prostor apod.) a kromě toho zabezpečuje kontinuální kontakt s klienty (nájemníky) ať již o potřebách klientů (opravy v bytech, odečty měřidel, tak i každ měsíční konzultace případných nedoplatků. Dluh nesmí být anonymní a musí se řešit ihned po jeho vzniku. ...Nabízejí se konzultace na sociálním odboru, sepisování splátkových kalendářů případně snížení poplatků z prodlení (nejvíce o 45%). Účinný je také institut „bydlení bez právního důvodu“ když soud kvůli dluhům zruší nájemní smlouvu a klienta necháme bydlet s vědomím, že jakékoliv další porušení pravidel vede k urychlené exekuci. To však není dobré, exekutor klienta zcela finančně zdevastuje při minimální výnosnosti...“*

RPG odhaduje podíl neplatičů v lokalitách, které jsou považovány za SVL asi na 13% z celkového počtu bytů, dlužníků je více než 100 domácností.

Na dotaz, jaký je osud neplatičů? Co se stane s rodinou?, odpovídá MRA *„...dle rozhodnutí soudu, většinou přistřeší – řeší se ubytovnou s jednoměsíčním předplacením....Pokud se klient dostane do*

tíživé finanční situace, může se obrátit na klientské centrum, kde je mu nabídnuta individuální možnost řešení dané situace – např. splátkový kalendář atd. Dlouhodobé neplatičství a nezájem svou finanční situaci řešit ovšem nelze tolerovat a problém je nadále postoupen k řešení standardní právní cestou právnímu oddělení... Následuje neprodloužení nájemní smlouvy (jedná-li se o smlouvu na dobu určitou), popř. výpověď z bytu, případně podnět k soudnímu vyklizení, exekuce...“.

Na dotaz „S jakými dalšími typy problémů se setkáváte v souvislosti s osobami žijícími v SVL?“ uvádí MRA „...hlučný život na veřejných prostranstvích a společných částech domu...“. RPG uvádí podobně „...narušování pravidel společného soužití, nepořádek, sousedské spory, horší bezpečnost, špatná pověst lokality“.

Dle odhadu MRA v jednom bytu v SVL žije asi 4 a více lidí, méně výjimečně, RPG neví, uvádí, že nelze říci obecně.

Nutné opravy bytů v SVL omezující užívání bytu jsou zabezpečovány standardně, totéž uvádějí MRA i RPG.

MRA se domnívá, že svoji finanční situaci zpravidla, dle zkušeností, řeší obyvatelé SVL půjčkami, sociálními dávkami, někdy zaměstnáním (výjimečně), ale připouští, že oficiálně toto není sledováno.

MRA se domnívá se, že finanční zadluženost obyvatel ze SVL je vysoká. RPG uvádí výše zmíněný údaj 13%.

Co se týče plánů nebo programů pro rozvoj bydlení v Havířově, včetně zaměření na SVL, MRA uvádí, že „...Armáda spásy spolu s městem Havířov připravují projekty – příprava pilotních bytů, také azylových domů...“. K tomu, zda MRA sama plánuje rozvoj (opravu) budov a bytů se nevyjadřuje. RPG uvádí, že „...V současné době probíhá rozsáhlá oprava domů v lokalitě Šumbark (opravy fasád, střech atd.), plán na rok 2011 je nyní v přípravě...“.

Postoj obyvatel k řešení romské problematiky je vnímán jako „...odmítavý, zejména je-li taková rodina nastěhována do „jejich“ domu či do „jejich“ lokality..., soužití obyvatel ze SVL s ostatními (majoritní populací) žijící v blízkosti SVL je vnímáno negativně jako „zhoršení adresy“, ...postoj je spíše vlažný až odmítavý...“.

Co se týče intervenčních programů pro SVL MRA uvádí, že se jedná o program „...romských terénních pracovníků města ve spolupráci se Sociálním odborem magistrátu, MO a PČR... O změnách po takové intervenci se zatím nedá hovořit, projekt je teprve na počátku...“. RPG je konkrétnější, uvádí projekty, které se týkají problematiky spojené s bydlením. Uvádí projekty „Lokální partnerství Havířov, sociální programy realitní skupiny RPG Real Estate (např. Svépomoc atd.). ...“ Pozitivní výsledek intervenčního programu upřesňuje „Na jaře 2010 organizovala realitní skupina RPG Real Estate v lokalitě Šumbark dva svépomocné úklidy lokality – výsledkem bylo čistější prostředí – nejen okolo domů, ale např. i ve společných prostorech atd...“.

Další systémoví aktéři, kteří jsou s problematikou bydlení rovněž obeznámeni, k celkové situaci upřesňují, že se v lokalitách jedná o „špatné hygienické podmínky, zchátralý bytový fond majitele společnosti a velký podíl dlouhodobě nezaměstnaných...“. Rovněž sestěhovávaní obyvatel v sociálně vyloučených lokalitách vnímají jako velmi negativní, protože „dochází k sociálnímu napětí v dané lokalitě mezi majoritou a romským obyvatelstvem“.

Shrnutí

Vnímání způsobu bydlení a jeho kvality obyvateli sociálně vyloučených lokalit

- Způsob bydlení a jeho kvality je z pohledu uživatelů domů patřících mezi sociálně vyloučené lokality diferencovaný. Ve způsobu vnímání se objevuje celá škála možností, od celkové spokojenosti až po nespokojenost. Situace v Šumbarku je lepší než v Prostřední Suché.

- K občanům ohroženým sociálním vyloučením patří zejména skupiny obyvatel s nízkými příjmy.
- Sestěhovávání rodin je způsobeno finanční situací rodin (levnější možnost bydlení). Také Romové mají potřebu pospolitého způsobu bydlení a při rozhodování o dalších strategiích bydlení silně preferují rodinnou soudržnost a výpomoc.
- Technický stav bytů je různorodý, v současnosti jsou některé domy (RPG) v Šumbarku již rekonstruovány, další domy (zejména MRA) rekonstrukci očekávají. Domy v Prostřední Suché jsou ve špatném technickém stavu a je očekávána jejich rekonstrukce.
- Čistotu a úklid okolního prostředí, veřejného prostranství a společných prostor vnímají obyvatelé od hodnocení dobrého, kdy říkají, že okolo je čisto, až po nespokojenost s okolím. Výrazný rozdíl je patrný mezi vnitřní čistotou uvnitř jednotlivých bytů a nepořádkem ve vnějších (společných) prostorách domů.
- Zdravotní stav obyvatel SVL je ohrožován způsobem vytápění bytů (přímotopy většinou na tuhá paliva, způsob vytápění plasty, hadry apod.) zhoršuje ovzduší, zejména malé děti se potýkají s problémy s dýcháním.
- Jako výrazný pozitivní symbol lokality je obyvateli SVL uváděna „Armáda spásy“, také „Europe-Roma“⁵², jako negativní symbol „Bivoj“ (restaurace a herna).
- Hodnocení sousedských vztahů je hodnoceno obyvateli SVL od pozitivního, až po negativní. Pomáhají si pouze mezi přáteli. Co se týče vztahů s majoritou, v Šumbarku spatřují soužití jako dobré, hlavně u malých dětí. V Prostřední Suché je vnímají jako napjaté.
- Někteří obyvatelé SVL jako osobnost, kterou považují ve svém okolí za nejdůležitější, zmiňují „jednoho Roma“⁵³, jiní obyvatelé uvádějí nikoliv osobnost, ale „Armádu spásy“.
- Možnosti zapojit se do politických aktivit vnímají rozpačitě s tím, že neví, zda by uspěli.
- Jako významnou událost, která ovlivnila lokalitu, uvádějí útok na malého Roma, který byl v listopadu 2008 zbit neonacisty.
- Zdravotní služby jsou v Šumbarku hodnoceny většinou dobře v Prostřední Suché diferencovaně.

⁵² Poznamenáváme, že zvýznamnění symbolu *Europe-roma.cz* je spojeno s působením osobnosti, která má na ostatní obyvatele SVL nepochybně vliv. Avšak konkrétní aktivity ve prospěch viditelného zlepšení situace obyvatel SVL ani veřejností, ani systémovými aktéry zaznamenán nebyl. Z adresy http://www.romea.cz/index.php?id=detail&detail=2007_7003 lze zjistit, že „Ladislav Baláž jako jeden z romských představitelů po svém návratu z Británie do České republiky rozšířil činnost své organizace EUROPE-ROMA CZ i na Moravskoslezský kraj. Cílem aktivit organizace je zlepšovat soužití Romů a členů majoritní společnosti, pěstovat dobré sousedské vztahy, pomáhat Romům v těžkých životních situacích, mapovat násilí, kterého se na nich dopouštějí extremisté...“.

⁵³ V osobní komunikaci působí velmi přesvědčivě ve smyslu záměru pomoci spoluobčanům. Výzkumník nemá možnost manipulovat se získanými údaji (např. se slovním vyjádřením), ale použitý metodologický princip integrovaného výzkumného přístupu respektuje pohled všech účastníků dané interakce. Z interakcí se systémovými aktéry bylo zjištěno, že prozatím nejsou vykazovány takové aktivity, které by dokumentovaly konkrétní činnost.

Vnímání způsobu bydlení a jeho kvality veřejností

- Způsob bydlení a jeho kvality je z pohledu uživatelů domů patřících mezi veřejnost spíš hodnocen jako dobrý.
- Jako jediné vlivné negativum vnímají cenu nemovitostí především proto, že lokalita je blízko ghetta.
- V lokalitě jsou ekonomické difference mezi rodinami a z toho plyne vzájemná nevraživost. Jedná se o modely dyád: „já nemám práci - ty máš práci“, „ty žiješ v rekonstruovaném domě - já ne“ apod.
- Veřejností je oprava domů, v nichž žijí Romové, vnímána jako pozitivní diskriminace.
- Hodnocení sousedských vztahů se jeví být poněkud pejorativní směrem k Romům. S nejbližším okolím jsou spokojeni, ale z Romů údajně mají strach.
- Vnímají chybějící hřiště a prostory pro volný čas, problém s odpady na veřejných místech a hlukem.
- Veřejností je za symbol lokality považován „Rom, který si může za své problémy sám“.

Vnímání problematiky bydlení z pohledu systémových aktérů

- Menšinový počet bytů v sociálně vyloučených lokalitách je většinou druhé kategorie a toto je chápáno jako hlavní zdroj negativních jevů. Tím se „zhoršila“ adresa i ostatních většinových panelových domů.
- Byty mají převážně obyvatelé SVL na dobu určitou u MRA, u RPG rámci těchto lokalit jsou ve větší části uzavřeny smlouvy na dobu určitou jednoho roku.
- Vybavení bytů v SVL i společných prostor je u obou vlastníků standardní, většinou mají byty lokální topení. Jako problém je spatřováno „ilegální“ sestěhovávání obyvatel v domech SVL tak, že nejdříve přijede návštěva, pak následuje převedení administrativy sociálních dávek do Havířova. RPG odhaduje podíl neplatičů v lokalitách, které jsou považovány za SVL, něco přes desetinu.
- V souvislosti s osobami žijícími v SVL se setkávají s problémy hlučného života na veřejných prostranstvích a společných částech domu, také narušováním pravidel společného soužití, nepořádkem, sousedskými spory, horší bezpečností, špatnou pověstí lokality.

Mechanismy vylučování ve způsobu bydlení a oblast rizik podporujících vyloučení

- Kumulace rodin se sociálním znevýhodněním do jednoho místa.
- Nepoměr ve výši nájmu u různých vlastníků bytového fondu.
- Absence definice pojmu „sociální bydlení“ a odtud vyplývající riziko jasného určení projektu, který by mohl být profinancován.
- Absence pracovních příležitostí a tedy legitimních finančních zdrojů.
- Absence pozitivních vzorů pro životní způsob.
- Absence osobností ochotných a schopných aktivní komunitní práce.
- Absence neformálních sousedských vztahů s možností vzájemné výpomoci.
- Absence motivace pro změnu způsobu myšlení a následně terminálních hodnot.

Doporučení

- Zajistit možnost „prostupného systému bydlení“⁵⁴ odprodáním/pronájmem volných bytů současného vlastníka bytového fondu v SVL některé NNO (se zájmem o danou problematiku), která by sociální program prostupného bydlení zajistila. Také je možná realizace programu prostupného bydlení přímo městem Havířov, neboť vlastní značný bytový fond.
- Uplatnit možnost dohody mezi vlastníky domů a bytů (NNO, MRA, RPG) v uvedených lokalitách o vzájemném poskytování co nejširších informací (byty, nájemníci apod.) s ohledem na právní specifika.
- Podporovat v lokalitách opravy domů ze strany vlastníků.
- Nabídnout nájemníkům možnost oprav bytů na vlastní náklady za upřesnění vhodných podmínek pro nájemníky i majitele bytů.
- Podporovat vybudování Azylového domu pro rodiny.
- Podporovat vybudování ubytovny pro rodiny s dětmi v krizové situaci (např. i z důvodu neplacení a narušování soužití). Součástí ubytovny by měly být sociální služby, které pomáhají klientům k návratu do společnosti.
- Podporovat ve všech SVL komunitní práci ve spolupráci s dalšími systémovými aktéry (např. vlastníky bytů, Magistrátem města Havířova, odborem sociálních věcí), zejména zapojením obyvatel lokalit (domů) do údržby a údržbářských prací např. prostřednictvím domovníků z obyvatel nebo svépomocí ve společných prostorách, pokud možno za předem dohodnutou finanční odměnu⁵⁵.
- Připravit podmínky pro vznik nových služeb působících v obou lokalitách, zejména rozšiřovat terénní sociální práce s jedincem i rodinami, rovněž sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

⁵⁴ Systém napomáhá dlužníkům, kteří mají opravdovou snahu situaci řešit úhradou finančních závazků spojených s nájmem, např. přesným stanovením konkrétní doby placení.

⁵⁵ Byly zjištěny velké rozdíly v sociální situaci domácností, které v sociálně vyloučených lokalitách žijí. Doporučujeme, aby v každém domě byla (vlastníkem domu) pověřena osoba, která by v daném domě bydlela a která by byla odpovědná či se starala za úplatu o pořádek společných prostor (prostřednictvím např. dohody o provedení práce). Bez osobního motivu prostřednictvím finančního ohodnocení nelze předpokládat, že by úklid společných prostor byl realizován. S nezájmem populace o vnější prostory bytů, kde žijí (chodby, sklepní prostory, někde i okolí) silně kontrastují velmi čisté a upravené vnitřní prostory bytů, v nichž Romové žijí.

6.2 Vzdělávací strategie

Výchozí pozice

Mechanismy a rizika sociálního vyloučení v oblasti vzdělávání jsou spojeny s celou řadou faktorů a to od absence srovnatelných vzdělávacích předpokladů při nástupu dětí pocházejících ze sociálně vyloučených lokalit s dětmi z ostatních územních částí, až po konfrontaci s diskriminací při přijímání do zaměstnání, ačkoliv mnozí obyvatelé sociálně vyloučených lokalit byli vyučeni či měli i vyšší vzdělání. Tradičně je totiž vzdělání chápáno jako klíčový faktor pro získání zaměstnání a finanční výdělek. Poznamenáváme, že nejen mezi obyvateli sociálně vyloučených lokalit vzdělání není chápáno jako hodnota v tom smyslu, že vzdělanější člověk, když aktuálně zaměstnání nezíská, má větší možnosti získat uplatnění v jiných oblastech práce. Vzdělávání je proces, který umožňuje každému člověku „zrát“. Malé dítě, které vyrůstá v prostředí, kdy například jako jediné ráno vstává a mělo by jít do školy, brzy ztrácí zájem o studium pokud navíc k tomu poslouchá po návratu ze školy, že „...zase tam se mnou vydrbali a vzali neromáka...“. Děti mnohdy ani nemají kde si napsat domácí úkoly (mnoho dětí v jedné místnosti) a mohou očekávat ve škole špatný prospěch. K tomu se připojuje nedostatečná předškolní příprava, která ústí do špatné znalosti českého jazyka, ale i např. horší materiální podmínky v rodině. Všechny tyto okolnosti se promítají do negativní vzdělávací strategie a jsou v romských rodinách přenášeny z generace na generaci. Vylučování romských obyvatel ze sociálně vyloučených lokalit se tak prohlubuje.

Malé děti v první i druhé třídě chodí do školy rády, mají rády hezké prostředí, mají, jako každé jiné děti, rády pochvalu. Kdykoliv jsme komunikovali s malými dětmi, tuto skutečnost nám oznamovali. Ponejvíce chtěli být policisté nebo hasiči. Ale v dalších letech se tento ideál začíná hroutit. Málokdo překoná nepřítomnost podpory v rodině, zejména pokud se jedná o malé dítě.

Souhlasíme se zjištěními závěrečné zprávy MŠMT⁵⁶, že ve školách s velkým počtem romských dětí či dětí, pocházejících ze znevýhodněného sociálního prostředí, dochází ke kumulaci problémů, jako jsou velký počet omluvených i neomluvených hodin, záškoláctví, špatný prospěch dětí, špatné materiální zázemí dětí, nedostatečná školní příprava apod. Příčiny vzdělanostních nerovností lze nalézt jak v rodinách dětí, tak ve škole jako instituci. Důležitou roli hraje ale i škola, protože ta může znevýhodnění, které si děti přinášejí z rodin buď oslabovat, nebo naopak posilovat.

Ze zprávy *Mapování potřeb příslušníků romského etnika na základě řízených rozhovorů mezi obyvateli a to městské části Havířov-Šumbark a Havířov - Prostřední Suchá*, kterou realizoval odbor sociálních věcí Magistrátu města Havířov, zjišťujeme, že stupněm vzdělání se obě oblasti pohybují kolem 70% v dosaženém základním vzdělání. Na Šumbarku jsou dle odpovědí respondentů známy tři případy získané maturity, na rozdíl od Prostřední Suché, kde maturitu-nemá ani jediný respondent, naopak 15% dotazovaných nemá dokončeno ani základní vzdělání. Nedostatečné vzdělání patří mezi základní jmenované překážky v získání zaměstnání, v obou lokalitách (Šumbark 10 resp., Suchá 20 respondentů). Ve vzdělání je také pozorována diskriminace (Šumbark). Vzdělávání většinou začíná u romských rodin s dětmi až základní školou, aktuálně neposílá děti v lokalitě Šumbark do MŠ 41 rodin (4 ano) a v lokalitě Suchá 42 rodin (pouze 1 ano a 4 případy dětí navštěvujících přípravnou třídu). Důvody jsou stejné v obou lokalitách, chtějí se o děti postarat sami, matky jsou navíc v domácnosti, např. jistou roli hrají i finance. Naneštěstí dochází tímto k izolaci dítěte a předčasnému vyčleňování a zabraňuje se tak celistvé socializaci, která později může zapříčinit nepřizpůsobivost.

V rámci životních hodnot se k tématu „dětí, jejich budoucnost a lepší vzdělání“ vyjádřilo pouze 17 respondentů na Šumbarku a 11 respondentů v Prostřední Suché. Zároveň si v obou lokalitách pouze necelá desetina myslí, že lepší vzdělání by jim zajistilo také lepší životní podmínky.

⁵⁶ Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených lokalit. Závěrečná zpráva MŠMT, Praha 2009.

Hodnocení celkové situace v oblasti vzdělávání prostřednictvím systémových aktérů, kteří se problematikou vzdělávání profesně zabývají, je uvedeno v příloze č. 6 jako SWOT analýza. Jako slabá stránka se zde objevuje standardní okolnost, že mladá generace motivace ke vzdělávání nemá. Rodiny žijící v sociálně vyloučených lokalitách včetně jejich dětí nevnímají, že vzdělanější lidé mají větší šanci uplatnit se na trhu práce a že vzdělání je kulturní kapitál jako takový. O absenci pozitivních vzorů není třeba diskutovat vůbec.

Sociální situace pohledem obyvatel sociálně vyloučených lokalit a veřejnosti

Vnímání způsobu vzdělávání a jeho kvality u obyvatel sociálně vyloučených lokalit a veřejnosti jsme zjišťovali prostřednictvím hloubkových rozhovorů s komunikačními partnery.

Vnímání způsobu vzdělávání a jeho kvality obyvateli sociálně vyloučených lokalit

Šumbark

Celkově je škola a vzdělání vnímáno komunikačními partnery jako pozitivní. Faktem je, že se mohlo jednat o stylizaci, nicméně i tuto stylizaci považujeme jako badatelé za také pozitivní, obyvatelé lokalit vědí, že vzdělání je důležité. Úroveň vědění je základním krokem k uchopení celkové situace do rukou aktérů, jichž se změna „ve smyslu pozitivní změny“ dotýká.

Jeden z komunikačních parterů na dotaz, zda a jak dalece je spokojen s místní školou, zda děti navštěvují tuto školu odpovídá: „... Děti školu navštěvují, je tam více dětí z romských rodin, škola se snaží tomu přizpůsobit,..., to je moc slušné jednání, je to pro děti dobré, že mají dobrou školu, vzdělání je důležité,..., Škola určitě vyhovuje, je blízko...“

Jiný komunikační partner ale zmiňuje: „Vzdělání je přiměřené. Vzdělání tady ale nehraje žádnou roli, stěhují se sem rodiny ze Slovenska. Děti nemají žádnou motivaci od rodičů, chybí kladný příklad. Okolí spoléhá na sociální dávky a děti to následují..., žádné vzdělání nepomůže, pokud není dobrý příklad v rodině,... vím, že někdy děti ani do školy nejdou, je to na těch rodičích a tak, a když děcka vyrostou, k čemu jim škola bude, když beztak nebudou mít žádnou práci..., znám jednoho kluka, ten je vyučený, ale nemá co dělat, jen tak se poflakuje.“

Komunikační partnerka uvádí, že „...moji do školy chodí, jedno do základky, druhý je v učilišti, jsme spokojeni se ZŠ i s tím učilištěm, vzdělání je důležité“.

Prostřední Suchá

V Prostřední Suché na dotaz, zda a jak dalece jsou spokojeni s místní školou, zda děti navštěvují tuto školu odpovídá komunikační partner stručně: „...pokud vím, všichni jsou spokojeni, s místní školou...jsou hodně spokojeni...no ale někdy děcko se třeba nechce učit, s tím se nic nenadělá, ale ve škole je to dobrý..., dělá to pořádek, když chodí do školy, a do školy se musí děcka posílat...“. Ostatní komunikační partneři hovořili obdobně.

Poznamenáváme, že nikdo z komunikačních partnerů nevyslovil jedinou výtku proti škole. Někteří ale se vzděláváním zkušenost neměli.

Vnímání způsobu vzdělávání a jeho kvality veřejnosti

Postoj veřejnosti ke způsobu vzdělávání a homogenizaci/heterogenitě škol je různorodá, pohybuje se od neutrálního postoje, až po postoj výrazně diskriminační.

Šumbark

V Šumbarku je situace co se týče vzdělávání vnímána spíše neutrálně. Přímý požadavek na rozdělení vzdělávání na homogenní typy škol jsme nezaznamenali. Jeden z komunikačních partnerů uvedl: „Do školy má dcera chodila a žádný zásadní problém jsem nepozoroval. Jestli je teď situace ohledně vzdělání dobrá, netuším...“

Komunikační partnerka uvedla: „Škol je zde zřejmě dost, některé jsou ale vyloženě romské. Když tam chodily mé dcery, byla jsem spokojená, především po změně ředitelky, která se poté stala vlastně primátorkou. Udělala pro město hodně, dokázala prosadit výtahy pro postižené, hřiště apod. Teď se situace ve školách asi zase zvrstává, ale před těmi čtyři roky to bylo opravdu snesitelné...“

Prostřední Suchá

V Prostřední Suché je vnímání situace ve způsobu vzdělávání spíše negativní. Občané tíhnou k postojům homogenizace škol (homogenní škola pro nadanější děti.)

Z jednotlivých výpovědí uvádíme: „Jedno naše dítě tam v pohodě dostudovalo, ale druhého jsme museli přeradit do centra města. Výuka stagnovala kvůli romským dětem. Hlavně si myslím, že by měli rozdělovat romské a bílé děti zvlášť. Dítě, které začíná na téhle škole, už nemá šanci na výšku. Přizpůsobuje se všechno těm nejhoupějším, chytří tam akorát zakrní...“

Komunikační partner upřesnil: „Kdysi to bylo docela v pořádku, ale dnes je škola především romská a všichni dobří učitelé odešli. Navíc tam nikdo učit nechce, takže si ani nemyslím, že by se to dalo zlepšit. Snad jedině otevřením zvláštní školy...“

Jiná komunikační partnerka uvedla: „Jedno z mých dětí tam školu dodělalo, druhé jsem dala na školu jinou. Učitelé byli neschopní, jejich přístup k chytřejším dětem byl tristní, vše se přizpůsobovalo romským dětem, většinou velmi slabým...“

Osobní zkušenost s návštěvou školy přímo v lokalitě měla dokonce jedna komunikační partnerka: „Škola ušla, ale tolik Romů mi docela vadilo. Někdy to bylo nepříjemné. Na druhou stranu pro to místo asi důležité je. Možná by měli otevřít další školu a rozdělit žáky podle schopností...“

Jiná komunikační partnerka uvedla: „Do určité chvíle, řekněme páté třídy, to šlo. Pak začaly školu navštěvovat spousty romských dětí a úroveň i atmosféra ve škole se jen zhoršovala...“

Sociální situace pohledem systémových aktérů

Vnímání problematiky vzdělání z pohledu systémových aktérů jsme zjišťovali prostřednictvím hloubkových rozhovorů se zástupci vzdělávacích institucí, kteří v lokalitách působí. Odpovídající instituce jsou uvedeny v tabulce.

- Školy a vzdělávací instituce	- ZŠ kapitána Jasioka, Havířov - ZŠ Havířov Šumbark, Jarošova 33 - ZŠ Havířov Šumbark, Školní 1/814 - Církevní středisko volného času, sv. Jana Boska v Havířově - Haškova ul.
--	---

Podíl romských žáků v jednotlivých vzdělávacích zařízeních: Ve škole kpt. Jasioka sledován není, upřesňují ale odhad sociálně znevýhodněných žáků, těch je na škole 44%. Ve škole Školní ulice, Šumbark je odhad 55,3% romských žáků. ZŠ Jarošova, která je situovaná na okraji sociálně vyloučené lokality, odhaduje asi třetinu romských žáků. Církevní středisko volného času - sv. Jana Boska uvádí, že „...všechna naše střediska navštěvují děti a mladí lidé ze Šumbarku i z Prostřední Suché. Ve všech našich střediscích v Havířově je podíl romských dětí cca 20%, v lokalitě Šumbark 3, která byla zahrnuta mezi vyloučené lokality, dochází do našeho volnočasového klubu 95% romských dětí. Oproti tomu např. ve středisku v centru města je podíl romských dětí necelých 5%“.

Vzájemné vztahy mezi žáky, kteří pocházejících z vyloučených /běžných lokalit, vnímají jako většinou bezproblémové. Upřesňují:

- *Problémy nastávají v případě, kdy jsou žáci agresivní, vulgární či mají špatné návyky, jinak nezáleží na tom, kde žijí*
- *Máme pocit, že žáci rozdílů nepocítují*
- *V klubu Maják, v lokalitě Šumbark 3, který je víceméně romský, jsou vztahy vcelku korektní. Na ostatních střediscích příchod žáků z vyloučených lokalit, zejména pokud se to týká Romů, vyvolává zpravidla napětí mezi touto skupinou a ostatními, kteří středisko navštěvují. Přesto máme případy, kdy došlo k velmi dobré adaptaci žáka ze sociálně vyloučené lokality mezi ostatní*

Na upřesnění migrace žáků z tříd uvádějí:

- *Migrace je velmi častá a nepředvídatelná*
- *Naprosto individuální*
- *Migrace souvisí se zejména změnou bydliště zákonných zástupců*
- *Protože nejsme klasická škola, příchod a odchod není determinován obdobím. Avšak v zimě, kdy není pobyt na ulici moc příznivý, se stahuje do našich zařízení více klientů. Velkým problémem je u nás stěhování rodin z jednoho místa na druhé. Často úspěšně pracujeme s některým dítětem, ale rodina je pak vystěhována do jiné části Havířova nebo i mimo Havířov a není schopna už dále dítě k nám posílat. Nelze však jednoznačně určit období, kdy se tak děje, je to individuální*

Jako typy problémů, s nimiž se na zařízeních potýkají, uvádějí:

- *Kromě nevhodného chování žáků je to špatná spolupráce s rodiči, jejich nezájem o školu, špatné vybavení dětí, zapomínání*
- *Finanční (žáci nemají pomůcky, nezúčastňují se kulturních akcí), špatná školní docházka, špatná spolupráce s rodiči, nevhodné chování, špatná domácí příprava, časté konflikty*

- *Vyšší požadavky na udržení příznivého klimatu pro vzdělávání*
- *Nárůst kázeňských problémů, které je třeba průběžně a operativně řešit*
- *Snižující se úroveň výsledků vzdělávání*
- *Razantní snižování počtu žáků školy související s též s odchodem žáků z majoritní společnosti s negativním dopadem na platy zaměstnanců*
- *Vyšší nároky na práci pedagogů vedoucí ke změně pracoviště*
- *Vyšší nároky na přiměřenou komunikaci se zákonnými zástupci*
- *Potýkáme se s velkým zájmem o naše služby a nedostatečnou kapacitou našich prostor, nedostatkem kvalifikovaných pedagogů volného času ochotných nebo schopných pracovat s touto cílovou skupinou, výchovnými problémy, vandalismem*

Na dotaz, jak jsou na škole vnímány rozdíly v motivaci ke studiu mezi žáky z vyloučených lokalit a žáky běžné populace, a v čem, je uvedeno:

- *Vzdělání pro ně nepředstavuje velkou hodnotu, nepočítají s dalším studiem, neuvědomují si, že bez vynaložení určitého úsilí ničeho v životě nedosáhnou*
- *Jedná se o nezáměr, vzdělání není prioritou*
- *Obecně nižší motivace, menší zájem o výsledky*
- *Oproti žákům běžné populace jsou žáci z vyloučených lokalit paradoxně k zájmovému vzdělávání mnohem více motivováni – aktivně se účastní s nadšením, jsou rádi, když přineseme cokoli nového. Je to ovšem způsobeno jistou dobrovolností a volností – k nám chodit nemusí, ale chtějí*

Úskalí ve vzdělávání žáků z vyloučených lokalit upřesňují:

- *Špatná spolupráce s rodinou, slabé základy rodinné výchovy, děti bez předškolního vzdělávání, špatná finanční zainteresovanost rodiny – peníze na kulturu, pomůcky, nedostatečná motivace pro vzdělávání*
- *Žáci nemají pomůcky, neuhrzeny pohledávky – různé vzdělávací a kulturní programy, špatná školní docházka, špatná spolupráce s rodiči, nevhodné chování, špatná domácí příprava, časté konflikty*
- *Nižší připravenost ke vzdělávání před nástupem do školy, malá podpora ze strany rodičů, horší sociální zázemí rodin, nízká úroveň motivace (malý význam přikládány vzdělání)*
- *Nedostatek financí na zaplacení kvalitních pedagogů, nedostatek financí ze strany rodičů, aby zaplatili dětem aktivity – vše se musí shánět přes projekty, spíše než práce s jednotlivcem je to o práci se skupinou, neustálé zkoušení hranic, dlouhá doba, než si osvojí pravidla, nízká gramotnost, lhaní*

Jako předměty, které jsou u žáků ze SVL oblíbené, uvádí, že zejména *tělesná výchova, hudební výchova, případně že se nebude zásadně lišit od ostatní populace, konkrétně mají rádi hudbu a tanec, zpěv, ping pong, sportovní aktivity, hry jakéhokoliv druhu, tvořivé činnosti.*

K dotazu, jak by podpořili návrh na možnost finančního vzdělávání již na základních školách, uvádějí:

- *Finanční vzdělávání se prolíná osnovami již v současné době – výchova k občanství, ke zdraví.*
- *Již od 1. třídy*
- *Průběžně na druhém stupni a v rámci volnočasových aktivit nedovedu odhadnout zájem*

- *Finanční vzdělávání je rozhodně třeba zavádět a myslím si, že by se tím měli zabírat již osnovy prvního stupně ZŠ. Výuka by měla být praktická – tzv. „do života“. V rámci volnočasových aktivit je možno vymyslet programy, které budou vzdělávat formou hry, je však nutno vycházet z obecného systému, který bude aplikován do výuky na školách. V současné době připravujeme projekt finanční gramotnosti i pro naše středisko, vše bude záležet na financích, které se na to podaří sehnat*

Docházka do výuky - absence:

- *Většina chodí do školy včas a pravidelně, někteří pozdě, někteří mají velkou absenci, rodiče je nechávají doma bezdůvodně, nebo hlídají sourozence, někteří i během nemoci běhají venku*
- *Nelze zobecnit, je to naprosto individuální*
- *Vyšší míra absence (i omlouvaná rodiči, kteří „netlačí“ dítě k docházce) snižuje a komplikuje úspěšné vzdělávání*
- *U nás se o absenci moc nedá mluvit, vše je dobrovolné a většina žáků chodí pravidelně právě proto, že nemusí*

Zkušenost s asistentem pedagoga jsou dobré.

Jako programy doučování a podporu volnočasových aktivit uvádějí:

- *V rámci grantu probíhá každodenní doučování, pestrá je i nabídka volnočasových aktivit.*
- *Doučování, bezplatné kroužky (míčové hry, taneční kroužek, šachový kroužek, kroužek „Mažoretky“, turistický kroužek...)*
- *Jedná se o:⁵⁷ (a) Doučování – individuálně dle potřeby a zájmu žáků; (b) Zřízení „studovna“ s denním provozem a podporou domácí přípravy; (c) Na škole pracují kroužky a je realizován preventivní program*
- *„Vedeme doučování, spolupracujeme se školami v okolí. Doučování je převážně individuální a využívají jej hlavně děti 6-14 let. Doučování máme rozšířeno také o výukové programy na PC. Doučujeme všechny předměty vyučované na ZŠ. Programy doučování nabízí prozatím dvě naše střediska, doučování v klubu Maják (SVL) se teprve připravuje, musíme nejdřív někde získat prostory. Volnočasových aktivit máme celou řadu – sportovní, taneční, hudební, výtvarné a tvořivé, hry, taneční podložky – vše probíhá dennodenně v klubu...“*

Na dotaz, jaký je zájem o tyto programy ze strany dětí samotných či ze strany rodičů dětí:

- *U mladších žáků je zájem poměrně velký, u starších je to horší*
- *Z počátku je velký zájem, s odstupem času návštěvnost klesá*
- *Nabídka služeb a aktivit není žáky zcela využívána*
- *Jak ze strany dětí, tak ze strany rodičů je o naše volnočasové programy velký zájem*

Komunikace s rodiči a jejich informovanost o žácích a plánech školy je:

- *Ztížená*
- *Špatná, nezajímá je to*

⁵⁷ Dále viz též výroční zprávy na http://www.zsjarosova.cz/dokumenty/vyr_zp_09_10.pdf

- *Rodiče informujeme o průběhu vzdělávání žáků školy v souladu s požadavky školského zákona. Rodiče jsou s úrovní komunikace spokojeni (osobní informovanost, prezentace školy, aktivity a plány i na webu); škola usiluje o zvýšení zájmu rodičů o vzájemnou komunikaci*
- *Komunikace rodičů probíhá individuálně*

Na dotaz, kolik dětí pocházejících z vyloučených lokalit opouští předčasně výuku na základních školách, uvádějí: *„Třetina i větší část vycházejících žáků jsou žáci bez základního vzdělání vycházející ze 7. a 8. třídy – mají tedy ukončenu povinnou školní docházku, jednou či dvakrát opakovali. 20%; nemají.“* Důvodem ukončení školní docházky bez získání stupně základního vzdělání („vyjde dříve, než v 9. třídě“) je neprospěch vedoucí k opakování ročníku a nezájem pokračovat ve vzdělávání na ZŠ po splnění povinné školní docházky. V dalším vzdělávání na středních školách pokračují však téměř všichni žáci, není však známo, zda SŠ dokončí.

Pro vzdělávací zařízení, která působí v uvedených lokalitách, je typické:

- *„Hezké prostředí školy, větší počet romských žáků, snižující se počet žáků, úspěšní stolní tenisté, stateční učitelé“*
- *„Zaměření na multikulturní výchovu, rodinné prostředí, známe rodinné zázemí všech žáků“*
- *„Vysoké procento žáků se sociokulturním znevýhodněním včetně Romů a úsilí o vytváření žádoucího klimatu pro úspěšné vzdělávání žáků“*
- *„Dělení práce v klubu Maják na skupinu 6-14 a 15-21/25. Další věci, která nás odlišuje od jiných poskytovatelů volnočasových aktivit je cenová dostupnost (50,-Kč na rok za možnost využívat denně veškerých našich služeb)“*

Další systémoví aktéři, kteří jsou s problematikou vzdělávání rovněž obeznámeni, zmiňují nedostačující motivaci z řad samotných rodičů a problémy s řádnou docházkou do škol.

Organizace *Armáda spásy* v rámci Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi se snaží navázat spolupráci se školami v Šumbarku, ale prozatím se jim to moc nedaří. Uvádějí: *„Rádi bychom od výchovných poradců, eventuálně ředitelů škol získali kontakty na děti, které můžeme doučovat v domácím prostředí. Prozatím jsme dostali adresy, kde nikdo nebydlel, nebo na škole mají vlastní doučování...“*

Shrnutí

- Celkově je škola a vzdělání vnímáno velmi pozitivně alespoň těmi komunikačními partnery, se kterými jsme hovořili. Uváděli, že škola určitě vyhovuje, je blízko. Ve škole je více dětí z romských rodin, škola se snaží tomu přizpůsobit. Toto vnímali jako vstřícné jednání
- Připouštěli, že žádné vzdělání nepomůže, pokud není dobrý příklad v rodině a když děti do školy nechodí. Nemají motivaci ke vzdělávání, když stejně nebudou mít do budoucna žádnou práci
- Obyvatelé lokalit vědí, že vzdělání je důležité, což se odráželo ve výpovědích, které měly rysy stylizace, nicméně i tuto stylizaci vnímáme pozitivně. Nikdo z komunikačních partnerů nevyslovil jedinou výtku proti škole. Úroveň vědění, tedy první krok k uchopení celkové situace do rukou aktérů „ve smyslu pozitivní změny“, která se jich má dotýkat, spatřujeme jako dobrou

Vnímání způsobu vzdělávání a jeho kvality veřejnosti

- Pohled na vzdělávání v obou lokalitách je u veřejnosti odlišný. Povědomí veřejnosti o škole a vzdělávání sociálně znevýhodněných dětí se pohybuje v rámci předsudků směrem k diskriminaci požadavkem, aby školy byly rozdělené a sociálně znevýhodněné děti, přesněji romské děti, měli školu zvlášť
- Domnívají se, že dnes jsou školy v lokalitách především romské, všichni dobří učitelé odešli. Na druhé straně se ale vyskytl názor, že v době, kdy do školy chodil potomek dotázaného, žádný zásadní problém nebyl pozorován. Avšak mezi veřejností je zřejmý názor, že je vhodnější přeradit děti do jiné školy, údajně kvůli celkovému přizpůsobení se úrovni vzdělávání romských dětí
- Domnívají se, že u rodin pocházejících ze SVL je nízká motivace ke studiu – nevidí v tom smysl

Vnímání problematiky vzdělání z pohledu systémových aktérů

- Systémoví aktéři celkovou situaci vnímají zcela pragmaticky s tím, že problémy ve školách nastávají v případě, kdy jsou žáci agresivní, vulgární či mají špatné návyky, jinak nezáleží na tom, kde žijí a z jakého prostředí pocházejí. Kromě nevhodného chování žáků vnímají ale špatnou spolupráci s rodiči, jejich nezájem o školu, špatné vybavení pomůckami dětí, zapomínání domácích úkolů
- Vzdělání pro Romy nepředstavuje velkou hodnotu, nepočítají s dalším studiem, neuvědomují si, že bez vynaložení určitého úsilí ničeho v životě nedosáhnou. Jedná se o nezájem, vzdělání není prioritou
- Výše uvedené se promítá do špatné spolupráce školy s rodinou, děti mají slabé základy rodinné výchovy, jsou bez předškolního vzdělávání, je špatná finanční zainteresovanost rodiny, kdy neposkytnou peníze na kulturu, pomůcky
- Ve škole se praktikuje i finanční vzdělávání, které se prolíná osnovami již v současné době ve výchově k občanství, ke zdraví
- Většina dětí chodí do školy včas a pravidelně. Některé přicházejí pozdě, když vstávají jako jediné z rodiny, některé mají velkou absenci, rodiče je nechávají doma bezdůvodně, nebo hlídají sourozence, některé i během tzv. nemoci běhají venku
- Zkušenost s asistentem pedagoga je u školy, pokud tam asistent působí, dobrá
- Na školách probíhá každodenní doučování, pestrá je i nabídka volnočasových aktivit
- Třetina i větší část vycházejících žáků jsou žáci bez základního vzdělání vycházející ze 7. a 8. třídy, mají tedy ukončenu povinnou školní docházku, jednou či dvakrát opakovali. Důvodem ukončení školní docházky bez získání stupně základního vzdělání je neprospěch vedoucí k opakování ročníku a nezájem pokračovat ve vzdělávání na ZŠ po splnění povinné školní docházky
- V dalším vzdělávání na středních školách pokračují však téměř všichni žáci, ale školám není známo, zda SŠ dokončí
- Někteří systémoví aktéři vnímají sociální vyloučení v hodnotové rovině. Podstatu neúspěchu romských žáků vnímají v jejich rodině, v nízké motivaci ke vzdělávání, odlišném způsobu preferování/absence hodnotových systémů
- Ačkoliv je uváděna potřeba práce s rodinou, není zajištěn zprostředkovatel (mediátor), který by se pokusil rodiče do vzdělávání zapojit

- Strategie systémových aktérů působících ve vzdělávacím procesu dětí pocházejících ze sociálně znevýhodněného prostředí je jednoznačná - všichni mají snahu nabízet vše pro to, aby vzbudili u žáků o vzdělávání zájem (např. doučováním předmětů ve školách, nabízením praktických dovedností prostřednictvím dílen, nabízením zájmových kroužků). Ze zjištění získaných od komunikačních partnerů se jeví, že ačkoliv situace není nikterak „růžová“, ti, kteří s mladými pracují, jsou považováni za „hrdiny“, „lidi na svých místech“, „nadšence“, „statečné učitele“. Klíčovou okolností je přijetí toho, co je aktéry nabízeno, neztrácet naději na zlepšení situace. Opět se jedná o způsob myšlení, který je pro takto orientované aktéry typický.
- Řešení romské problematiky je mnohdy vnímáno s tím, že se neřeší dostatečně a důsledně a řeší se na úkor majority cestou pozitivní diskriminace

Mechanismy vylučování ve vzdělávání a oblast rizik podporujících vyloučení

- Nárůst podílu sociálně znevýhodněných žáků na školách
- Absence předškolní přípravy dětí, jazykového rozvoje dětí v předškolním věku
- Absence motivace pro změnu způsobu myšlení a následně terminálních hodnot
- Akceptování etnické homogenizace škol (segregace - normální a „jiné“ školy)
- Absence angažovanosti rodičů ve vzdělávacím procesu

Doporučení

- Podporovat realizaci volnočasového klubu (s náplní mimoškolního zájmového vzdělávání) pro děti a mládež v Prostřední Suché
- Podporovat preventivní strategie ve prospěch vzdělávání (téma záškoláctví) a využívání volného času dětí a mládeže na úrovni města, městské policie a odpovídajících zařízení
- Podporovat rozvoj a opravu školních hřišť a zvážit možnost jejich zpřístupnění pro volnočasové aktivity veřejnosti
- Podporovat legislativní změny, např. podpořit přípravnou třídu pro všechny děti jako povinnou
- Zajistit podmínky pro angažování rodičů ve vzdělávání dětí, rodiče (propagovat různé formy zapojení s respektem pro rodiče)
- Vzdělávání mládeže zaměřit nejen na standardní oblasti vzdělanosti, ale zejména rozšířit oblast zdravotní (nad rámec školních osnov např. na výchovu k manželství a rodičovství, sexuální výchovu) a s ní spojené hygienické návyky⁵⁸

⁵⁸ Jestliže v domácnosti je minimum finančních prostředků na nezbytně nutné výdajové položky (nájem na bydlení včetně služeb - elektrická energie, plyn voda, odvoz odpadků, TV, rádio, splátky apod.), zbývá minimum prostředků na denní a pravidelnou hygienu, případně každodenní hygienu a zejména kosmetické přípravky nejsou vždy chápány jako standard (situace je v rodinách velmi diferencovaná). Poznamenáváme, že v médiích se nesetkáváme s typem reklamy zaměřené na kosmetiku ani drogistické zboží, v níž by vystupovali občané např. romské národnosti (ačkoliv řada mediálních osobností je příslušníky této etnické skupiny). Není lepším příkladem než vizuálně spatřená situace, která by měla být modelovou aktivitou a tyto reklamy v běžných médiích a ve vhodném vysílacím čase orientovat na děti. V zahraničních reklamách jsou zastoupeny různé etnické skupiny běžně.

- Zvážit zřízení funkce mediátora na školách
- Udržet působení asistentů pedagoga
- Podporovat motivaci k dalšímu vzdělávání zejména jako pokračování studia na středních školách
- Podporovat důležitost vzdělávání příklady dobré praxe životních způsobů
- Zamezit/pokusit se o zajištění stáhnutí těch reklamních spotů, v nichž jsou menšiny ironizovány, specificky kde je ironizována romská populace

6.3 Finanční strategie

Výchozí pozice

Mechanismy sociální exkluze ovlivňuje širší sociálně ekonomický kontext, který specifikuje způsob získávání finančních prostředků a způsob hospodaření a nakládání se získanými prostředky jednotlivých obyvatel sociálně vyloučených lokalit. Toto vše ovlivňuje finanční situaci těchto občanů a také jejich celkový životní způsob. V devadesátých letech upadla řada Romů ztrátou zaměstnání spojeného se specifickou kvalifikací (útlumem hornictví a hutnictvím) snížením životního standardu do chudoby. Klíčovým mechanismem sociálního vyčleňování jedinců z obvyklého životního standardu je nízké vzdělání, jehož důsledkem je nedostatečné resp. úzké profesní možnosti. Toto zpravidla neumožňuje Romům konkurovat na otevřeném trhu práce. Ztráta adekvátního bydlení a hledání náhradního řešení ve formě levnějšího bydlení, materiální a sociální deprivace určuje podmínky pro vznik sociálně vyloučených lokalit.

V odborné literatuře i např. v dokumentu Koncepce integrace romských komunit je akcentována skutečnost, že Romové patří mezi sociální skupinu nejvíce ohroženou vyloučením z trhu práce. I když nejsou vedeny speciální statistiky, odhaduje se, že 70% Romů je nezaměstnaných, romské iniciativy zmiňují dokonce 90% nezaměstnaných Romů.

Příčiny vysoké nezaměstnanosti⁵⁹ jsou spatřovány v kumulaci handicapů, mezi které patří:

- Objektivně obtížná zaměstnanost pramenící z nízké kvalifikace, případně nepříznivého zdravotního stavu (změněná pracovní schopnost)
- Demotivující role současného systému dávek sociální péče v kontextu výše minimální mzdy a související možnosti uplatnění v šedé ekonomice (nelegální práce)
- Diskriminace na základě rasových či kulturních předsudků a stereotypů na straně potenciálních zaměstnavatelů, které se mohou v některých případech opírat i o předchozí zkušenosti přímé, ale i zprostředkované, a to i v případech, kdy uchazeč splňuje kvalifikační kritéria
- Ztráta či nevytvoření pracovních návyků
- Diskriminace na trhu práce a nechuť zaměstnavatelů přijímat Romy i v případech, kdy splňují kvalifikační kritéria
- Vytěsňování z trhu práce kvalifikovanějšími zahraničními dělníky, kteří jsou ochotni pracovat za minimální mzdu, případně pracují v ČR nelegálně

Ze zprávy *Mapování potřeb příslušníků romského etnika na základě řízených rozhovorů mezi obyvateli městské části Havířov-Šumbark a Havířov - Prostřední Suchá*, kterou realizoval odbor sociálních věcí Magistrátu města Havířov, zjišťujeme, že finanční zajištění obyvatel spolu se zdravím patří k nejčastěji jmenované životní hodnotě a v kombinaci se zaměstnáním a zdravím ke klíčovým prioritám respondentů. Zároveň jsou nejuváděnějším artiklem mezi těmi, které by zlepšili životní situaci respondentů. Vypověděla tak polovina dotázaných – obdobně je pro ně zásadní, aby se zbavili svých dluhů.

⁵⁹ Např. výzkum *Sociální analýza - Zpracování a vyhodnocení výsledků průzkumu realizovaného o.s. SPOLU v rámci projektu „Podporované zaměstnávání Romů“*, který zpracovávala výzkumná agentura Sociotrendy v r. 2005, byla zjištěna 89% nezaměstnanost Romské populace v městě Olomouci, dále ve výzkumném souboru byla téměř polovina (45%) jedinců, která žádnou pracovní zkušenost neměla (a tudíž byla tedy nezaměstnaná).

V obou lokalitách se ukázalo, že polovina respondentů trpí aktuálním nedostatkem finančních prostředků, polovina je také zadlužená. Na Šumbarku finanční situace komplikuje život ¾ oslovených, v Suché dokonce naprosto všem. Zadlužených rodin přibývá.

S otázkou financí nutně souvisí nezaměstnanost. V Prostřední Suché je 87% nezaměstnaných, na Šumbarku 75%. Stálé platy jsou zdrojem příjmu pouze ve 13 případech v Prostřední Suché a ve 25 případech na Šumbarku. Přes 70% respondentů žije ze sociálních dávek, 15% žije z příležitostného výdělku, kolem 15% tvoří důchody. Speciální skupinou je 10 respondentů z Prostřední Suché, kteří údajně žádné příjmy nemají.

Sociální situace pohledem obyvatel sociálně vyloučených lokalit a veřejnosti

Vnímání finanční situace u obyvatel sociálně vyloučených lokalit a veřejnosti jsme zjišťovali prostřednictvím hloubkových rozhovorů s komunikačními partnery.

Vnímání finanční situace obyvateli sociálně vyloučených lokalit

Šumbark i Prostřední Suchá

Vnímání celkové finanční situace z pohledu obyvatel žijících v sociálně vyloučených lokalitách se pohybuje od relativní subjektivní spokojenosti se současným stavem až po maximální nespokojenost, která může vyústit v materiální a sociální deprivaci, jejíž řešení bývá velmi nelehké.

Vnímání finanční situace jedinců se odvíjí od možnosti mít zabezpečený zdroj finančního příjmu, což umožňuje zásadním způsobem zaměstnanost občanů. Lze souhlasit se stanoviskem, že zaměstnání je významným nástrojem inkluze, neboť placená práce je v evropské společnosti nejen zdrojem živobytí, ale i identity jedince a formuje jeho obecněji determinované hodnoty i vztah ke společnosti. Hodnoty, normy a sociální vztahy spojené s placenou prací představují důležitý faktor sdílených osobních a kolektivních zkušeností.

Celkovou finanční strategii jsme proto zkoumali nejprve prostřednictvím dotazu na spokojenost s možností pracovního uplatnění v lokalitě a blízkém okolí. „Spokojenost“ s pracovním uplatněním je ale v obou lokalitách stejná, jedná se o nespokojenost, proto tematicky popisujeme obě lokality současně.

Do oblasti Šumbarku jsou orientovány nabídky alespoň sezónních prací. V prostření Suché není zmiňována ani tato možnost.

Jeden z komunikačních partnerů žijící v Šumbarku uvádí: *„Nejsme vůbec spokojeni, práce tady není, občas je možné pracovat ve stavebnictví pro RPG, to nám pomáhá,...většinou se jedná o brigády a sezónní práce, jinak nic, ...většinou stavební práce a ve sklářství, ...jinak práce není...“*

Komunikační partner z Prostřední Suché uvádí: *„Nejsme spokojeni,..., žádné nabídky tu nejsou, nelze se nijak uplatnit,..., vy mi dáte práci?, od nikoho jsem práci nedostal.“⁶⁰*

Zaměstnání je řešeno v Šumbarku zejména prostřednictvím sezónních prací. Obyvatelé z Prostřední Suché za práci odjíždějí mimo domov, případně nemají práci vůbec.

Na dotaz, jak řeší zaměstnání, uvádí komunikační z Šumbarku *„Osobně dělám sezónní práce,..., rozdíl mezi lidmi tady jsou, co se týká práce, veliké, ...polovina asi má práci, asi třetina bych odhadl, hlavně na sezónní opravy bytů, nemám ale moc přehled...“*.

⁶⁰ Poznáváme, že se jednalo o krátkodobou situaci s pomocí organizace a realizace některých interview.

Komunikační partner z Prostřední Suché uvádí: *„Za prací musím jezdit, nejen já, ale i další obyvatelé, ... někteří ale práci vůbec neseženou, jsou bez zaměstnání....“*

Svoji finanční situaci řeší snahou o účelné vynakládání peněz na bydlení a stravu, na oblečení, také na léky. Tady dle situace a podle toho, zda mají děti. Samozřejmě ti bez dětí nemají výdaje na potřeby pro děti. Přiznávají ale i velké výdaje na splácení půjček. Také se situace liší podle toho, zda půjčky mají či nikoliv.

Komunikační partner z Šumbarku popisuje svoji situaci *„Tak tak vyžijeme ... žijeme ze sociálních příplatků, manžel hledá práci,..., nejvíce na byt, jídlo, potřeby pro děti, ..., naše známá je na mateřské dovolené, má aspoň sociální dávky, i její manžel má práci až teď - peníze jdou na bydlení i zajištění rodiny a léky..... jsou drahé, je to velká část výdajů,... taky, to víte, hodně jde taky na nájemné a hlavně na půjčky,, vím a kdosi z domu platí na exekuci...“.*

Jiný komunikační partner ze Šumbarku uvádí: *„Nejsme ve složité finanční situaci a osobně jsem spokojen, mám invalidní důchod , ...problém může být v této oblasti exekuce a půjčky, půjčky na nájemné a na exekuce, ..., to není ale náš případ.“*

Komunikační partner z Prostřední Suché uvádí: *„Dostáváme sociální dávky, to je nejdůležitější,..., žijeme těžce ze sociálních příspěvků..., Hlavně se platí nájem, to jsou největší poplatky, ...nájem, inkaso, služby (poznámka elektřiny, plyn, voda)...“*

Mnoho lidí v okolí půjčky má , a také údajně mají častá soudní vystěhování. Zadlužení převažuje ze strany nebankovních subjektů. Půjčky používají zejména na „lepení“ dluhů a přežití.

Komunikační partner z Šumbarku říká, že *„...asi polovina lidí tady má problémy se splácením dluhů, ..., většinu si půjčují na zaplacení dluhů na bytech,... v okolí jsou známá i častá soudní vystěhování, půjčky má mnoho lidí...motá se to pořád dokola..., půjčují se na zaplacení dluhů a na přežití...nepůjčují se ale z banky, většinou...“.*

Ačkoliv v Prostřední Suché jsou lidé zadlužení také, zajímavé bylo, že naši komunikační partneři se k půjčkám moc nechtěli vyjadřovat. Jeden z komunikačních partnerů kategoricky vymezoval *„...peníze si nepůjčujeme, dle možností chodíme na brigády, za to dostáváme peníze, ..., můj známý si taky nepůjčuje, jeho manželka brigádně uklízí, a on chodí taky pomáhat, ...“*.

K finančním službám se konkrétně nevyjadřují, nevědí nebo služby nevyužívají. Pokud půjčky mají, říkají, že to je sice špatné, ale musejí s tím žít, jak umí. Celkově tady vědí, že by si půjčky brát neměli.

Jeden z komunikačních partnerů z Šumbarku vysvětluje *„...půjčky dostupné jsou, ale není to jednoduché, žijeme ve stísněné situaci, ... ale s tím musíme žít...“*.

Jiný komunikační partner z téže oblasti říká *„Zatím zadlužení nejsme, takže nevím, jaké možnosti půjček jsou...“*. Na poznámku, že venku je nalepena na měřidle nálepka, kde je uvedena informace o možnosti půjčování peněz, říká *„...to jsou úplné blbosti, na to nikdo nedá...“*.

Komunikační partner z Prostřední Suché říká zcela sporadicky: *„Když nevychází na živobytí, půjčka se vezme, ale s půjčováním jsou tady všeci nespokojeni ...“*

Pokud mají obyvatelé dluhy, na pomoc druhých nespolehají, protože jim nikdo nepomůže. Ale obyvatelé z Šumbarku zpravidla vědí, že je u Komerční banky služba, která pomáhá zdarma. Z Prostředí Suché jsme sdělení o Poradenské službě v centru města u Komerční banky nezískali.

Komunikační partner z Šumbarku říká: *„Sami si musí pomoci, v centru města je sdružení, které trochu pomáhá, ..., pokud dochází k exekucím, splácí se minimálníma částkami, ..., máme informace, že existuje služba u KB, která pomáhá zdarma...“*

Komunikační partner z Prostřední Suché ale uvádí: *„Nevím, asi nepomáhá tady nikdo, možná se něco řeší exekucí, nevím...“*.

Vnímání finanční situace veřejností

Šumbark i Prostřední Suchá

Na dotaz týkající se spokojenosti s možností pracovního uplatnění v Šumbarku, uvádějí pouze možnost brigád. Avšak vyskytl se i názor, že to není nejhorší, ale asi není práce pro všechny. V Prostřední Suché pracovní příležitosti nejsou. Je uváděna možnost práce jedině v obchodě nebo v hospodě.

Jeden z komunikačních partnerů žijící v Šumbarku uvádí: *„Kdybych tady chtěl sehnat brigádu, bylo by to asi velmi těžké. ...Možnosti jsou mizivé – je to tu hustě obsazeno a přitom žádný velký průmysl apod., takže nezaměstnanost je velká.“*

Jiný komunikační partner však uvádí: *„Myslím, že to není nejhorší, ale vždycky to může být lepší, asi tady není práce pro všechny...“*

Jedna z komunikačních partnerek z Prostřední Suché uvádí: *„Ne, práci tam neseženete. Momentálně jsem nezaměstnaná...“*

Jiná uvádí *„...tady je obecně nezaměstnanost velká. Myslím, že tam práce prostě není.... Měla jsem před dětmi stále zaměstnání, dneska jsem na mateřské....“*.

Zaměstnání je řešeno v Šumbarku zejména prostřednictvím brigád, případně sami mají stálé zaměstnání. V Prostřední Suché je situace horší, nové nabídky zaměstnání nejsou. *„Já sám brigádníčím... pracuji brigádně při studiu, v okolí jsou, pokud vím spíše dělníci a horníci (v nejbližším sousedství)“,* říká komunikační partner z Šumbarku. Jiný sděluje, že *„...Sám mám práci už z dob po škole. Pracuji na šachtě..., tam jsem spokojený...“*.

Komunikační partnerka z Prostřední Suché uvádí, že *„Zatím mám práci během praxe na škole, co bude pak neřeším. Co se lokality týče, myslím, že dost jich pracuje, ale co ten zbytek?...“* Názor na obyvatele vyloučených lokalit formuluje: *„Myslím, že ti do práce chodí spíše nepravidelně, ale většina zůstává na podpoře...“*

Svoji finanční situaci řeší snahou o účelné vynakládání peněz na běžný provoz domácnosti v obou lokalitách, v Šumbarku i Prostřední Suché. Někteří nacházejí finance i na koníčky, ale pokud všechny příjmy nevydají na nutné živobytí, snaží se šetřit.

Komunikační partner z Šumbarku vnímá svoji finanční situaci v souvislosti s možností pracovat. Opakuje a upřesňuje *„...Brigadničím, finančně mi vypomáhá i rodina. Na školu pravidelně ... mám peníze i na zábavu ve volném čase, taky elektroniku...“*.

Jiný komunikační partner říká: *„Vykládám peníze pouze na nejdůležitější nutné věci (nájem, jídlo), jinak šetřím,... Peníze jdou především na běžný provoz, poté na cestování a na sport – to jsou největší náklady...“*. Komunikační partnerka z Prostřední Suché uvádí *„...Peněz mám málo, vlastně jen od rodičů, takže šetřím... Živí mě rodiče, peníze dávám do jízdného a do oblečení...“*.

Jiná komunikační partnerka z Prostřední Suché uvádí *„Žijeme z platu manžela a nemůžeme si dovolit téměř nic, protože splácíme hypotéku a máme tři děti a žít je není snadné. Zůstává nám jen na splátky a na udržení chodu rodiny...“*. Další komunikační partner, ačkoliv má zaměstnání, nemá peněz nazbyt: *„...Mám stále zaměstnání a za nic neutrácím, na nic než na jídlo mi peníze nestačí...“*

Obyvatelé patřící do skupiny veřejnost se dluhům spíše vyhýbají. Jestliže mají hypotéku, pravidelně ji splácejí. Mají povědomí o potřebě obyvatel sociálně vyloučených lokalit zajistit si finanční prostředky prostřednictvím dluhů, ale jen zprostředkovaně, zmínili možnost lichvy. Objevilo se i téma „pozitivní diskriminace“.

Co se týče problematiky dluhů, zadluženost vnímají pouze u skupiny obyvatel žijících v sociálně vyloučených lokalitách, avšak jen zprostředkovaně.

Komunikační partner z Šumbarku sděluje: *„... Jedna část obyvatel je dělnická, tam jsou peníze obstojné, ale nižší vrstva má ještě druhou část, která se zadlužovat musí už kvůli přežití. Tuším, že tu budou tajně provozující lichváři... Zadluženost je tady jistě velká, jestli někam chodí, nevím. Často ale volají pro půjčky přes telefon, což je nejhorší možnost – jejich úroková sazba je absurdní a taková půjčka jim pomůže stejně jen na chvíli. Víím, že tu lepší dluhy dalšími půjčkami, takže nepředpokládám, že se situace může změnit.“*

Komunikační partnerka z Prostřední Suché je spíše neví: *„Dluhy tam lidé určitě mají, myslím, že jsou velmi chudí...“* Jiná komunikační partnerka z Prostřední Suché (jejíž rodina sama splácí hypotéku) je jiného názoru: *„...Romové dluhy myslím nemají. Dostávají totiž dávky na úplně všechno. Já, když chci mít dítě s manželem v rámci spořádaného života, nedostanu od státu na děti ani korunu, ale jim, tzv. slabým a znevýhodněným, se platí tolik, že jsou na tom nakonec dvakrát lépe než já.“*

Jiná komunikační partnerka z téže oblasti uvádí, že *„...mezi Romy byli dřív lichváři, jak je to teď nevím..., ale proslýchalo se něco o lichvářích, ovšem pouze mezi Romy....ale rozrostl se počet bazarů, ty jsou v kurzu.... dluhy se řeší asi právě těmi bazary.“*

Na dotaz týkající se celkové spokojenosti s finančními službami (půjčky, dluhy, splácení apod.) jsme získali typickou odpověď pro oblast Šumbark, *„...Půjčkám se zásadně vyhýbám, mám pouze běžný účet u banky, není s čím být nespokojen...“*. V Prostřední Suché se domnívají, že *„...finanční služby jsou mimo tuto oblast...“*.

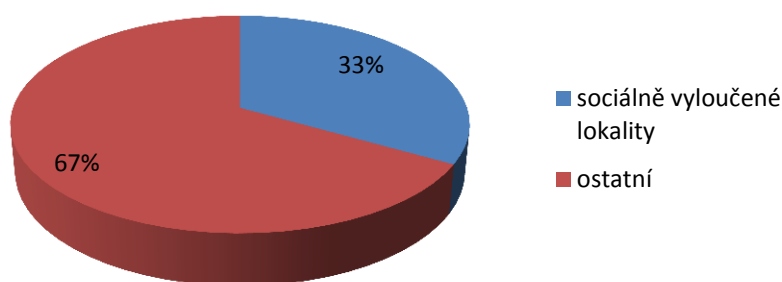
Sociální situace pohledem systémových aktérů

Vnímání finanční situace obyvatel sociálně vyloučených lokalit z pohledu systémových aktérů jsme zjišťovali prostřednictvím hloubkových rozhovorů se zástupci veřejnoprávních institucí, kteří v lokalitách působí. Odpovídající instituce jsou uvedeny v tabulce.

- Městské a státní instituce	- Sociální odbor, Magistrát města Havířova - Úřad práce v Karviné
------------------------------	--

Pro posouzení celkové finanční problematiky občanů žijících v sociálně vyloučených lokalitách je důležitá informace o podílu osob pobírajících dávky v hmotné nouzi. Jestliže celkový počet osob pobírajících dávky v hmotné nouzi činí 3472 osob (společně posuzované osoby v rodině), potom jestliže se jedná o 1153 osob (společně posuzované osoby v rodině) žijících v lokalitách chápaných jako sociálně vyloučené, a to v Šumbarku a Prostřední Suché, potom půjde o 33,2% podíl, který připadá na občany ze sociálně vyloučených lokalit, jak uvádíme v grafu 6.3.1

Graf 6.3.1 Podíl rodin pobírajících dávky v hmotné nouzi

Pro vyplácení dávek jsou nepeněžní způsoby (poukázky, stravenky) využívány spíše výjimečně.

Podíl osob se zdravotním postižením v SVL je odhadován asi na pětinu (18%), tedy tento podíl občanů zřejmě pobírá finanční příspěvky na základě svého zdravotního stavu. (Odhady občanů v invalidním důchod ze zkoumaných lokalit určit nelze.)

Nezaměstnanost obyvatel ze sociálně vyloučených lokalit u romské populace je asi tři čtvrtiny (70-80%) z občanů žijících v těchto lokalitách. Systémový aktér uvedl, že „... Rozdíly jsou všeobecně známy. Rozdílný přístup, diskriminační předsudky a praktiky u výběrových řízení, vyžadující specifické znalosti a dovednosti, které řada Romů postrádá, současná ekonomická situace země, nízká úroveň dosaženého vzdělání, v neposlední řadě nízká motivace jedinců k účasti na trhu práce, záznamy v trestním rejstříku atd. ...“. Situace se řeší převážně tak, že „...početná část je evidována na úřadu práce, někteří si sami aktivně hledají zaměstnání, další možná varianta je přivýdělek formou různých brigád a krátkodobých pracovních zařazeních. Hojně je využívána práce VPP (veřejně prospěšné práce)...“. Upřesňuje, že „...obyvatelé svoji finanční situaci řeší brigádami, sezónními pracemi, hlavně vyčkáváním, zda se něco časem nenaskytne...“. Připouští, že občané pracují zde i „na černo“. Bylo zmíněno (jiným systémovým aktérem) další téma, a to „krádeže a využívání až zneužívání sociálních dávek“.

Město nabízí občanům možnost veřejné (dobrovolnické) služby, ovšem je občany, málo využívána. Většinou je využívána veřejná služba v rozsahu 20-30 hodin.

Finanční gramotnost obyvatel ze SVL vnímá na velmi nízké úrovni. Z tohoto důvodu je dle mínění systémového aktéra zde velmi vysoká zadluženost. „Většinou se jedná o dluhy týkající se nájmu a poskytovaných služeb (plyn, energie, vodné-stočné) a dále různé formy dluhů spojené s nákupem zboží např. elektronika, telefonní přístroje. Dále úvěry poskytnuté finančními institucemi. Řešením je využít možnosti splátkového kalendáře daného dluhu, v horším případě žádosti o poskytnutí dalších, pro ně samotné, nevýhodných půjček. V neposlední řadě půjčování z řad rodinných či spřízněných příslušníků. Některé rodiny svou dluhovou problematiku neřeší, a proto jsou následně řešeny exekučně.“

Nedostatečné pokrytí sociálních služeb pro obyvatele vyloučených lokalit je pociťováno v oblasti dluhového poradenství, terénních programů a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi.

Systémový aktér úřadu práce uvádí, že statistická zjišťování nejsou pořizována za jednotlivé městské části, ale Havířov jako celek. Navíc jako úřad specifické městské části sociálně vyloučené nerozlišuje.

Co se týče zaměstnanosti, všeobecně v rámci regionu je dlouhodobý nedostatek volných pracovních míst a to pro všechny kategorie nezaměstnaných. Pokud se někde u někoho zjistí práce „na černo“, zjištěné podněty jsou předávány do centra v Karviné na kontrolní oddělení. Práci na černo je možné významně snížit pouze důslednou kontrolou ze strany státních institucí.

Nezaměstnanost je sledovaná v rámci Havířova, tedy za celé město. Zvýšená péče je však věnována především dlouhodobě evidovaným uchazečům, kteří každoročně nastupují na výkon např. veřejně prospěšných prací. Registrace uchazečů z vyloučených lokalit na úřadu práce je výhodná, protože všem evidovaným uchazečům je hrazeno zdravotní pojištění a započítává se jim doba pobírání podpory v nezaměstnanosti do důchodu, evidence je podmíněná pro vyplácení dalších sociálních dávek.

V regionu všeobecně roste počet zadlužených obyvatel a narůstá počet exekucí. Pokud mají zkušenosti s příslušníky romské populace, tito ve stanovených termínech nedocházejí na úřad práce, neposkytují součinnost, mají špatnou hygienu a vyšší míru agresivity. Vyloženě negativní postoje obyvatel města k romské problematice nevnímají.

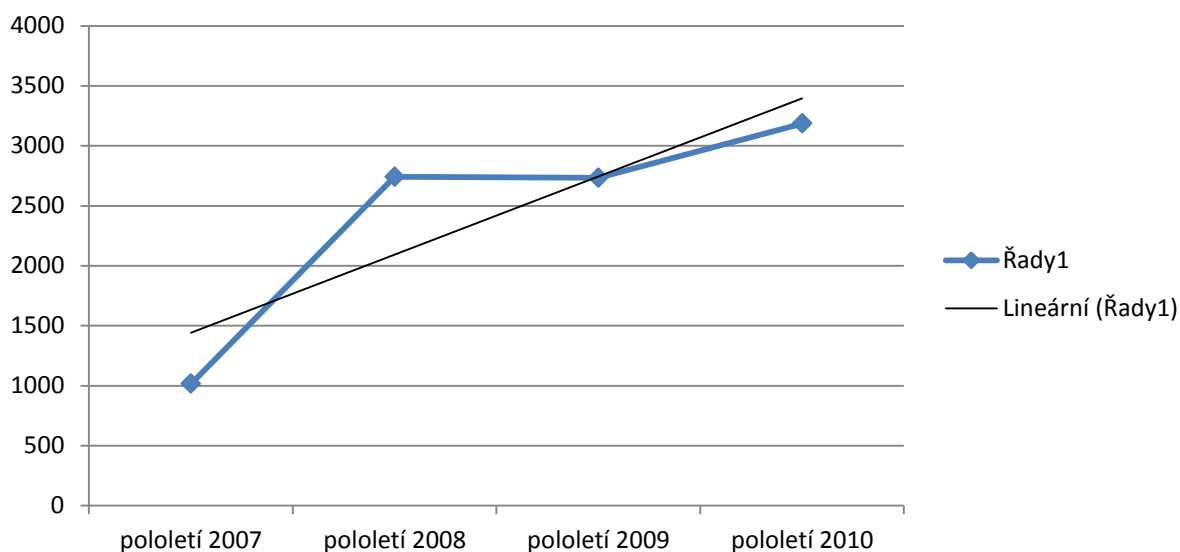
Instituce spolupracuje s Magistrátem města Havířova-sociálním odborem. Sociální služby na území města jsou na velmi vysoké úrovni. Úřad práce nabízí pro specifické skupiny různé programy, jako poradenské pro dlouhodobě evidované uchazeče, pro zdravotně postižené, bilanční diagnostiku, pracovní rehabilitaci.

Z písemných materiálů

Z údajů Úřadu práce v Karviné, exekučního oddělení, odbor kontrolního a právního, byly získány údaje a to tabulka 6.3.1 Exekuce dávek státní sociální podpory (SSP), z níž jsme vytvořili graf, který poukazuje na strmý nárůst exekucí prováděných na dávkách státní sociální podpory. V současné době je evidováno na dávkách státní sociální podpory exekuce v celkové výši 118 559 210,-Kč. Poznamenáváme, že tabulky i graf mají orientační charakter a odpovídají situaci ve městě Havířově. Jednotlivé městské části z nich nelze identifikovat.

Tabulka 6.3.1 Exekuce dávek státní sociální podpory (SSP) v Havířově

	Celkový počet prováděných cizích exekucí (exekuční příkazy+příkazy k úhradě nákladů exekuce)	Celkové výdaje provedených cizích exekucí V Kč (sražená suma)
1. Pololetí 2007	1015	2 845 258
Rok 2007	3164	7 739 598
1. Pololetí 2008	2741	1 460 829
Rok 2008	3541	2 882 678
1. Pololetí 2009	2733	943 775
Rok 2009	3760	2 948 919
1. Pololetí 2010	3186	1 108 194
Stav k datu 23.9.2010	3570	1 725 074

Graf 6.3.2 Trend prováděných exekucí dávek státní sociální podpory v pololetních obdobích v Havířově (Zdroj Tabulka 6.3.1)

Stav k datu 23. 9. 2010 vykazuje 3570 vložených exekučních případů (exekuční příkazy a příkazy k úhradě nákladů). Bez rozlišení na tyto položky se jedná o vedení 1932 exekučních spisů.

Exekuce na podpoře v nezaměstnanosti jsou uvedeny v tabulce 6.3.2. Údaje o objemu exekucí na podpoře v nezaměstnanosti za uplynulá léta zjistit nelze, pouze od doby vzniku (exekučního oddělení Úřadu práce v Karvině) do současnosti.

Tabulka 6.3.2 Exekuce na podpoře v nezaměstnanosti (PvN, údaje od r. 2010)

	Karviná	Havířov	Orlová	Bohumín	Český Těšín
Počet exekucí	826	752	376	260	83
Celková výše exekucí	25 316 918,-Kč	24 247 025,- Kč	10 276 783,- Kč	3 213 628,- Kč	2 179 835,- Kč
Celková výše exekučních nákladů	2 375 045,-Kč	2 834 567,- Kč	805 074,- Kč	266 234,- Kč	211 046,-Kč

Existuje řada variant exekucí ⁶¹ a občané ohrožení sociálním vyloučením mají možnost exekuční aktivity předem konzultovat a zajistit si přiměřené možnosti k úhradě dlužných částek minimálně zvažováním příčin takového jednání, které vede k nežádoucím důsledkům.

Další systémoví aktéři, kteří jsou s finanční problematikou rovněž obeznámeni, zmiňují zejména absenci pracovních příležitostí v lokalitách a blízkém okolí a nízkou finanční gramotnost ústící do kumulování dluhů a s tím spojených dalších existenčních problémů.

Shrnutí

Vnímání finanční situace obyvateli sociálně vyloučených lokalit

- Do oblasti Šumbarku jsou orientovány nabídky alespoň sezónních prací. V Prostřeni Suché není ani tato možnost.
- Zaměstnání je řešeno v Šumbarku zejména prostřednictvím sezónních prací. Obyvatelé z Prostřední Suché za prací odjíždějí mimo domov, případně nemají práci vůbec.
- Svoji finanční situaci řeší snahou o účelné vynakládání peněz na bydlení a stravu, na oblečení, na léky, případně zajištění potřeb dětí. Přiznávají velké výdaje na splácení půjček. Tady se situace liší podle toho, zda půjčky mají či nikoliv.
- Mnoho lidí v okolí půjčky má a také údajně mají častá soudní vystěhovávání, ke zadlužení dochází převážně od nebankovních subjektů. Další půjčky používají zejména na „lepení“ dluhů a na přežití. K možnosti lichvy se nevyjadřují.

⁶¹ Nelze rozlišit samostatně exekuční příkazy a příkazy k úhradě nákladů exekuce, toto je vedeno jako celek. Je zkrácen celkový objem výše exekucí a celkové výše exekučních nákladů, jelikož o exekucích na podpoře v nezaměstnanosti se úřad dozvídá především ze zápočtových listů, kde ve většině případů nejsou uvedeny částky, jen příslušné číslo jednacích exekuce a příslušný exekutorský úřad.

Mezi prováděné (živé) exekuce na SSP, PvN (PpR) je nutno počítat:

- Exekuce, u kterých se provádí srážky
- Exekuce čekající na srážku v pořadí, exekuce bez nabytí PM
- Exekuce, u kterých nelze srážet z důvodu nízké částky SSP nebo PvN + vysoké nezabavitelné částky, ale tyto exekuce je nutno sledovat nejméně 12 měsíců a pak požádat soud nebo exekutory o částečné zastavení exekuce

- K finančním službám se konkrétně nevyjadřují, nevědí nebo služby nevyužívají. Pokud půjčky mají, uvědomují si, že to je sice špatné, ale musejí s tím žít, jak umí. Celkově tedy vědí, že by si půjčky brát neměli.
- Pokud mají obyvatelé dluhy, na pomoc druhých nespolehají, protože jim nikdo nepomůže. Avšak někteří obyvatelé z Šumbarku zpravidla vědí, že existuje poradna zaměřená na dluhové problémy u Komerční banky, která je poskytovaná zdarma. Z Prostřední Suché jsme povědomí obyvatel o poradenské službě zaměřené na dluhovou problematiku nezískali.

Vnímání finanční situace veřejností

- Pracovní uplatnění v Šumbarku je pouze nárazové. Avšak vyskytl se i názor, že to není nejhorší, ale zjevně nejsou pracovní příležitosti v lokalitě pro všechny zájemce. V Prostřední Suché pracovní příležitosti nejsou. Je uváděna možnost práce jedině v obchodě nebo v hospodě.
- Zaměstnání je řešeno v Šumbarku zejména prostřednictvím brigád, případně již mají stálé zaměstnání. V Prostřední Suché je situace horší, nové nabídky zaměstnání nejsou.
- Svoji finanční situaci řeší snahou o účelné vynakládání peněz na běžný provoz domácnosti v obou lokalitách, v Šumbarku i Prostřední Suché. Někteří nacházejí finance i na koníčky, ale pokud všechny příjmy nevydají na nutné živobytí, snaží se šetřit.
- Obyvatelé patřící do skupiny veřejnost se zpravidla zadluženosti vyhýbají. Jestliže mají hypotéku, pravidelně ji splácejí. Mají povědomí o potřebě obyvatel sociálně vyloučených lokalit zajistit si finanční prostředky prostřednictvím dluhů, ale jen zprostředkovaně, zmínili možnost lichvy.
- Objevilo se i téma pozitivní diskriminace ve smyslu, že Romové dluhy nemají, protože dostávají dávky úplně na všechno.

Vnímání finanční situace obyvatel sociálně vyloučených lokalit systémovými aktéry

- Nezaměstnanost obyvatel ze sociálně vyloučených lokalit u romské populace je odhadována na více než tři čtvrtiny občanů žijících v SVL.
- Uváděné důvody nezaměstnanosti jsou zejména diskriminační předsudky a praktiky u výběrových řízení, vyžadující specifické znalosti a dovednosti, které řada Romů postrádá, současná ekonomická situace země, nízká úroveň dosaženého vzdělání, také nízká motivace jedinců k účasti na trhu práce, záznamy v trestním rejstříku.
- Situace nezaměstnaných se řeší převážně tak, že početná část je evidována na úřadu práce, někteří si sami aktivně hledají zaměstnání, další možná varianta je přivýdělek formou různých brigád a krátkodobých pracovních zařazeních.
- Jsou využívány veřejně prospěšné práce (VPP).
- Finanční gramotnost obyvatel ze SVL je vnímána na velmi nízké úrovni. Z tohoto důvodu je zde velmi vysoká zadluženost.
- Co se týče zaměstnanosti, všeobecně v rámci regionu je dlouhodobý nedostatek volných pracovních míst, a to pro všechny kategorie nezaměstnaných.
- Pokud se někde zjistí práce „na černo“, zjištěné podněty jsou předávány do centra v Karviné na kontrolní oddělení, rozsah těchto prací však není udáván. Motivací k práci na černo je zejména možnost aktuálního zvýšení příjmu pro rodinu se současnou registrací uchazečů z vyloučených lokalit na úřadu práce. Všem evidovaným uchazečům je hrazeno zdravotní pojištění a započítává se jim doba pobírání podpory v nezaměstnanosti do důchodu, rovněž

evidence je podmíněná pro vyplácení dalších sociálních dávek. Práci na černo by bylo možno významně snížit důslednou kontrolou ze strany státních institucí, nicméně v této oblasti současná legislativa není dostačující.

Mechanismy vylučování ve finančních strategiích a oblast rizik podporujících vyloučení

- Nezaměstnanost, příjem ponejvíce z dávek v hmotné nouzi (ze sociálních dávek).
- Finanční negramotnost, která vede k prohlubujícímu se zadlužování obyvatel.
- Práce na černo, která je pro pracovníky vždy nevýhodná (absentuje sociální a zdravotní pojištění).
- V neposlední řadě se jedná o nemoudré a nerozumné zvažování, resp. absence zvažování příčin takového jednání, které vede k nežádoucím důsledkům. Absenci zvažování souvislostí považujeme ve finančních strategiích působící jako zdroj pro sociální vyloučení jako zásadní.
- Typické odpovědi majority a systémových aktérů v pohledu na negativní finanční situaci sociálně znevýhodněných osob jsou: „nesystémové sociální dávky, černá ekonomika, trestná činnost, půjčky a stále hlubší zadlužování“.
- Exekuce dotýkající se obyvatel žijících v SVL. Počet exekucí dávek státní sociální podpory má rostoucí tendenci a tyto dávky pobírá třetina obyvatel žijících v SVL.

Doporučení

- Zvyšovat finanční gramotnost obyvatel SVL prostřednictvím systému poradenství
- Podporovat pracovní návyky obyvatel zejména prostřednictvím institutu veřejné služby, který odměňuje klienta za jeho aktivitu.
- Zaměřit poradenství na zvyšování finanční gramotnosti obyvatel a oddlužování.
- Zahájit finanční vzdělávání již na ZŠ.
- Podporovat terénní sociální práci.
- Monitorovat a eliminovat práce na černo, která je pro pracovníky vždy nevýhodná (absence sociálního a zdravotního pojištění).
- Při řešení konkrétních případů využít spolupráci napříč všemi systémovými aktéry, kteří se s problematikou finančních strategií (zaměstnanost, exekuce, práce na černo) setkávají (úřad práce, terénní pracovníci institucí, policie).
- Pro podporu sociálně znevýhodněných obyvatel využívat nepeněžní varianty pro systém dávek v hmotné nouzi.

6.4 Strategie společensky nežádoucího jednání

Výskyt tzv. společensky či sociálně nežádoucího jednání občanů je problémem celospolečenským. Jedná se např. o výskyt a zneužívání návykových látek, a to od nadměrného požívání alkoholických nápojů, až po toxikomanii spojenou s přechováváním i užíváním drog, kriminalitu, problematiku mezilidských vztahů a komunikace, šikanování, radikalismus, rasovou nesnášenlivost, terorismus, problematiku duševní hygieny a duševního zdraví, rizikového sexuálního chování, problematiku rodiny a rodinného zázemí při výchově dětí v kontextu se společensky nežádoucím jednáním apod.

Ze samotného prostředí, v němž lidé žijí, lze odhadnout pravděpodobné modely jejich jednání. Izolovanost vyloučených míst je „živnou půdou“ pro vznik nedůvěry nejen k ostatním občanům, ale i institucím. Nízká vzdělanost je spojena s neznalostí práv a povinností občanů. Podporuje nezájem o normy společnosti a mnohdy toleruje nezákonné jednání jako problematický přístup k získávání finančních prostředků. Podporuje apatii a rezignaci k zachovávání tradičních vztahů a respektování autorit, zvyšuje závislost na sociálních dávkách. Vše výše uvedené podporuje stigmatizaci obyvatel žijících v těchto místech a toto vše v souhrnu můžeme chápat jako „kriminogenní prostředí“. Je pravděpodobné, že lidé žijící ve vhodném socio-kulturním prostředí (dobré socioekonomické zázemí spojené s adekvátním bydlením, dobrým rodinným zázemím, solidním finančním zabezpečením apod.) budou méně náchylní k páchání kriminogenních aktivit než ti lidé, kteří vhodné životní prostředí postrádají. Navíc může se jednat o páchání trestných činů lidmi, kteří v uvedených lokalitách vůbec nežijí. Proto se v těchto lokalitách můžeme setkávat s jejich obyvateli v roli jak obětí, tak i pachatelů. Především se pak jedná o trestné činy krádeže, podvodu, zpronevěry, případně jiné společensky nežádoucí jednání.

Izolovanost míst, která mají charakter sociálně vyloučených lokalit, může být změněna vstupem nových či efektivním působením již dříve zřízených organizací v těchto lokalitách. Jinými slovy jsou zde poskytovány *sociální služby*, které reagují na potřeby obyvatel oblastí a celkový sociální kontext. Tyto organizace mají zde nezastupitelnou roli a je důležité podporovat jejich rozvoj s ohledem na výše zmíněné potřeby. Izolovanost míst zmírňuje i celková dopravní dostupnost, která je, jak bylo uvedeno v předešlých kapitolách, vyhovující. Celkovou sociální situaci těchto oblastí dokresluje *vzájemné postoje* majority žijící v blízkosti sociálně vyloučených lokalit a obyvatel ze SVL, kdy optimálním stavem je sociální smír, vyjádřený celkovou vzájemnou tolerancí a respektem jednoho ke druhému.

Z celé šíře výše zmiňovaných společensky nežádoucích jevů se zaměříme na dvě oblasti, které byly z pohledu našich komunikačních partnerů jak ze sociálně vyloučených lokalit a veřejnosti žijící v blízkosti těchto oblastí, tak i systémových aktérů zastupujících veřejnoprávní instituce, považovány za důležité a zásadní. Jedná se o oblasti kriminality a závislostí.

Výchozí pozice

Kriminalita

Kriminalitou rozumíme veškeré páchání přestupků nebo trestných činů. Trestným činem je chápáno jednání, kterým osoba zásadně poškozuje nebo ohrožuje státní mocí chráněné zájmy a které proto stát trestá zpravidla vězením nebo jiným způsobem. Pojem trestný čin je termín pro morálně relativně neutrální náhradu původně eticko-právních výrazů zločin a přečin. Méně závažný delikt se nazývá přestupek.

Se stavem kriminality v Havířově nás seznamuje dokument Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 v Havířově. Odtud zjišťujeme, že struktura trestné činnosti v Havířově je různorodá.⁶² Ze

⁶² Převládající forma páchání trestné činnosti je majetkového charakteru: (krádeže vloupáním do obchodů, soukromých provozoven, motorových vozidel, bytů soukromých osob, sklepních boxů, garáží a zahrádek, dále

shrnutí údajů uvedených v analýze kriminality lze zjistit, že trestná činnost vyskytující se mezi obyvateli města Havířov má mírně stoupající tendenci. Nárůst částečně ovlivnila *hospodářská kriminalita* na celém území bývalého okresu Karviná. V současnosti se jedná i o úvěrové podvody, které tvoří téměř polovinu hospodářské trestné činnosti. Osoby sociálně znevýhodněné, zejména nezaměstnaní, uzavírají úvěrové smlouvy na částky několika desítek tisíc korun, kde uvádějí nepravdivé údaje o svých příjmech. Podstatná část financí z podvodně uzavřených úvěrů pak končí u zprostředkovatelů úvěrů a organizátorů trestné činnosti. Mezi nejčastější zprostředkovatele úvěrů v regionu patří autobazary. V oblasti *majetkové kriminality* vzrostly zejména jak kapesní krádeže, tak krádeže věcí z motorových vozidel. Vedle příležitostných zlodějů jako jednotlivců páchají krádeže i celé skupiny zlodějů. Rizikové jsou zejména situace v obchodních domech a v městské hromadné dopravě. *Násilná trestná činnost* má rovněž mírně stoupající tendenci. Problematická zůstává snižující se věková hranice pachatelů násilných trestných činů. Nejčastěji se pohybuje v rozmezí od 15 do 20 let. Zpravidla pachatelé útočí pod vlivem alkoholických nápojů nebo omamných a psychotropních látek, které ovlivňují intenzitu agresivity vedoucí k nežádoucímu jednání. Se vstupem České republiky do Evropské unie a otevřením hranic našeho státu s okolními zeměmi došlo k nárůstu tranzitu drog přes Českou republiku. Následkem toho dochází k nárůstu obchodování s omamnými a psychotropními látkami v příhraničních oblastech. Věková hranice konzumentů drog se snižuje a byly zaznamenávány případy užívání omamných a psychotropních látek dětmi ze základních škol. Nejvíce užívanou drogou v bývalém okrese Karviná je pervitin. Dále se jedná o marihuanu a produkty z indického konopí, také o extázi.

Na základě monitoringu a komplexní analýzy celkové situace v Havířově⁶³ byla vypracována Strategie prevence kriminality na léta 2008 až 2011 v Havířově, jejíž prioritami byly hlavní cíle:

- Snižování majetkové a násilné kriminality
- Eliminace kriminálně rizikových sociálně patologických jevů
- Omezování příležitostí k páchání trestné činnosti
- Zvyšování rizika pro pachatele, že budou dopadeni
- Informování občanů o legálních možnostech ochrany před trestnou činností

Specifické cíle:

- Posílení pocitu bezpečí občanů
- Snižování majetkové a násilné kriminality
- Kooperace všech institucí, které působí na území města Havířova

krádeže zboží v hypermarketech obchodním domě v Havířově-Podlesí a Havířově-Prostřední Suché, obchod v Havířově-Prostřední Suché a s tím související problém s pachateli krádeží na osobách pohybujících se v těchto prodejnách i na přilehlých parkovištích, krádeže věcí z vozidel apod.). Déle se jedná o kriminalitu násilného charakteru, která je často spojena se snahou získat majetkový prospěch (loupeže, vydírání) a s tím spojenými případy ublížení na zdraví, apod.. V důsledku složení sociální struktury obyvatel a míry nezaměstnanosti se vyskytuje vysoký podíl páchání hospodářské trestné činnosti, a to zejména formou podvodů, které jsou umožněny zjednodušenými podmínkami a nedostatečnou kontrolou ze stran úvěrových společností (v převážné většině ve služebním obvodu vystupuje prodejna elektra v Havířově-Prostřední Suché).

⁶³ Stanovené priority vycházely z priorit uvedených ve Strategii prevence kriminality na léta 2008 až 2011 a opíraly se o bezpečnostní analýzu města Havířova, analýzu SWOT a další strategické dokumenty města (Strategický plán rozvoje města, Komunitní plán rozvoje sociálních služeb města Havířova, Koncepti bydlení statutárního města Havířova, Koncepti mateřských a základních škol v působnosti města Havířova, Koncepti kultury města Havířova do roku 2010, Koncepti tělovýchovy a sportu města Havířova aj.). Z této publikace uvádíme hlavní a dílčí cíle. Konkrétní návrhy na opatření s charakterem dlouhodobých a krátkodobých řešení uvádíme v příloze č. 7.

- Integrace Policie ČR do preventivních aktivit města (orientace na metodu práce ve smyslu Community Policing)
- Prevence kriminality mládeže prostřednictvím zavedení Systému včasné intervence

Jako cílové skupiny, kterým měla být věnována mimořádná pozornost, byly uvedeny:

- Mládež ohrožená sociálně patologickými jevy nebo již s kriminální zkušeností
- Prvopachatelé trestných činů
- Recidivisté
- Sociálně vyloučené komunity

Výše uvedené cíle byly průběžně naplňovány aktivitami⁶⁴ zaměřenými na *prevenci majetkové trestné činnosti, násilné trestné činnosti* a prevenci *dalších problémů*, jako je porušování bezpečnosti silničního provozu (nepovolená rychlost vozidel ve městě, vandalismus), sociální inkluze dlouhodobě nezaměstnaných občanů (z důvodu vysokého věku, nízkého vzdělání, zdravotního omezení) do společnosti (ve spolupráci s úřadem práce prostřednictvím zvyšování zaměstnanosti těchto osob a podporou integrace na trh práce), problémů se zadlužováním a následnými exekucemi sociálně slabých obyvatel podporou stávajících občanských poraden v Havířově-Městě a v Havířově-Šumbarku ve spolupráci se Slezskou diakonií, také problémů spojených s kriminalitou páchanou mládeží. Výskyt trestné činnosti v sociálně vyloučených lokalitách však sledován nebyl.

Problematika kriminality v sociálně vyloučených lokalitách může být a mnohdy také je spojena s „mýty a pověrami“⁶⁵. Případné kriminální jednání vyskytující se v těchto lokalitách by nemělo být v žádném případě spojováno s romskou kulturou. Ve vyloučených lokalitách se proto nejedná o aktivity spojené s etnicitou jedinců, ale s prostředím, v nichž jedinci pobývají. Proto při interpretaci zjištěných údajů bychom tuto okolnost měli brát v úvahu.

Závislosti

Závislost chápeme jako stav, kdy někdo nebo něco je podmíněno nějakou okolností nebo situací, kterou potřebuje (případně je přesvědčen, že ji potřebuje) ke své existenci. Z typů podle předmětu závislosti zmiňujeme závislost na psychoaktivních látkách a patologické hráčství (gambling jako jeden z druhů závislostí na jednání). Droga je psychoaktivní látka, která při jejím užívání nese potenciál závislosti. Jako znaky závislosti lze uvést zejména puzení (nutková potřeba) nejen k neustálému užívání látky (drogy), ale i užívání stále většího množství. Jedná se o zvyšování tolerance, osoba „snese“ čím dál větší množství drogy a účinek je ve vztahu k množství čím dál menší, proto se zvyšuje potřeba užívání. Ani informace o škodlivém, účinku drogy nepůsobí na ukončení jejího užívání.

Mapování závislostí v romských sociálně vyloučených lokalitách je problematické zejména v tom, že je k mapování třeba získat údaje od komunikačních partnerů jak obyvatel sociálně vyloučených lokalit, tak také od systémových aktérů, kteří se s touto problematikou profesně setkávají.⁶⁶ Všeobecně obyvatelé sociálně vyloučených lokalit veřejně deklarují přísný protidrogový postoj. Začne-li však někdo z okolí drogy užívat, zejména jde-li o dítě, okolí je vůči uživateli tolerantní a zaujímá spíš ochranný postoj. Proto pokud se závislost vyskytne, rodina ji akceptuje a narkomanovi toleruje užívat i obstarávat si drogu. Situace se zpravidla začíná řešit až tehdy, kdy začne být užívání drogy spojeno s psychickými či interpersonálními problémy, např. domácími

⁶⁴ Konkrétní návrhy na opatření s charakterem dlouhodobých a krátkodobých řešení uvádíme v příloze č. 7.

⁶⁵ Pověry mohou být formulovány prostřednictvím výroků typu „lžeš jako cikán“, případně „kradeš jako cikán“.

⁶⁶ Je zřejmé, že pokud konverzačním partnerem není osoba, která je přímo uživatelem návykových látek, získaná zjištění jsou zprostředkována. Zdrojové údaje od případného uživatele návykových látek je během krátkého časového logicky nemožné, intuitivně se chrání před zákonnými postihy.

násilím.⁶⁷ Krajní nouze bývá motivací nejbližší rodiny k tomu, aby požádala závislého o vyhledání pomoci. V opačném případě rodina či blízké okolí žádná opatření nepodnikají.

Dle expertních údajů v patnácti letech už má zkušenost s *kouřením*, jako legální drogou, téměř každé romské dítě ze sociálně vyloučených lokalit. Kouří jak dívky, tak chlapci. Největším problémem je, že kouření dětí je tolerováno rodiči. V patnácti letech má zkušenost s *alkoholem* jako další tzv. legální drogou, většina romských mladistvých, polovina už má zároveň zkušenost s opilostí.

Marihuana je výrazně rozšířenou nelegální návykovou látkou. Bývá mnohdy „zajímavější“ než alkohol a traduje se její integrační funkce i výrok „*kdo nehulí, jako by nežil*“. Již v patnácti letech má dle odhadů odborníků s ní zkušenost více než polovina osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách. Nemusí se však jednat o pravidelné užívání. Nejvýrazněji je mezi užívanými tvrdými drogami zastoupen tolueen. Mezi ostatními tvrdými drogami se mezi romskou komunitou ze sociálně vyloučených lokalit vyskytuje zejména heroin, opiáty, léky a pervitin. Uživatelé (mezi romskými uživateli nejoblíbenějšího) heroinu lze nalézt zpravidla mezi slovenskými Romy a dealery mezi olšanskými Romy.

Ze zprávy *Mapování potřeb příslušníků romského etnika mezi obyvateli městské části Havířov-Šumbark a Havířov-Prostřední Suchá*, kterou realizoval odbor sociálních věcí Magistrátu města Havířov, zjišťujeme, že pro obyvatele Šumbarku je pocit bezpečí či diskriminace mnohem menším problémem, než problémy spojené se zdravím, existenciálními problémy či problémy se zaměstnáním. Jedna desetina ale upozorňuje na výhrůžky z řad „neromů“ a konflikty s nově přichozími Romy, často olšanskými Romy (imigrace je zde značná). Kriminalita spojená s výskytem drogami jsou dvěma nejčastějšími důvody pro neuspokojivý pocit bezpečí.

V lokalitě Prostřední Suchá je problematika pocitu bezpečí problémem minimálním (pouze 4 respondenti za sta). Ukazuje se, že obyvatele trápí spíše zvyšující se výskyt drog a s nimi spojená kriminální činnost. Obě lokality spojuje negativní náhled na práci policie – je zde cítit nedůvěra s odůvodněním, že jejich krátkodobé zásahy „nemají cenu“. Také se mezi oběma lokalitami vyskytl názor, že by na některých místech pomohl kamerový systém. Pociť bezpečí neuvedl žádný respondent jako nejvyšší životní hodnotu, mezi kategoriemi, které by zlepšily kvalitu života, byl uveden pouze sedmi respondenty na Šumbarku a pouze jedním v Prostřední Suché.

Drogy patří k indikátorům, které obecně ovlivňují pocit bezpečí. Jsou v celém Havířově a okolí velkým problémem, který se nedaří kontrolovat. V obou lokalitách jsou si respondenti vědomi jejich zvýšeného výskytu, obecně se lze setkat nejen s lehkými, ale i těžkými drogami (v oblasti Prostřední Suché byl přiznaný např. pervitin jednou, v Šumbarku údajně ve třech případech).

Dá se předpokládat, že úzus je výsledkem hledání náhražky za stabilní vzory a hledání smyslu života. Drogy jsou stále podceňovaným a málo řešeným problémem. V lokalitách je udáván přibližný podíl uživatelů do jedné desetiny.

Hodnocení celkové situace v oblasti nebezpečnosti a výskytu sociálně patologických jevů v sociálně vyloučených lokalitách prostřednictvím systémových aktérů, kteří se touto problematikou profesně zabývají, je uvedeno v příloze č. 7 jako SWOT analýza. Jako slabá stránka se zde objevuje vysoká kriminalita a drogová závislost mládeže, také nedostatečná kapacita a následná péče sociálních zařízení. V Šumbarku je zaznamenána zvýšená nesnášenlivost mezi Romy a Olšany, tedy starousedlíky a „nově přichozími“. Ze závislostí je nejvíce uváděn alkohol, marihuana, méně pervitin, heroin, gambling a prostituce.

⁶⁷ Berkyová, R. (2008). Niektoré odlišnosti medzi rómskymi a nerómskymi užívateľmi drog na Hlavnom nádraží v Prahe z pohľadu terénneho pracovníka. Terénny výskum. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Ústav jižní a centrální Asie. Romistika. Praha.

Sociální situace pohledem obyvatel sociálně vyloučených lokalit a veřejnosti

Vnímání bezpečnosti a úrovně kriminality u obyvatel sociálně vyloučených lokalit a veřejnosti jsme zjišťovali prostřednictvím hloubkových rozhovorů s komunikačními partnery.

Vnímání společensky nežádoucích jevů obyvateli sociálně vyloučených lokalit

Šumbark

Na dotaz týkající se spokojenosti s bezpečím v okolí, zda se tady vyskytuje kriminalita, zda a které jednání (přestupky) jsou vnímány jako závažné, obtěžující, nevhodné, případně zda jde o rušení nočního klidu, vandalizmus, nepořádek v okolí domů (popelnice, ulice), krádeže, vloupání, násilné trestné činy, veřejné užívání nelegálních drog, alkoholismus apod. komunikační partnerka ze Šumbarku uvádí:

„...Noční klid ruší opilci, a když je tady něco nového a opraveného, myslím okolí, v domě a tak, brzy se to zničí.... Kriminalita je tu vysoká, závažně obtěžují narkomani, zřejmě se potulují večer a ráno možu najít stříkačky po chodbách, někteří loží po balkonech, v létě hulákají, chybí nám poštovní schránky. No říká se tomu vandalizmus,.... Nevím, kdo to dělá, ale háže se to na Romáky, ani to tak být nemusí... Taky se říká o přepadení, máme strach z popíjení alkoholu lidima co tady přijdou do chodby,...., jó kdosi říkal o vykradnutí obchodu...“

Na dotaz, zda konkrétně někoho zná, kdo bere drogy, dává vyhýbavou odpověď : *„... Vlastně nevím, ale slyšela sem, že si někdo něco píchal, to když sem našla ty stříkačky co se tu povalujou, co to je, nevím... já nikoho neznám, moje děcka nic neberou, to bych asi poznala... Tady se ale nic moc nemluví, je do asi jako jinde v Havířově..., ale říká se, že si máme dávat pozor, že se zvyšuje problém drog...“*

Jiný komunikační partner uvádí, že: *„Kriminalita? Myslím, že už je to docela uspokojivé, mizí pomalu celková kriminalita v lokalitě,... situace se zlepšila,...situace se zlepšuje, hlavně drogy, myslím je toho míň...“*

Prostřední Suchá

Na dotaz týkající se spokojenosti s bezpečím v nejbližším okolí, komunikační partner uvádí, že: *„...S kriminalitou se setkáváme, je tady vysoká, moc se toho zatím nezměnilo, hlavně krádeže,... Máme obavy, hlavně večer nepouštíme děti ven a zamykáme...“*

Vnímání společensky nežádoucích jevů veřejností

Šumbark

Na dotaz týkající se spokojenosti s bezpečím v nejbližším okolí, případně jinými nežádoucími jevy uvádí komunikační partner ze Šumbarku zprostředkovaná sdělení slovy:

„...Osobně jsem se s tím nesetkal, ale vandalizmus i násilí či krádeže jsou zde běžné ... nepříjemné jsou skupinky Romů, které vyloženě budí strach.... Přímě v sousedství je ale klid, maximálně krádeže...“

Jiná komunikační partnerka je ve výčtu velmi precizní. Aniž by jí byl předložen seznam různých přestupků, sama uvádí: *„...krádeže, vloupání, násilí, drogy, alkohol, kravál v noci, vandalizmus,*

nepořádek v okolí domů ... je zde všechno, policajti jsou u nás pod domem z podobných důvodů pořád.“

A z dalších výpovědí zjišťujeme, že se opět jedná o problematické aktivity: *„O drogách ani násilných činech nevím, jinak se v okolí vyskytuje vše tedy především alkoholismus a krádeže.“*

Prostřední Suchá

K bezpečnosti v okolí jsme získali vyjádření: *„Já se nebojím, jsem chlap jak hora, ale je to tam hrozně nebezpečné...“*

Vyjádření komunikační partnerky je, z našeho pohledu, podjaté a podložené slyšenými příběhy: *„Určitě se tam vyskytuje alkoholismus a drogy, vím o násilných napadeních a krádežích. A když se podíváte na ty domy, zjistíte, že co se dá zničit a poškodit, to zničí, myslím, Romové...“* Na dotaz, zda viděla opilé s zdrogované Romy, neupřesnila, ale připustila, že *„...se o tom hovoří...“*.

Jiný komunikační partner uvádí *„...Je tam velká agrese, napadání, alkoholismus i drogy... Kdykoli tam jsem, něco se děje ... násilí, drogy, alkohol, agresivita je na každém kroku...“*.

Jiná komunikační partnerka uvedla, že se jedná o: *„...Rušení nočního klidu, nepořádek kolem popelnic, na ulicích, vloupání, násilí, krádeže, drogy i alkohol...“* Dále upřesňuje *„...jedná se o kriminalitu, přes cestu mám hospodu, takže občas hluk, základní problém je ale, že to chce odvahu, vydat se do některých míst.“*

Sociální situace pohledem systémových aktérů

Vnímání společensky nežádoucích jevů v sociálně vyloučených lokalitách z pohledu systémových aktérů jsme zjišťovali prostřednictvím hloubkových rozhovorů se zástupci veřejnoprávních institucí, kteří v lokalitách působí v tom smyslu, že působení je orientováno směrem prevence společensky nežádoucích jevů či následné pomoci. Odpovídající instituce jsou uvedeny v tabulce.

- Poskytovatelé sociálních služeb, Policie a ochrana obyvatel	- Sociální služby města Havířova - Armáda spásy - Policie ČR
---	--

Z údajů získaných od komunikačního partnera působícího v organizaci **Sociálních služeb města Havířova**, zástupce Centra drogové pomoci v Havířově a nízkoprahového denního centra zjišťujeme, že v souvislosti se zákonem o sociálních službách zařízení působí v Havířově od r. 2007 jako Nízkoprahové denní centrum pro osoby bez přístřeší. Služby poskytuje ambulantní formou, jedná se o služby sociální prevence. Poskytuje zejména hygienický a potravinový servis, základní zdravotní ošetření, základní sociální poradenství, základní právní poradenství, telefonické poradenství, pomoc v kontaktu s institucemi při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při řešení osobních záležitostí. Odhad podílu Romů jako klientů zařízení je velmi nízký, a to 2 až 5%, národnost klientů však sledována není. Typickými problémy jejich cílové skupiny jsou hygiena, strava a střecha nad hlavou. Zařízení spolupracuje s dalšími institucemi a jejich systémovými aktéry (sociálními kurátory pro dospělé, sociálními pracovníky Armády spásy, občanské poradny, pracovníky ÚP, právní poradny, městské policie, PČR apod). Spolupráce se týká především ubytování (azylové domy, ubytovny), pomoc při oddlužení, vykonávání OPP, vyřizování dokladů, úředních dokumentů. Pozitiva spolupráce jsou zřejmá, a to zlepšení situace uživatelů.

Za chybějící služby pro osoby žijící v SVL je považována absence azylového domu pro ženy, programy následné péče, domovy pro seniory s nízkým příjmem a žijící na ulici.

Postoj majority vůči romské problematice je vnímán jako spíše negativní, což může být způsobeno např. i výhodami, které jsou romské menšině poskytovány, majorita tyto okolnosti chápe jako pozitivní diskriminaci. Soužití obyvatel ze SVL s ostatními (majoritní populací) žijící v blízkosti SVL je spatřováno jako soužití problémové. S intervenčními programy pro SVL se setkali, specifikují programy: *Lokální partnerství, Agentura pro začleňování, komunitní centrum v Havířově – Šumbarku, romská iniciativa ve školství*. O účinku aktivit v rámci intervenčních programů nemají bližší informace.

Komunikační partner pocházející z organizace **Armáda spásy**, poskytující sociální služby osobám závislým na návykových látkách, uvádí: „... Naše zařízení poskytuje služby od roku 2009. Nabízíme osmnácti měsíční program v našem pobytovém zařízení pro lidi závislé na alkoholu a gamblingu... Odhadujeme, že asi 15% našich klientů jsou Romové. U nás jsou potřeby všech stejné ... zbavit se své závislosti na alkoholu a gamblingu.“

Svým klientům nabízí skupinové práce, individuální práce, volnočasové aktivity a aktivizační programy, pracovní terapie. Co se týče spolupráce s dalšími institucemi, spolupracují především s azylovým domem, noclehárnou, denním centrem. Navzájem spolupracují při řešení problémů uživatelů a jejich případném umísťování do či z těchto zařízení. S magistrátem spolupracují také na řešení problémů uživatelů v sociální oblasti. Spolupracují i se školami.

Na dotaz, jaké sociální služby specificky pro Romy z jeho pohledu chybějí (byl předložen výčet možností, např. TSP, asistent pedagoga, doučování, dluhové či jiné typy poradenství, azylový dům pro osamělé rodiče s dětmi, aby nemuseli odebírat děti do DD), jsme získali tradiční odpověď „... vše vámi výše jmenované. Především TSP včetně doučování, dluhové poradenství,...možná by se rozsahem mohla rozšířit terénní služba v rodinách, my ale mnohdy narážíme na problém, že Romové nechtějí pomoc, mají pocit, že je vše v normálu a oni situaci zvládají, prostě mají jiný úhel pohledu než majoritní společnost...“.

Soužití obyvatel ze SVL s ostatními (majoritní populací) žijící v blízkosti SVL je vnímáno bez výraznějších problémů.

Systémový aktér **policie** k mapování situace týkající se společensky nežádoucího jednání občanů v sociálně vyloučených lokalitách uvádí: „... Jestli něco jako sociálně vyloučenou lokalitu pozoruju, pak tedy po celou dobu svého působení, tj. 3 roky, beze změn. Ale nehovořil bych přímo o sociálně vyloučené lokalitě. Možná, že občané v daných oblastech, mohou pozorovat větší ohrožení své identity, jistě jsou oblasti, kde je větší kriminalita, anebo kde je větší koncentrace romských spoluobčanů, ale neslučoval bych to. Minimálně z pozice policisty nemohu říci, že je jedna jediná oblast, kterou bychom měli takto označenou. Jsou tady spíš malé body po celém městě, např. ubytovny Impulz nebo Merkur pro krajně nepřízpůsobivé osoby, které nás velmi zaměstnávají.“

Vývoj kriminality v rámci vyloučených lokalit vidí jako víceméně konstantní: „Myslím, že kriminalita se nezvedá, pokud jsou to jen přestupky ... jsou přímo v Prostřední Suché ...Co se týče věku pachatelů, bohužel jde o mladistvé, už od deseti let, kteří ví, že jsme na ně zákonem krátkí. A to rozmezí sahá až po důchodový věk.“

Co se týče různých typů deliktů uvádí: „Prostituce nebo gamblerství se myslím nadprůměrně nevyskytuje. O lichvě hlášení nemáme, je ale pravděpodobné, že existuje. Krádeže a loupeže jsou velmi časté a důvodem jsou běžně právě drogy – opatřují si takto prostředky na koupi. Ty jsou rozšířené v Havířově silně nad republikový průměr. A to ve všech typech, i tvrdé drogy jsou dlouhodobý problém. Jak přesně se má intenzita tohoto problému v lokalitách vůči městu, nemohu posoudit, předpokládá se ovšem, že se týká všech částí ... marihuana je častá i na středních či základních školách, jedná se ale i o další drogy, tzv. tvrdé. ... Je možné rozlišit, že romské obyvatelstvo má velký podíl, troufnu si ale říct pouze fakt, že je podstatně vyšší než podíl majority. Také ale polská menšina, především horníci obývající právě ubytovny, jsou poměrně agresivní a problematičtí...“

Na dotaz, zda lze rozlišit mezi typickými delikty mezi různými skupinami obyvatel, přesněji zda jsou určité delikty typické pro Romy a jiné typické pro běžnou populaci (majoritu) sděluje, že: *„Toto rozlišení je těžké, víme jen, že k typickým deliktům romské menšiny patří vyjíždění do bohatších oblastí, kde je co krást. A zároveň mají samozřejmě mnohem častěji útoky v rámci svých komunit.“*

Co se týče výjezdů do SVL z důvodu např. telefonického oznámení sděluje, že *„...Oznámení je oblastech, které jsou označeny jako sociálně vyloučené, častější, ale není to zásadní rozdíl. Většinou oznamuje majorita, právě se stížnostmi na Romy. A pokud oznamují Romové, pak třeba rodina na rodinu nebo skupinka mužů na muže z důvodů potyček...“*.

Na dotaz zde existují nějaké nové způsoby kriminálního jednání, kdy např. „cizí“ Romové přijedou za účelem páčání trestné činnosti a po incidentu odjíždí apod., získáváme vyjádření: *„To co zmiňujete jako příklad, už je běžná praxe, nic výjimečného. O jiných nových praktikách záznamy nevedeme...“*

Jiný komunikační partner sděluje, že *„... Romské rodinné klany jsou velmi rozvětvené, tudíž nelze s určitostí sdělit, že se jedná o „cizího“ Roma, či o rodinného příslušníka, který je „pouze“ na návštěvě. I přesto existují indicie, které potvrzují tuto možnost...“*.

Konkrétních míst, kde se shromažďují osoby, hodlající páchat trestnou činnost, je v Havířově hodně. Uvádí: *„...jedno ale vyčnívá: na křižovatce s Dělnickou a kpt. Jasioka můžete v každou denní dobu potkat skupinky Romů, kteří jsou krajně podezřelí nebo už byli trestaní atd.“*

Dále sděluje, že celková dostupnost služeb i sociálních služeb je v sociálně vyloučených lokalitách zřejmě špatná. Nikdo tam vzhledem ke koloritu nemá příliš zájem cokoli otevírat, budovat.

Soužití obyvatel ze SVL s ostatními (majoritní populací) žijící v blízkosti SVL vnímá dokonce tak, že připouští, že *„Nejsem si jist, ale určitému procentu lidí to tam určitě může i vyhovovat. Nicméně většina má zřejmě se soužitím problém, protože ze strany minority vůli k soužití a sousedství nezaznamenáte. A určitě je spousta lidí, kteří by se rádi odstěhovali, ale to je otázkou finančního zázemí, které nemá daná majorita, např. v Prostřední Suché...“*.

Postoj obyvatel města k řešení romské problematiky, je, dle názoru komunikačního partnera, takový, že *„...cítí se ohrožení... Většina obyvatel by asi raději s romskou komunitou nepřicházela do styku. Ví, že počet krádeží a přestupků, která padá na jejich hlavu, není bez významu....někdy si myslí, že by to měli vzít do svých rukou, jejich nespokojenost zřejmě roste. Proto znova opakují, že by policií měli být zajištěny důstojné podmínky pro řešení této problematiky...“*.

Další systémoví aktéři (zastupující pohled města Havířova) co se týče kriminality v SVL uvádějí, že *„...kriminalita je v sociálně vyloučených lokalitách zhruba na stejné úrovni jako v jiných částech města, je zde pouze rozdíl v druhu trestné činnosti. Převládají drobné krádeže a trestná činnost týkající se užívání a distribuce drog...“*. K těm způsobům kriminálního jednání, kdy např. „cizí“ Romové přijedou za účelem páčání trestné činnosti do dané oblasti a po incidentu odjíždí, uvádí, že rodinné klany jsou velmi rozvětvené, tudíž nelze s určitostí sdělit, že se jedná o „cizího“ Roma, či o rodinného příslušníka, který je „pouze“ na návštěvě. Nicméně jsou připouštěny indicie, které potvrzují tuto možnost.

Dopravní dostupnost do sociálně vyloučených lokalit je vnímána jako dobrá.

Sociální služby, zvláště terénní programy, jsou celkově vnímány velmi pozitivně. Kromě dalších subjektů je zajišťují i Sociální služby města Havířova, jako CDP terénní programy a projekt Magistrátu města Havířova, v rámci kterého byly zřízeny funkce terénních pracovníků vykonávajících službu v oddělení OSPOD. Město také spolupracuje s nestátní organizací ADRA nebo STOP. Spolupracuje i se sociálními zařízeními působící zejména v sociálně vyloučených lokalitách formou výměny informací a zkušeností na pracovních skupinách v rámci komunitního plánování. Spolupracuje i s policií, zejména formou projektů a bližší spolupráce.

Postoj obyvatel města k řešení romské problematiky a Romům vnímá, vzhledem k současnému ekonomickému stavu a jiných známých faktorů (jako např. zakořeněných předsudků) jako celkově negativní a řešení uvedené problematiky vnímá spíše skepticky. Soužití obyvatel ze sociálně vyloučených lokalit s ostatními (majoritní populací) žijící v blízkosti sociálně vyloučených lokalit spatřuje v současné době bez větších problémů, přetrvává však rozdílný názor na životní hodnoty a priority (poznáváme, že toto jsme zaznamenali a upřesnili analýzou hodnotových hierarchií).

Shrnutí

Vnímání společensky nežádoucích jevů obyvateli sociálně vyloučených lokalit a veřejností

- Kriminalita i problém s omamnými látkami je vnímán obdobným způsobem a to jak obyvateli SVL, tak veřejností žijící v blízkosti SVL. Příčina těchto jevů je spatřována u obyvatel SVL v neonacistech a obdobných skupinách lidí, u veřejnosti v Romech.
- V Prostřední Suché se jeví být vnímání celkového kontextu společensky nevhodného jednání veřejností obezřetnější.
- Ačkoliv byl zmiňován vysoký výskyt kriminality, obtěžování narkomany a vandalizmus, osobní kontakt s projevem kriminality zmiňován nebyl. Jednalo u obou populací o zprostředkované povědomí o krádežích, viditelné poškození některých věcí, všímání si odhozených injekčních stříkaček, zejména v lokalitě Šumbark.
- Povědomí kriminální nebezpečnosti v obou lokalitách je ze strany obyvatel SVL podporováno příběhy s negativním laděním a podporujícím tuto nebezpečnost. Událost, kdy byl realizován útok na malého Roma, se často opakuje a stává se zdrojem dalších strachů a obav. Tímto se „živí“ celá lokalita a pak málokdo vnímá případnou četnost útoků. Opakování příběhu legitimizuje atmosféru strachu. Negativní vzpomínky jsou zasunuty do podvědomí lidí, „vyplavou“ a zpřítomní se v okamžiku, kdy se to dotýká, což může být zdrojem odůvodněné agresivity a páchání další trestné činnosti.
- Povědomí veřejnosti je, že je v lokalitách na každém kroku násilí, drogy, alkohol a agresivita.

Vnímání problematiky společensky nežádoucích jevů z pohledu systémových aktérů

- Systémoví aktéři, kteří přímo pracují s uživateli návykových látek v rámci organizací poskytujících odpovídající sociální služby, situaci vnímají z pohledu profesního. Uvádějí, že pouze malý podíl, okolo šesti procent klientů, jsou Romové jako uživatelé. Vnímají potřeby všech klientů jako stejné, a to zbavit se své závislosti na alkoholu a gamblingu.
- Pohled policie je pragmatický. Je odkazováno na oficiální strategické materiály města. Nicméně oblasti Šumbark a Prostřední Suchá nejsou vnímány jako oblasti, které by měly být sociálně vyloučené. Jsou zmiňována spíše problematická místa, kde se vyskytují krajně nepřizpůsobivé osoby.
- Vývoj kriminality v rámci lokalit Šumbark a Prostřední Suchá je spatřován jako víceméně konstantní.
- Jsou vnímány i takové způsoby kriminálního jednání, kdy např. „cizí“ Romové přijedou za účelem páchání trestné činnosti a po incidentu odjíždí.
- Co se týče věku pachatelů zejména přestupků, věkové rozmezí je již od deseti let až po důchodový věk.

- Prostituce nebo gamblersství se údajně příliš nevyskytuje. Lichva hlášena není, je ale pravděpodobné, že existuje.
- Krádeže a loupeže jsou velmi časté a běžným důvodem jsou právě drogy, takto jsou opatřovány prostředky na jejich zakoupení.
- Drogy jsou dle expertů v Havířově silně rozšířené až nad republikový průměr u všech typů drog, i tvrdých. Drogy jsou dlouhodobý problém a týká se všech částí města. Marihuana je často užívaná i na středních či základních školách. Je možné předpokládat, že romské obyvatelstvo má velký podíl na distribuci i užívání drog. Avšak polská menšina, především horníci obývající právě ubytovny, jsou vnímáni jako poměrně agresivní a problematičtí.

Mechanismy vylučování prostřednictvím jednání vedoucího ke společensky nežádoucím jevům

- Nedostatek financí, škrty na podporu NNO a odpovídajících projektů, méně finančních zdrojů ze strukturálních fondů EU.
- Absence sociálních služeb, zejména terénních a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi.
- Roztříštěnost poskytovaných sociálních služeb, odliv zaměstnanců ze sféry sociálních služeb.
- Trvalá závislost obyvatel sociálně vyloučených lokalit na státu.
- Špatná situace na Slovensku – příchod Romů a kumulace problémů s distribucí konzumací návykových látek.
- Imigrace dalších Romů či sociálně vyloučených do lokalit (z ČR, SR).
- Absence pozitivních vzorů.
- Tolerance rodin a příbuzenstva k uživatelům návykových látek.
- Absence motivace ke změnám životního způsobu, setrvačné způsoby myšlení

Doporučení

- Podporovat práci s dětmi i mládeží (přednášky, dobré vzory, historie Romů).
- Rozvíjet sociální služby jak v Šumbarku tak v Prostřední Suché.
- Podporovat zejména rozvoj terénních programů a sociálně aktivizačních služeb pro rodiny s dětmi.
- Podporovat absenci kumulace sociálně znevýhodněných obyvatel do sociálně vyloučených lokalit.
- Při řešení kriminogenních aktivit mladistvých brát v úvahu, že uživatelům zpravidla poskytuje rodina dostatečné sociální zázemí (včetně finančního) a může se tak podílet na společensky nežádoucím jednání (např. finančně nepřímo podporovat užívání drog).
- Podporovat právní povědomí občanů poukazováním na příklady dobré/špatné praxe.
- Podporovat vzájemnou informovanost o konkrétních událostech (kazuistikách) prostřednictvím síťování služeb.
- Informovat nejširší veřejnost o aktuálním stavu kriminality ve městě a konkrétních městských částech, zabránit šíření různých fám zprůhledněním událostí, např. prostřednictvím médií.

- Do prostředí vyloučených lokalit orientovat programy prevence výskytu kriminality a užívání návykových látek.
- Prevenci kriminality zaměřit do oblastí vzájemného soužití obyvatel SVL a veřejnosti žijící v okolí lokalit.
- Zabývat se v širším sociálním kontextu kriminalitou nezletilých a mladistvých.
- Podporovat komunitní práci v lokalitách a jednotlivých domech, rozšiřovat přímou sociální kontrolu v místě bydliště.
- Podporovat integrační mechanismy mezi mládeží (aktivizační skupiny, zájmové kroužky) jako prevenci užívání marihuany (tzv. integrující drogy).

7. INTERVENČNÍ PROGRAMY

Komunikační partneři ze skupiny systémových aktérů většinou věděli o intervenčních programech, které byly zaměřené na pomoc sociálně vyloučeným lokalitám. Výčet programů a vnímání jejich dopadu s ohledem na cíl programu je uveden v tabulce 7.1.

Většinou dopad konkrétního programu z důvodů krátkodobého trvání posuzován nebyl, případně chyběla zpětná vazba. Pokud se jednalo o terénní sociální práci, dopad byl vždy individuální. Tyto programy je však třeba podporovat. Hodnocení programů týkajících se úklidu bylo pozitivní, výsledkem bylo čistější prostředí nejen okolo domů, ale např. i ve společných prostorách.

Z Individuálních výpovědí týkajících se efektivity využívaných integračních opatření ve zkoumaných lokalitách

Co se týká pohledu veřejnosti na intervenční programy pro sociálně vyloučené lokality, komunikační partneři zastávají pozici nejen příznivců těchto intervencí, ale i pesimistů, kteří tyto aktivity považují za zbytečné.

Jeden z komunikačních partnerů uvádí: „Nevím, zdali je to intervenční program, ale na nějakou dobu (asi půl roku) byli z řad Romů vyčleněni pomocníci městské policie, kteří byli její předvoj v řešení problémů... určitě je to dobré, Rom poslechne spíše Roma...“

Objevuje se i pesimista. „Nesetkal jsem se s ničím jiným než s programy pro rekvalifikaci, za účelem začleňování minority. Jenže je to nastaveno opět špatně. Pokud si udělají rekvalifikaci a pak jdou stejně téměř vždy na podporu, doplácíme na ně dvojnásobně. Po takové intervenci se nezměnilo nic. Mělo by to být nějak hlídáno, finančně motivované. Např. rodina, kde aspoň jeden rodič pracuje a kde posílají děti spořádaně do školy, by měla dostávat více peněz než ta, která to nedělá. Myslím, že by to něco mohlo změnit...“

Jiný komunikační partner sděluje: „Opravují se tu bytové jednotky v romských ulicích. K čemu to je, vlastně nevím, hodně lidí to tady rozčiluje.... A tuším něco o romských hlídkách, snad i za bílého dne, v části Šumbarku 3 ...“

Doporučení

Sledovat průběžně dopad konkrétních programů. Tento dopad monitorovat prostřednictvím realizace evaluačního výzkumu týkajícího se zkoumané problematiky (rozlišit evaluaci procesů a dopadů) po uplynutí časového období, pro něž byly programy zřizovány.

Tabulka 7.1: Ze strukturovaných výpovědí komunikačních partnerů

Zařízení	id2	Název organizace	Charakteristika zařízení	Programy, programy pro specifické skupiny a sociální služby zařízení	Setkali se s intervenčními programy (pro SVL)	Vyhodnocení intervenčních programů
Realitní	1	MRA	Od r. 1995 – před tím to byl Bytový podnik Havířov, s.p.	Armáda spásy spolu s městem Havířov – příprava pilotních bytů, Azylové domy	Romští terénní pracovníci města ve spolupráci se Sociálním odborem magistrátu, MO	Projekt je teprve na počátku

					a PČR	
Realitní	1	RPG Real Estate	Realitní skupina RPG Real Estate vznikla v roce 2006, sociální projekty v Havířově (lokalita Šumbark) realizuje asi 1 rok.		Na jaře 2010 organizovala realitní skupina RPG Real Estate v lokalitě Šumbark dva svépomocné úklidy lokality –	Výsledkem bylo čistější prostředí – nejen okolo domů, ale např. i ve společných prostorech atd.
Město	2	Město Havířov		terénní programy	Pomoc s vyřizováním přidělení bytu, pomoc při vyřizování osobních záležitostí písemného charakteru, zprostředkování zaměstnání	Lze posoudit pouze individuálně. Např. v rámci projektu bylo čtyřem nezaměstnaným Romům zprostředkováno zaměstnání a to na základě dosaženého vzdělání, jejich schopností a dovedností. Dále např. pomoc s vyřizováním přidělení bytu, pomoc při vyřizování osobních záležitostí písemného charakteru atd.
NNO	3	Slezská diakonie	Slezská diakonie působí v lokalitě Havířov-Šumbark od roku 199, začínající službou bylo odborné sociální poradenství – cílovou skupinou byli oběti trestných činů, týraní a zneužívání (poradna Elpis) a další službou bylo Zařízení pro výkon pěstounské péče (ukončeno). Další služby během vývoje byly např. Noemi - respitní péče (ukončena), Občanská poradna –	Občanská poradna, Intervenční centrum, Zařízení odborného poradenství pro péči o rodinu a dítě		

			sociálně právní poradenství (člen AOP), Intervenční centrum – domácí násilí, Zařízení odborného poradenství pro péči o rodinu a dítě – práce s rodinou, dětmi a mládeže (pověření SPOD Moravskosleského kraje a úzká spolupráce se SPOD Havířov).			
	3	Sociální služby města Havířova	Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi – od roku 2006	Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí, Sociálně terapeutické činnosti, Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím	Asistenti Městské policie, kluby Maják a Valdoco, Zřízení přípravné třídy v ZŠ Školní	Nelze jednoznačně vyhodnotit, z důvodu krátkodobého trvání V případě činnosti (od září 2010) Klubu Maják lze evidovat méně dětí v SVL, které tráví svůj volný čas na ulici
NNO	3	Sociální služby města Havířova	Centrum drogové pomoci a Nízkoprahové denní centrum. Od roku 1995 působili jako Poradna pro osoby společensky nepřízpůsobilé a od roku 2007 v souvislosti se Zákonem o sociálních službách působí jako Nízkoprahové denní centrum pro osoby bez přístřeší. Služby poskytují ambulantní formou, jedná se o služby sociální prevence.	Hygienický a potravinový servis, základní zdravotní ošetření, základní sociální poradenství, základní právní poradenství, telefonické poradenství, pomoc v kontaktu s institucemi při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při řešení osobních záležitostí	Lokální partnerství - Agentura pro začleňování, komunitní centrum v Havířově – Šumbarku, romská iniciativa ve školství	

NNO	3	Armáda spásy	Středisko následné péče. Zařízení poskytuje sociální služby od roku 2009. Nabízí osmnácti měsíční program v pobytovém zařízení pro lidi závislé na alkoholu a gamblingu.	Skupinová práce, individuální práce, volnočasové aktivity a aktivizační programy, pracovní terapie.		
NNO	3	Armáda spásy	Armáda spásy působí v Havířově již 19 let. Zařízení poskytuje služby azylového domu pro matky s dětmi	Především ubytování a sociální programy (poradenství, podpora při vedení domácnosti, posilování rod. kompetencí, videotrénink, terénní program pro osoby bez přístřeší)		
NNO	3	Armáda spásy	Od roku 2007 působí na Komunitním centru v Havířově – Šumbarku, kde jsou zaregistrovány Sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením a Nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. Zároveň v této lokalitě působí v rámci služby Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (od ledna 2009).	Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi	Na nějakou dobu (asi půl roku) byli z řad Romů vyčleněni pomocníci městské policie, kteří byli její předvoj v řešení problémů.	Není zaznamenaná změna, ale je to prospěšné, protože Romové spíše poslechnou Roma.
NNO	3	Armáda spásy	Azylový dům pro bezdomovce od roku 1995	Dobrovolné pomocné práce		
UP	5					
ZŠ	6	ZŠ Jasioka	52 let	V rámci grantu probíhá každodenní doučování, pestrá je i nabídka volnočasových aktivit.		
ZŠ	6	ZŠ Školní Havířov-Šumbark	56 let působnosti	Působí terénní sociální pracovnice.	Asistenti pedagoga, doučování žáků	Po intervenci se nic nezměnilo

ZŠ	6	Základní škola Havířov-Šumbark Jarošova	52 let	Doučování – individuálně dle potřeby a zájmu žáků. Zřízena „studovna“ s denním provozem a podporou domácí přípravy. Na škole pracují kroužky a je realizován preventivní program.		
	6	Církevní středisko volného času sv. Jana Bosca v Havířově	Působí od r. 1993 ve městě, od 1r. 1999 na sídlišti Šumbark a od roku 2010 v SVL Šumbark 3	Předmětem činnosti je zájmové vzdělávání, tzv. kluby volnočasových aktivit. Jedné se o doučování, spolupráci se školami v okolí. Doučování je převážně individuální a využívají jej hlavně děti 6-14 let. Je rozšířeno o výukové programy na PC. Doučování je pro všechny předměty vyučované na ZŠ. Programy doučování nabízí prozatím dvě střediska. Doučování v klubu Maják (SVL) se připravuje, nutno získat prostory. Z volnočasových aktivit: sportovní, taneční, hudební, výtvarné a tvořivé, hry apod. Vše probíhá v klubu denně.		
P ČR	7	Policie ČR			Programy pro rekvalifikaci za účelem začleňování minority	Nezměnilo se nic

8. HODNOTOVÉ HIERARCHIE

Hodnoty zaujímají zásadní místo v životě člověka. Vymezujeme je jako „koncepce“ individua, které potenciálně reprezentují jeho žádoucí psychické interakce, tedy způsoby, prostředky a cíle jednání. Vědění zvláště o cílových individuálních hodnotových hierarchiích zkoumaných osob má stěžejní důležitost v tom aspektu, že nelze žádný problém správně formulovat, pokud nejsou jasné formulovány i s ním související hodnoty a viditelné příznaky jejich ohrožení.

Důležitost jednotlivých hodnot v konkrétním kontextu závisí na jejich hierarchii, která je aktivována ve vztahu k situacím, s nimiž jedinec spojuje konkrétní psychickou interakci. Jako události vnitřního světa osoby jsou hodnoty promítány do vnějšího světa. Proto lze zjistit nejen z verbálních vyjádření, ale badatel je může odvodit též z viditelných projevů osoby. Avšak slovní vyjádření zůstává podstatným aspektem jejich existence. Hodnoty mohou být identifikované prostřednictvím zjištění úrovně konkrétní hodnoty u zkoumaných osob. Proto použití různých stupnic a baterií, pomocí nichž na základě výměny významů mezi zkoumanou osobou a badatelem hierarchie hodnot zjišťujeme, "měříme", je legitimní.

Hodnoty, které lidé zevnitřňují, jsou základem pro to, co oni sami považují za důležité a co ve svém životě potřebují a zřejmě potřebovat budou.

Cílem zařazení hodnotových hierarchií - „žebříčků“ do výzkumu nebylo zjišťovat význam konkrétních hodnot v nějakém jednoznačném smyslu, ale vyhledat tendence ve způsobu myšlení těch jedinců, kteří se k uvedeným hodnotám nějakým způsobem vyjadřovali. Zaujímal je k nim nějaký postoj a vypovídali o nich i tak, jak si mysleli, že tyto odpovědi budou „nejlepší“. Proto nám nejde o „absolutní“ vyjádření se k hodnotám jako takovým, ale vyhledat, „Co ovlivňuje strategie místních lidí, aby se chovali tak, jak se chovají?“. Termín „chování“ je charakteristický tím, že předpokládá akceptování psychologického paradigma „stimul-reakce“, tedy paradigma zaměřené na chování. V integrovaném výzkumném přístupu je používáno jiné psychologické paradigma, a to integrované, které má složky tři, a to „prožívání - vědění o prožitém - jednání“⁶⁸. Z toho usuzujeme, že lidé se „chovají, tak jak se chovají“, jestliže absentuje prvek „vědění o prožívání“, tedy prožitková zkušenost. Argumenty k aplikaci tohoto závěru podkládají příběhy, které jsou ústně předávány, které rozdmýšlavají a živí mysl pozitivními nebo negativními událostmi a předávají se z rodiny na rodinu. Ne vždy mají tyto příběhy pozitivní vyústění ve smyslu dohodnutí pozitivních závěrů tak, aby byly přijatelné všemi stranami.

Jestliže mysl lidí je živena negativními událostmi, potom jejich strategické jednání odpovídá tomu, aby tito lidé zabránili něčemu, co by mohlo být pro ně nepříjemné, nebo opačně využili všeho, aby získali nějaký bonus. Lidská vynalézavost značně předčí technickou vyspělost současného světa, vynalézá různé možnosti, jak si zajistit požadované jakýmkoliv (i tedy mnohdy nezákonným) prostředkem.

Co ovlivňuje strategie místních lidí, aby se chovali tak, jak se chovají? Proč lidé žijící v daných lokalitách jednají tak, jak jednají? V pozadí totiž stojí ony hodnoty, co oni sami považují za důležité. Hodnotové systémy mohou poodhalit alespoň to, co vědí, že je důležité sdělovat, co je z jejich pohledu považováno za důležité a cenné.

Porovnáním výsledků lze usoudit, že obě cílové skupiny považují za důležité jiné okolnosti. Jinými slovy považovali za důležité zvýznamnit jiné „hodnoty“, i kdyby je vnitřně nepreferovali. Nebylo konečně důležité, co konkrétního uvedli, ale co si mysleli, že by uvést měli.

⁶⁸ Frýba, M. 1995. *Psychologie zvládání života*. Brno: Masarykova univerzita.

Loučková, I. 2001. "Směrem k integrovaným strategiím nejen ve výzkumu v sociální práci." Pp. 313-328, in Sociologický časopis 2001, Vol. 37, No.3.

Loučková, I. 2010. *Integrovaný přístup v sociálně vědním výzkumu*. Praha: SLON.

Nicméně odpovídali přirozeně, avšak většinou byli překvapeni, že jsou vůbec dotazováni na nějaké „hodnoty“ či to, co by měli považovat pro sebe za důležité. Mnohdy se dosud nikdy nad tímto nezamýšleli.

První výsledek, výpovědi skupin dotazovaných „veřejnost“ a „obyvatelé SVL“ se rozlišují nenáhodným způsobem. Statistické údaje byly použity pouze jako tendence, nikoliv ve striktně statistickém slova smyslu. Šlo o vyhledání modelů, které by mohly odpovědět na otázku, proč lidé jednají, jak jednají.

- 1) Obyvatelé SVL považovali za důležité uvádět zejména spokojený partnerský vztah, dobré manželství a dobrá přátelství, dále mít okolo sebe spokojené děti, členy rodiny, přátele, vícegenerační soužití apod.
- 2) Zdraví, ačkoliv v dosud realizovaných výzkumných šetřeních se vždy objevovalo na prvním místě, u občanů SVL je v pořadí na osmé pozici. U veřejnosti je na pozici druhé.
- 3) Hodnota sebevzdělávání je kupodivu u obyvatel SVL označena na desáté pozici u veřejnosti na dvanácté, tedy s relativně nižší důležitostí. Zřejmě vzdělávání bude chápáno u občanů SVL nikoliv formálními, ale méně formálními způsoby dosahování vzdělání. Můžeme vyslovit hypotézu, že vzdělání bude mít jinou sociální reprezentaci u obou zkoumaných cílových skupin.

Tabulka 8.1 Hodnoty celkově

Hodnoty celkově	Index důležitosti veřejnost	Index důležitosti Obyvatelé SVL	Statistická významnost - trend (sig.=0,075)	Index důležitosti celkem
1. stabilní a (relativně) dobré zdraví	1,33	1,72	0,000	1,45
2. dobří přátelé	1,78	1	0,000	1,55
3. mít okolo sebe spokojené lidi (děti, členy rodiny, přátele, vícegenerační soužití apod.)	1,53	1,08	0,000	1,4
4. spokojený partnerský vztah, dobré manželství	1,75	1	0,000	1,53
5. příjemný život v dostatku (uspokojivý životní standard)	1,67	2,24	0,000	1,84
6. dobré zaměstnání, být v něm úspěšný	1,7	3,16	0,000	2,13
7. úspěch nebo radost z práce pro sebe (zájmy, koníčky)	2,02	1,72	0,000	1,93
8. vlastní majetek	2,1	3,96	0,000	2,65
9. radost nebo úspěch z práce pro nejbližší okolí	3,02	2,24	0,023	2,79
10. vzdělávat se, vychovávat sebe (prostřednictvím získávání nejrůznějších informací)	2,22	1,84	0,001	2,11
11. pracovat pro druhé ve smyslu pro společnost (členství v klubech, organizacích apod.)	3,78	1,48	0,000	3,11
12. žít duchovně orientovaným životem, duchovní rozvoj	3,45	1,24	0,000	2,8
13. zajímat se o politiku (např. úspěch v politické práci)	3,23	1,64	0,000	2,76
18. zajímat se o sociální problémy (plnit sociální úkoly)	2,68	1,6	0,000	2,36
14. žít náboženským životem (v církvi apod.)	4,57	1,84	0,000	3,76
15. dostatek peněz	1,45	2,84	0,000	1,86
16. pocit bezpečí ve svém domově	1,3	2,2	0,000	1,56
17. pocit bezpečí mimo domov	1,53	3,39	0,000	2,05

Tabulka 8.2 Veřejnost - hodnoty podle pořadí

<i>Veřejnost - hodnoty podle pořadí</i>	Pořadí	Index důležitosti
16. pocit bezpečí ve svém domově	1	1,3
1. stabilní a (relativně) dobré zdraví	2	1,33
15. dostatek peněz	3	1,45
3. mít okolo sebe spokojené lidi (děti, členy rodiny, přátele, vícegenerační soužití apod.)	4	1,53
17. pocit bezpečí mimo domov	5	1,53
5. příjemný život v dostatku (uspokojivý životní standard)	6	1,67
6. dobré zaměstnání, být v něm úspěšný	7	1,7
4. spokojený partnerský vztah, dobré manželství	8	1,75
2. dobří přátelé	9	1,78
7. úspěch nebo radost z práce pro sebe (zájmy, koníčky)	10	2,02
8. vlastní majetek	11	2,1
10. vzdělávat se, vychovávat sebe (prostřednictvím získávání nejrozličnějších informací)	12	2,22
18. zajímat se o sociální problémy (plnit sociální úkoly)	13	2,68
9. radost nebo úspěch z práce pro nejbližší okolí	14	3,02
13. zajímat se o politiku (např. úspěch v politické práci)	15	3,23
12. žít duchovně orientovaným životem, duchovní rozvoj	16	3,45
11. pracovat pro druhé ve smyslu pro společnost (členství v klubech, organizacích apod.)	17	3,78
14. žít náboženským životem (v církvi apod.)	18	4,57

Tabulka 8.3 Obyvatelé SVL - hodnoty podle pořadí

<i>Obyvatelé SVL - hodnoty podle pořadí</i>	Pořadí	Index důležitosti
2. dobří přátelé	1	1
4. spokojený partnerský vztah, dobré manželství	2	1
3. mít okolo sebe spokojené lidi (děti, členy rodiny, přátele, vícegenerační soužití apod.)	3	1,08
12. žít duchovně orientovaným životem, duchovní rozvoj	4	1,24
11. pracovat pro druhé ve smyslu pro společnost (členství v klubech, organizacích apod.)	5	1,48
18. zajímat se o sociální problémy (plnit sociální úkoly)	6	1,6
13. zajímat se o politiku (např. úspěch v politické práci)	7	1,64
1. stabilní a (relativně) dobré zdraví	8	1,72
7. úspěch nebo radost z práce pro sebe (zájmy, koníčky)	9	1,72
10. vzdělávat se, vychovávat sebe (prostřednictvím získávání nejrozličnějších informací)	10	1,84
14. žít náboženským životem (v církvi apod.)	11	1,84
16. pocit bezpečí ve svém domově	12	2,2
5. příjemný život v dostatku (uspokojivý životní standard)	13	2,24
9. radost nebo úspěch z práce pro nejbližší okolí	14	2,24
15. dostatek peněz	15	2,84
6. dobré zaměstnání, být v něm úspěšný	16	3,16
17. pocit bezpečí mimo domov	17	3,39
8. vlastní majetek	18	3,96

Tabulka 8.4 Naplnění hodnot, jejich uspokojení

<i>Naplnění hodnot</i>	Index důležitosti veřejnost	Index důležitosti Obyvatelé SVL	Statistická významnost - mezi soubory	Index důležitosti celkem
1. stabilní a (relativně) dobré zdraví	2,47	2,04	0,000	2,34
2. dobří přátelé	2,42	1,16	0,000	2,05
3. mít okolo sebe spokojené lidi (děti, členy rodiny, přátele, vícegenerační soužití apod.)	1,58	1,08	0,003	1,44
4. spokojený partnerský vztah, dobré manželství	1,9	1,24		1,71
5. příjemný život v dostatku (uspokojivý životní standard)	2,45	2,48	Nevýznamné, 0,965	2,46
6. dobré zaměstnání, být v něm úspěšný	2,83	3,61		3,05
7. úspěch nebo radost z práce pro sebe (zájmy, koníčky)	2,47	1,8	0,006	2,27
8. vlastní majetek	2,58	4,04	0,000	2,99
9. radost nebo úspěch z práce pro nejbližší okolí	3,2	2,72	Nevýznamné (0,103)	3,06
10. vzdělávat se, vychovávat sebe (prostřednictvím získávání nejrozličnějších informací)	2,67	1,57	0,000	2,36
11. pracovat pro druhé ve smyslu pro společnost (členství v klubech, organizacích apod.)	3,03	1	0,000	2,51
12. žít duchovně orientovaným životem, duchovní rozvoj	3,23	1,8	0,000	2,81
13. zajímat se o politiku (např. úspěch v politické práci)	3,62	1	0,000	2,99
18. zajímat se o sociální problémy (plnit sociální úkoly)	2,55	1,48	0,000	2,25
14. žít náboženským životem (v církvi apod.)	3,05	2,08	0,000	2,76
15. dostatek peněz	3,35	3,4	0,000	3,36
16. pocit bezpečí ve svém domově	1,75	2,96	0,000	2,11
17. pocit bezpečí mimo domov	3,33	4,09	0,000	3,54

Tabulka 8.5 Naplnění hodnot, veřejnost podle pořadí

<i>Naplnění hodnot - Veřejnost podle pořadí</i>	Index důležitosti
3. mít okolo sebe spokojené lidi (děti, členy rodiny, přátele, vícegenerační soužití apod.)	1,58
16. pocit bezpečí ve svém domově	1,75
4. spokojený partnerský vztah, dobré manželství	1,9
2. dobří přátelé	2,42
5. příjemný život v dostatku (uspokojivý životní standard)	2,45
1. stabilní a (relativně) dobré zdraví	2,47
7. úspěch nebo radost z práce pro sebe (zájmy, koníčky)	2,47
18. zajímat se o sociální problémy (plnit sociální úkoly)	2,55
8. vlastní majetek	2,58
10. vzdělávat se, vychovávat sebe (prostřednictvím získávání nejrozličnějších informací)	2,67
6. dobré zaměstnání, být v něm úspěšný	2,83
11. pracovat pro druhé ve smyslu pro společnost (členství v klubech, organizacích apod.)	3,03
14. žít náboženským životem (v církvi apod.)	3,05
9. radost nebo úspěch z práce pro nejbližší okolí	3,2
12. žít duchovně orientovaným životem, duchovní rozvoj	3,23
17. pocit bezpečí mimo domov	3,33
15. dostatek peněz	3,35
13. zajímat se o politiku (např. úspěch v politické práci)	3,62

Tabulka 8.6 Naplnění hodnot, SVL podle pořadí

<i>Naplnění hodnot - SVL podle pořadí</i>	Index důležitosti
11. pracovat pro druhé ve smyslu pro společnost (členství v klubech, organizacích apod.)	1
13. zajímat se o politiku (např. úspěch v politické práci)	1
3. mít okolo sebe spokojené lidi (děti, členy rodiny, přátele, vícegenerační soužití apod.)	1,08
2. dobří přátelé	1,16
4. spokojený partnerský vztah, dobré manželství	1,24
18. zajímat se o sociální problémy (plnit sociální úkoly)	1,48
10. vzdělávat se, vychovávat sebe (prostřednictvím získávání nejrozličnějších informací)	1,57
7. úspěch nebo radost z práce pro sebe (zájmy, koníčky)	1,8
12. žít duchovně orientovaným životem, duchovní rozvoj	1,8
1. stabilní a (relativně) dobré zdraví	2,04
14. žít náboženským životem (v církvi apod.)	2,08
5. příjemný život v dostatku (uspokojivý životní standard)	2,48
9. radost nebo úspěch z práce pro nejbližší okolí	2,72
16. pocit bezpečí ve svém domově	2,96
15. dostatek peněz	3,4
6. dobré zaměstnání, být v něm úspěšný	3,61
8. vlastní majetek	4,04
17. pocit bezpečí mimo domov	4,09

9. ZÁVĚR

- Lokality označené jako sociálně vyloučené byly některými systémovými aktéry vnímané jako lokality se sociálním statutem připsaným.
- Všechny tři cílové populace, tedy populace veřejnosti, populace obyvatel SVL včetně populace sociálních aktérů, převážně formulují požadované odpovědi ze „sekundárních zdrojů“, tedy co tu a tam slyšeli. Je proto třeba pro hlubší zkoumání a při interpretacích rozlišovat data získaná z psychotopů komunikačních partnerů, případně používat záznam přímo od tazatele jako jeho individuální vidění situace. Pro tento účel by bylo vhodné provést kvalitativní, nejlépe etnografický výzkum (tedy bez podkladů pro řízené rozhovory s tím, že teorie na vstupu absentuje a teorie bude použita až v závěru zjištění jako kontrola výstupů).
- Absence sociálních služeb významně zvyšuje riziko sociálního vylučování. Působením sociálních služeb, které reagují na potřeby obyvatel lokalit a celkový sociální kontext, je možno zmenšovat izolovanost míst sociálního vyloučení.
- Všechny tři cílové populace bylo možno charakterizovat rysy nedůvěry, strachu a obav z okolí, které je právě vázáno na „zprávy a příběhy“, které se k daným lokalitám váží. Mnohdy projevovaná skepse byla spojena s požadavky, které jsou na ně kladeny dalšími nařízeními, která jim mnohdy jejich práci znemožňují.⁶⁹
- Z výroků je patrné rozlišování na dvě skupiny, a to „my“ a „oni“ u všech cílových populací. Je převážně založeno na přijímání jiných morálně hodnotových pozic, které dávají podporu projevovanému jednání.
- Jednání je výsledkem procesů a to prožívání (zakotvené na smyslových podnětech) a jejich zpracování myšlením do úrovně „věděni o prožitém“, které předurčuje následné jednání. Pokud aktivity lidí jsou pojímány jako „chování“, absentuje část „věděni o prožitém“. Klíčovou aktivitou pro jednání lidí je tedy úroveň prožitková a úroveň myšlení. Pokud není možno změnit úroveň prožitkovou (např. má někdo špatné životní podmínky), je možno změnit úroveň myšlení a rozhodovací procesy, tedy změnit způsob myšlení.⁷⁰

⁶⁹ a) Z výpovědí SVL: „Ve městě... jsem chodila do rodin jako sociální pracovnice, nemám ale vzdělání, dokonce mi za to dávali plat, chodila jsem radit maminkám, jak pečovat o dítě, starat se o domácnost,... tady ale nemám na to vzdělání a nemám ani roky, tady nic nemá smysl...“

b) Z výpovědí systémových aktérů: „Ovšem pokud jde o možnosti.... neustále se nám naše práce komplikuje a ztěžuje. Procházíme obdobím stále větších a větších škrtů, které mají velmi negativní dopad na naši práci..... Pod naši působnost spadá nepoměrné množství městských částí, které jsou navíc na obrovské ploše. Když si vezmete, že snižování platů zapříčiňuje odchod mladých, schopných a perspektivních, že snižování proplacených nákladů notně omezuje kvalitu a preciznost naší práce z toho poté plyne, že lidé nejsou spokojeni s naším výkonem.... my ale nemůžeme dělat víc, i když chceme...“

c) Ve výpovědích veřejnosti, kdy majoritní populace spatřuje v zájmu o cílovou populaci obyvatel žijících v sociálně vyloučených lokalitách rysy „pozitivní diskriminace“, se objevují rysy závisti a nepřejčnosti.

⁷⁰ Jako podklad pro občany ze SVL, specifiky romské obyvatele, by bylo možno uplatnit faktor, který se ve skupině romské populace objevuje, a to faktor víry jako přesahujícího principu (např. víry v Boha). Pokud by občané pochopili, že „jejich Bůh sídlí uvnitř nich“, mohli by k rozhodné změně vnější situace uplatnit tento princip a použít ho nikoliv ve vnější síly, ale vnitřní pozitivní možnosti každé živé bytosti. Tyto principy se promítají do komunitní práce. Princip víry ve vnitřní možnosti každé živé bytosti by se mohl uplatnit i pro ostatní cílové populace, nicméně zde faktor víry absentuje. Situace občanů ze SVL by se mohla začít měnit. Pomalu, velmi pomalu, ale příklady dobré praxe jsou toho důkazem. Situace vyžaduje nekonečnou trpělivost a toleranci, nicméně s nutností zákonně vymezených mantinelů, které by měly být pro všechny stejné. Dokonce bez pozitivních diskriminací, jak se majorita často domnívá.

- Existují pojmy jako „rodina“, „matka“, „dítě“, „vzdělání“, „práce“, pod nimiž však různé skupiny lidí mohou mít (a zpravidla mají) obsazeny různé sociální reprezentace. Rozdílnost sociálních reprezentací (stručně obsahů, které tyto reprezentace naplňují, viz odpovídající literatura a řada diplomových prací na FSV OU Ostrava a FF UP Olomouc) může být zdrojem nedorozumění a tím i konfliktů mezi skupinami. Cílem je tyto reprezentace vyhledat, porozumět jim a případně připravovat podmínky ke změně těchto reprezentací. Tyto aktivity jsou účinné jedině působením uvnitř skupin.
- Poznamenáváme, že psychologové nás upozorňují na okolnost, že očekávání je mocnou a přitažlivou silou, která „přitahuje události“. Pokud lidé myslí na strachy, problémy, obavy (z čehokoliv - útoků, dluhů, špatné budoucnosti), je nepravděpodobnější, že by se z těchto problémů dostali. Pokud si vytvoří způsob, jakým se zaměří na pozitivní události (vytvoří se program splácení dluhů a pak už na ně nemusí myslet, program podpořený silnou důvěrou ve zlepšení budoucnosti ⁷¹), je pravděpodobnější, že změna nastane. Je zřejmé, že jedinec sám obvykle toto nedokáže, ale pokud se v lokalitě objeví osobnost, která akceptuje roli vůdce, je naplnění očekávání, kterým je pozitivní změna, pravděpodobnější. Podobnou roli mají všechny vnější systémy, které podpůrnou roli přebírají a jejichž „hybnými pákami“ jsou všichni systémoví aktéři, kteří se těchto procesů účastní (např. v terénní sociální práci, sociálně aktivizační službě pro rodinu s dětmi, které pracují přímo s jedinci v rodinách). V neposlední řadě se jedná o klíčovou roli Agentury pro sociální začleňování, která má roli koordinátora a přípravou strategických plánů na sociální začleňování přebírá v této oblasti podpory roli spoluvytváření pozitivní a harmonické společnosti.

⁷¹ Některé v minulosti již zmíněné SVL jsou důkazem, že změna možná je.

III. Oddíl

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 Tabulkové údaje

Tabulka č.1: Teoretická konceptuální paradigmatická matice jako relace mezi teoretickým rámcem (elementy paradigmát) a metodologickými paradigmaty

Elementy paradigmát	Paradigma		
	Kvantitativní	Kvalitativní	Integrované
Epistemologie	Pozitivistické, neopozitivistické	Fenomenologické, interpretativní, konstruktivistické	Konstruktivistické
Teorie	Hypotheticko-deduktivní konstrukce teorie,	Induktivní konstrukce teorie	Systemická strategie
Koncepty a pojmy, tvorba dat, kriteria kvality výzkumů	Proměnné, indexy; statistická data; validita, reliabilita, objektivita	Domény, kódy; textové údaje; vycházejí zásadně z dat, různá úroveň abstrakce, reflexivita, dokumentace, teoretické výběry a analýza negativního případu, citlivost ke sjednaným okolnostem, přenositelnost	Proměnné, kódy – dle výzkumné fáze; interaktivní tvorba dat; vyřešení problému
Metody	Např. survey, experiment	Např. případové studie Zakotvená teorie, etnografie, apod.	Např. výzkum jednání
Úkoly	Např. průzkum potřeb starých lidí	Např. sociální potřeby handicapovaných	Např. marginální skupiny v podniku
Autority	Např. Durkheim, Lazarsfeld, Kinsey	Např. Dilthey, Spradley, Denzin, Feyerabend, Strauss, Corbinová Goffman	Např. Lewin, Maturana, Bateson, Watzlavick

Tabulka č. 2: Statistické údaje - Havířov

POU Havířov		2004	2005	2006	2007	2008	2009
ORP Havířov							
Stav obyvatel k 1.7.		84 775	84 662	84 360	84 164	83 873	83 284
v tom:	muži	41 524	41 528	41 366	41 266	41 141	40 828
	ženy	43 251	43 134	42 994	42 898	42 732	42 456
Stav obyvatel k 31.12.		84 784	84 427	84 219	84 033	83 558	82 896
v tom ve věku:	0 - 14	12 552	12 082	11 723	11 448	11 159	10 967
	15 - 64	60 570	60 297	59 971	59 699	59 125	58 273
	65 +	11 662	12 048	12 525	12 886	13 274	13 656
Průměrný věk		39,6	39,9	40,3	40,6	40,9	41,2
Index stáří (65+ / 0 -14 v %)		92,9	99,7	106,8	112,6	119,0	124,5
muži		41 569	41 393	41 292	41 227	40 992	40 591
v tom ve věku:	0 - 14	6 430	6 185	6 011	5 910	5 715	5 576
	15 - 64	30 492	30 445	30 320	30 210	29 995	29 594
	65 +	4 647	4 763	4 961	5 107	5 282	5 421
ženy		43 215	43 034	42 927	42 806	42 566	42 305
v tom ve věku:	0 - 14	6 122	5 897	5 712	5 538	5 444	5 391
	15 - 64	30 078	29 852	29 651	29 489	29 130	28 679
	65 +	7 015	7 285	7 564	7 779	7 992	8 235
Sňatky		442	437	488	491	439	387
v tom podle rodinného stavu snoubenců:							
ženich	svobodný	297	303	319	320	287	236
	rozvedený	141	130	160	164	143	142
	ovdovělý	4	4	9	7	9	9
nevěsta	svobodná	287	294	333	322	278	248
	rozvedená	145	137	148	161	150	133
	ovdovělá	10	6	7	8	11	6
oba	svobodní	246	257	271	271	236	196
Sňatky na 1 000 obyvatel		5,2	5,2	5,8	5,8	5,2	4,6
Sňatky podle bydliště nevěsty		449	450	488	470	429	391
Rozvody		379	281	313	322	348	311
z toho:	s nezletilými dětmi	243	151	187	188	200	186
Rozvody na 1 000 obyvatel		4,5	3,3	3,7	3,8	4,1	3,7
Rozvody na 100 sňatků		85,7	64,3	64,1	65,6	79,3	80,4
Živě narození		717	730	784	810	826	838
v tom:	muži	387	397	402	412	402	403
	ženy	330	333	382	398	424	435
v tom podle věku matky:							
	- 19	37	46	37	44	44	55
	20 - 24	187	149	139	172	164	163
	25 - 29	287	287	327	298	284	275
	30 - 34	159	180	209	232	242	247
	35 - 39	41	59	55	56	75	85
	40 +	6	9	17	8	17	13
v tom podle rodinného stavu matky:							
	svobodné	216	219	243	288	323	342
	vdané	447	459	486	472	442	424
	rozvedené	51	51	53	48	60	67
	ovdovělé	3	1	2	2	1	5

mimo manželství celkem		270	271	298	338	384	414
v % z živě narozených		37,7	37,1	38,0	41,7	46,5	49,4
Živě narození na 1 000 obyvatel		8,5	8,6	9,3	9,6	9,8	10,1
Potraty		348	347	339	339	355	328
v tom podle druhu:							
	samovolný	105	113	133	125	132	112
	UPT ¹⁾ - miniinterrupce	168	163	146	159	161	150
	UPT ¹⁾ - jiné legální	60	62	46	45	51	54
	ostatní vč. EUG ²⁾	15	9	14	10	11	12
Na 100 narozených:							
	potraty celkem	48,3	47,3	43,1	41,7	42,8	39,0
	umělá přerušení těhotenství	31,6	30,7	24,4	25,1	25,5	24,2
Zemřelí		830	840	761	764	840	858
v tom:	muži	456	472	428	403	456	454
	ženy	374	368	333	361	384	404
v tom ve věku:	0 - 14	7	2	3	3	8	3
	15 - 64	254	253	254	209	228	232
	65 +	569	585	504	552	604	623
Zemřelí na 1 000 obyvatel		9,8	9,9	9,0	9,1	10,0	10,3
z toho podle příčiny úmrtí:							
	novotvary (C00 - D48)	245	224	227	230	230	231
	nemoci oběhové soustavy (I00 - I99)	372	435	350	372	444	408
	nemoci dýchací soustavy (J00 - J99)	48	34	25	31	36	57
	nemoci trávicí soustavy (K00 - K93)	41	42	58	52	48	58
	vnější příčiny nemocnosti a úmrtnosti (V01 - Y98)	67	55	51	40	40	50
	z toho sebevraždy (X60 - X84)	19	17	19	8	15	9
Přistěhovalí		1 535	1 322	1 343	1 340	1 105	1 022
v tom:	muži	833	656	690	716	546	516
	ženy	702	666	653	624	559	506
v tom ve věku:	0 - 14	340	270	280	262	232	216
	15 - 64	1 142	984	1 008	1 009	838	771
	65 +	53	68	55	69	35	35
Přistěhovalí na 1 000 obyvatel		18,1	15,6	15,9	15,9	13,2	12,3
Vystěhovalí		1 552	1 569	1 574	1 572	1 566	1 664
v tom:	muži	793	757	765	790	727	866
	ženy	759	812	809	782	839	798
v tom ve věku:	0 - 14	261	309	275	286	340	304
	15 - 64	1 179	1 134	1 180	1 166	1 116	1 254
	65 +	112	126	119	120	110	106
Vystěhovalí na 1 000 obyvatel		18,3	18,5	18,7	18,7	18,7	20,0
Přírůstek stěhováním		-17	-247	-231	-232	-461	-642
v tom:	muži	40	-101	-75	-74	-181	-350
	ženy	-57	-146	-156	-158	-280	-292
v tom ve věku:	0 - 14	79	-39	5	-24	-108	-88
	15 - 64	-37	-150	-172	-157	-278	-483
	65 +	-59	-58	-64	-51	-75	-71
Přírůstek:	celkový	-130	-357	-208	-186	-475	-662
	přirozený	-113	-110	23	46	-14	-20

Přírůstek na 1 000 obyvatel:	stěhováním	-17	-247	-231	-232	-461	-642
	celkový	-1,5	-4,2	-2,5	-2,2	-5,7	-7,9
	přirozený	-1,3	-1,3	0,3	0,5	-0,2	-0,2
	stěhováním	-0,2	-2,9	-2,7	-2,8	-5,5	-7,7
¹⁾ umělé přerušení těhotenství ²⁾ EUG = mimoděložní těhotenství							

Příloha č. 2 Údaje sociální a zdravotní problematiky

A. SAMOSTATNÁ PŮSOBNOST

Oblast sociální

V hodnoceném období byly činnosti směřovány do oblasti péče o seniory, občany těžce zdravotně postižené, rodinu a děti a osoby ohrožené sociálním vyloučením .

Bytové podmínky seniorů v domech s pečovatelskou službou

Rok	počet domů	počet bytů	počet obyvatel
2007	2	321	409
2008	3	321	417
2009	3	321	413
k 30.6.2010	3	321	408

Bytové podmínky zdravotně postižených občanů bezbariérové byty

Rok	počet domů	počet bytů	počet obyvatel
2007	1	63	142
2008	1	66	145
2009	1	72	155
30.6. 2010	1	72	151

Kluby seniorů

Rok	počet klubů	počet členů	výdaje
2007	11	2743	1.020 tis. Kč
2008	11	2938	1.200. tis. Kč
2009	11	3115	1.179. tis. Kč
30.6.2010	11	3195	520 tis.Kč

Činnosti v klubech

rok	Zájezdy,přednášky	Celoměstské akce	Setkání s jubilanty
2007	114	5	38
2008	122	8	43
2009	155	8	42
30.6. 2010	76	3	19

Rekreace seniorů –tuzemské a zahraniční ozdravné pobyty

rok	počet turnusů	tuzemské	zahraniční	počet účastníků
2007	6	6	0	252
2008	8	6	2	318 z toho 69 zahraniční
2009	7	6	1	286 z toho 35 zahraniční
30.6. 2010	2	2	0	84

Volno časové aktivity dětí – tuzemské a zahraniční pobyty

Rok	počet dětí	tuzemské	zahraniční
2007	150	30	120/ z toho 30 dětí SPOD
2008	150	30	120/ z toho 30 dětí SPOD
2009	149	30	119/ z toho 30dětí SPOD
30.6.2010	0	0	0

Ozdravné pobyty pro těžce zdravotně postižené občany

Rok	počet turnusů	počet dětí / počet doprovodu	počet dospělých
2007	1	20 / 20	0
2008	1	20 / 20	0
2009	2	20 / 20	20
30.6. 2010	1	0	20

Zajišťoval výkon funkce veřejného opatrovníka osobám nezpůsobilým k právním úkonům

Rok	počet občanů- Statutární město veřejným opatrovníkem
2007	16
2008	16
2009	20
30.,6. 2010	24

B. PŘENESENÁ PŮSOBNOST

- zahrnuje poskytování dávek sociální péče, sociálně právní ochranu dětí,

Dávky pomoci v hmotné nouzi

Příspěvek na živobytí

Rok	počet vyplacených dávek	výdaje
2007	15930	59 915 890,-
2008	15771	52 664 026,-
2009	16554	49 504 815,-
30.6.2010	9589	27 308 257,-

Doplatek na bydlení

Rok	počet vyplacených dávek	výdaje
2007	8 981	19 377 424,-
2008	8 703	18 217 732,-
2009	6 483	19 001 462,-
30.6.2010	5 044	13 006 719

Mimořádná okamžitá pomoc ohrožení na zdraví

Rok	počet poskytnutých dávek	výdaje
2007	881	2 334 451,-
2008	711	1 989 199,-
2009	834	3 071 178,-
30.6.2010	910	2 049 777,-

*Dávky sociální péče***Příspěvek na péči**

Rok	počet příjemců	výdaje
2007	2444	154 407 000,-
2008	2511	168 080 000,-
2009	2543	165 090 000,-
30.6.2010	2477	79 961 000,-

Vymáhání neprávem přijatých dávek příjemců příspěvku na péči

Rok	počet dlužníků	dlužná částka
2007	1	2000,-
2008	3	16000,-
2009	7	62000,-
30.6.2010	6	59000,-

Počet podaných odvolání proti rozhodnutí

Rok	
2007	90
2008	132
2009	194
30.6.2010	172

Jednorázové příspěvky

Rok	počet příjemců
2007	1880
2008	2075
2009	1962
30.6.2010	1466

Opakující se příspěvky

Rok	počet příjemců
2007	* 4154 ukončení agendy příspěvků na výdaje spojené s užíváním kompenzačních pomůcek
2008	590
2009	582
30.6.2010	268

Výdaje celkem

Rok	výdaje
2007	31 517 574,-
2008	30 124 796,-
2009	25 146 001,-
30.6.2010	11 990 000,-

Mimořádné výhody (MV)

Rok	počet držitelů MV
2007	2 629
2008	2 972
2009	3 246
30.6.2010	3 237

Bezúročné půjčky

Rok	počet
2007	1
2008	1
2009	0
30.6.2010	0

Vymáhání neprávem přijatých dávek občanům těžce zdravotně postiženým

Rok	počet dlužníků	dlužná částka
2007	60	1 112 684,-
2008	73	1 440 920,-
2009	36	1 515 173,-
30.6.2010	54	1 499 568,-

Podaná odvolání osobami těžce zdravotně postiženými

rok	
2007	179
2008	152
2009	128
30.6.2010	106

Sociálně právní ochrana dětí

Evidence spisů

Rok	počet vedených spisů
2007	8054
2008	7373
2009	7774
30.6.2010	7933

Zastupování dětí u soudních jednání a jiných institucí

Rok	počet jednání
2007	1966
2008	1834
2009	1651

30.6.2010	721
-----------	-----

Sociální práce v terénu

Rok	počet šetření
2007	3786
2008	3124
2009	3429
30.6.2010	1468

Sociální práce v terénu zajišťována asistenční službou

Rok	počet šetření
2007	2603
2008	2138
2009	2824
30.6.2010	1277

Ústavní výchova

Počet dětí v dětských domovech

2007	111
2008	125
2009	94
30.6.2010	102

Počet dětí ve výkonu trestu

2007	3
2008	2
2009	3
30.6.2010	4

Počet návštěv v dětských domovech

2007	362
2008	405
2009	335
30.6.2010	200

*Náhradní rodinná péče***Počet osvojení**

2007	2
2008	2
2009	7
30.6.2010	1

Počet žadatelů o pěstounskou péči

2007	24
2008	22
2009	25
30.6.2010	11

Počet dětí umístěných do pěstounské péče

2007	29
2008	35
2009	33
30.6.2010	12

Počet pěstounských rodin

2007	103
2008	122
2009	123
30.6.2010	132

Počet dětí v pěstounských rodinách

2007	162
2008	187
2009	194
30.6.2010	196

Příloha č. 3 Seznam oslovených systémových aktérů

subjekt			kontaktní osoba
Městská realitní agentura	ředitel		Merta
Městská realitní agentura			Valášek Petr
RPG			Eva Rydrych
Magistrát, sociální odbor	vedoucí odd. sociálních služeb	Magistrát	Břízová Yveta
Magistrát, sociální odbor	romský asistent	Magistrát	Danihel Pavol
Magistrát, sociální odbor	vedoucí	Magistrát	Litavská Bohuslava
Slezská diakonie	vedoucí	Občanská poradna, Poradna ELPIS ...	pí Honsárková
Armáda spásy	vedoucí	Dům pro matky s dětmi	Mgr. Blanka Wlosoková
Armáda spásy	vedoucí	Azylový dům pro muže + noclehárna	Ladislav Solana
Armáda spásy	sociální pracovník	Azylový dům pro muže + noclehárna	Jan Třinecký
Armáda spásy	koordinátorka komunitního centra	Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, komunitní centrum Šumbark	Ing. Libuše Roseová
Přísp. org. města	sociální pracovnice	SSMH Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy	Plawná Šárka
Přísp. org. města Dagmar Tiszková	sociální pracovnice	SSMH Centrum drogové pomoci, NZDM pro osoby bez přístřeší	Bc. Dagmar Tiszková
Církevní středisko volného času sv. Jana Boska v Havířově	PR		Bc. Nikola Vavrous
Armáda Spásy	vedoucí	Služba následné péče (alkoholici, gambleři)	Tomáš Kolondra
Církevní středisko volného času sv. Jana Boska v Havířově	ředitel		Ing. Mgr. Jindřich Honěk
Církevní středisko volného času sv. Jana Boska v Havířově		klub Maják - Šumbark	Mgr. Michalíková Romana Michaela
MěPolicie	ředitel		Ing. Bohuslav Muras
Úřad práce Karviná	ved. pobočky Havířov		Ing. Petr Prokop
ZŠ Kpt. Jasioka Prostř. Suchá	ředitelka		Mgr. Žídková Petra
ZŠ Šumbark Školní	ředitel		Mgr. Kosňovský
PČR obv.odd 3 Šumbark	vedoucí		npor. Mgr. Daniel Pilár

PČR obv.odd 2 Podlesí	vedoucí		npor. Bc. Rostislav Kolek
ZŠ Šumbark Jarošova	ředitel		PaedDr. Hujer Václav
Centrum podpory inkluzivní vzdělávání	sociální pracovníce		Mgr. Adéla Schneiderová
Probační a mediační služba		dospělí	Mgr. Klimentová Markéta
Probační a mediační služba		děti	Zuzana Šídlová
školský odbor	vedoucí		Blanka Gellnarová

Příloha č. 4 Reprezentativní výběr pro lokalitu Havířov

Lokalita (obec) Havířov je tvořena částmi obce:

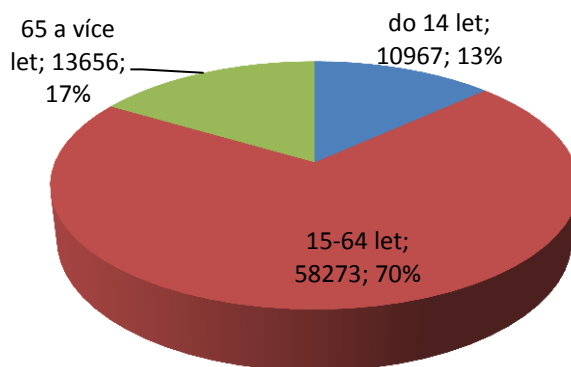
1. Bludovice; 2. Dolní Datyně; 3. Dolní Suchá; 4. Havířov město; 5. Podlesí; 6. Prostřední Suchá; 7. Šumbark; 8. Životice

Havířov celkem má 82 896 obyvatel (2009). (Přesně z r. 2005 je 85 825). Počet obyvatel Havířova ve věku 0 - 14 je 10 967 - 13,2%; ve věku 15-64 let je 58 273 - 70,3% a ve věku nad 64 let je 13 656 - 16,47%.

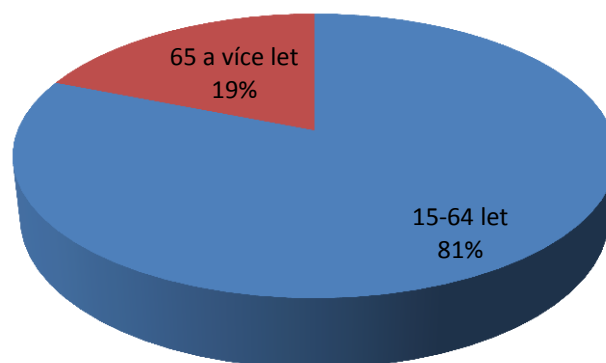
(Poznamenáváme, že odhady v uvedených SVL dle zprávy Gabala, 2006 neodpovídají počtu obyvatel ve vymezené lokalitě, pouze celému Havířovu (se všemi částmi, tj. bez oblastí se SVL.)

Věkové zastoupení populace Havířova je uvedeno pro celou věkovou strukturu a rovněž pro věkovou strukturu nad 15 let.

Graf: Podílové věkové zastoupení obyvatel v Havířově (N=82 896)

Graf: Podílové zastoupení populace ve věku nad 15 let (N=82 896)

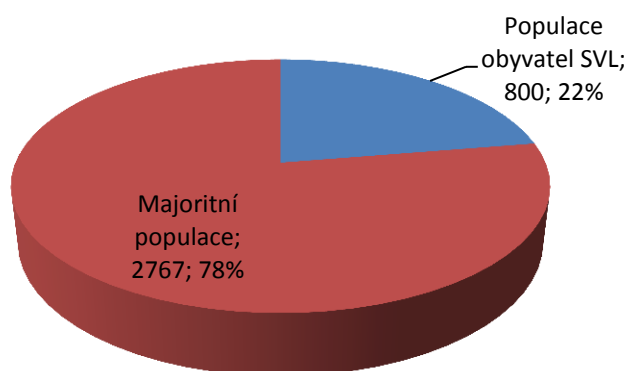
Výběr pro části obce Havířov

(1) PROSTŘEDNÍ SUCHÁ (celkem 5442 obyvatel⁷², 800 obyvatel SVL, tj. 15%) (Část obce Havířov)

Základní sídelní jednotky: Prostřední Suchá (3567 obyvatel⁷³, 800 Romů⁷⁴, 22%), Dolní Suchá, Starý Svět, Hornosušská (Část Kaliště neuvedeny údaje).

Předběžně jsme navrhovali realizovat minimálně 10 rozhovorů s obyvateli SVL. Aby byla dodržena reprezentativnost výpovědí, bylo nutno navýšit počet rozhovorů u obou cílových populací tak, jak je uvedeno v tabulkách.

Graf: Struktura populace v lokalitě Prostřední Suchá, N= 3567

Výběr populace: 1,4 % - 48 rozhovorů v lokalitě.⁷⁵

Podílově se v této lokalitě jedná o 22% osob ze SVL, zbytek majorita z lokality.

Obyvatelé SVL

Obecně	Plánovaná interview -s obyvateli SVL (minoritou) v každé ulici alespoň s jedním dotázaným (hloubkové interview) podle plánovaného kvótního výběru.
Ulice	Nový Svět – č.p. 1,2,3,4,5,6,7,8,9; Dělnická –č.p. 45, 47, 48, 49, 50, 52; Kapitána Jasioka – č.p. 2,3,4,5,6,7,8,10; Frýštátská – č.p. 1,2,3,4; Havířská – č.p. 1,3,5

⁷² Podrobné údaje jsou použity z publikace „Statistický lexikon českých obcí“, Český statistický úřad Ministerstva vnitra, Ottovo nakladatelství, Praha 2005. (str. 1100), počty ostatních základních sídelních jednotek neuvádíme. Jiné (aktualizované) údaje týkající se specifických oblastí nejsou k dispozici. Tyto údaje jsou vhodnější než údaje ze SLDB z r. 2001.

⁷³ Gabalova zpráva uvádí podíl 50% podíl romských obyvatel, tento podíl neodpovídá aktualizovaným údajům.

⁷⁴ Kvasnička, R. (2009) „Popis sociálně vyloučených romských lokalit v regionu Ostravska“.

⁷⁵ 3% z lokality by technicky předpokládal 105 rozhovorů obou cílových populací.

Majorita

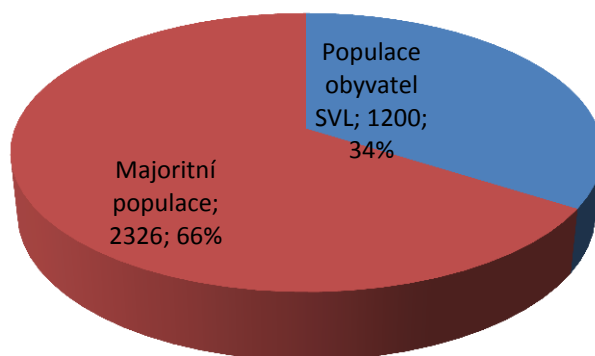
Obecně	Ulice a adresy pro zajištění interview s komunikačními partnery bydlícími v ulicích např. (uvedené adresy obsahují objekty s více bytovými jednotkami) podle kvótního schématu
Ulice	Na Michalůvce č.1, 3, 14,;Budovatelů 12, 6, 154, 15; Hornická 51, 51A, 53, 13, 3, 5, 54 (roh Dělnická a Hornická), 57; Frýštácká ul.;Kapitána Jasioka č. 39,28,34, 40,44, 43, 53; U Topolů č. 1,3, 5,7

(2) ŠUMBARK (Celkem 23323 obyvatel, 1200 obyvatel SVL⁷⁶, 5%), (Část obce Havířov)

Základní sídelní jednotky⁷⁷:

Výsluní, Šumbark (3526, 1200 obyvatel SVL, 34%), Za Teslou, U Pežgovského lesa

Graf: Struktura populace v lokalitě Šumbark („Starý“ Šumbark), N=3526

Výběr populace: 1% - 35 rozhovorů v lokalitě.⁷⁸

Pro konstrukci výzkumného souboru předpokládáme kvótní výběr 12 obyvatel žijících v SVL (lokality uvedeny v tabulkách) a 24 rozhovorů s obyvateli majoritní populace (ulice uvedeny v tabulkách)

Věková struktura (podle kvót z r. 2009 (poslední dostupné údaje) je řešena podílově.

Rozhovory s populací dětí do věku 15 let - neuvažujeme

Zjištěné údaje budou reprezentativní pro lokalitu Šumbark (specifické části „Šumbark, viz vymezení shora) a to pro zkoumané cílové populace - tj. populaci osob žijících v SVL a populaci veřejnosti - majoritní populace - žijící v bezprostředním okolí SVL té části Havířova, která je vymezena specifikací „Šumbark“.

⁷⁶ Kvasnička, R. (2009) „Popis sociálně vyloučených romských lokalit v regionu Ostravska“.

⁷⁷ Počty obyvatel v ostatních základních sídelních jednotkách neuvádíme, viz poznámka 1.

⁷⁸ 3% z lokality by technicky předpokládal 105 rozhovorů.

Obyvatelé SVL

Obecně	Plánovaná interview -s obyvateli SVL (minoritou) v každé ulici alespoň s jedním dotázaným (hloubkové interview) podle plánovaného kvótního výběru.
Ulice	Obránců Míru - č.p. 9,11,13,15,21,23,25,27,29,31,33,35; Jarošova – č.p. 2a-d, 4a-d, 6a-d, 8a-d, 10a-d, 12a-d; Anglická – č.p. 5a-d, 7a-d, 9a-d, 11a-d; Dukelská – 7a-d, 9a-d, 11a-d, 13a-d; Šenovská – 17,19,21

Majorita

Obecně	Ulice a adresy pro zajištění interview s komunikačními partnery bydlícími v ulicích např. (uvedené adresy obsahují objekty s více bytovými jednotkami) podle kvótního schématu
Ulice	Dukelská 10A, 6A, 25, 2B, 3B; Anglická 14,2 ,9; Obránců míru 5; Slovenského nár. povstání 5; Šenovská 13; Boženy Němcové 6A, 25, 2B; Nám. TGM 1,13,2

Příloha č. 5 SWOT analýza – bydlení sociálně vyloučených obyvatel Prostřední Suchá, Šumbark, hotelové domy Merkur

Slabé stránky

- Absence nevládní organizace pro práci s komunitou – komunitní centrum, nízkoprahové centrum
- Prostřední Suchá nepůsobí žádná nevládní organizace (dále NNO)
- Malé množství nevládních organizací
- Málo služeb sociální prevence
- Není aktivizovaná komunita
- Neexistence Azylového domu pro rodiny s dětmi - rozdělení rodiny při vstupu do azylového domu
- Absence systému komunikace mezi poskytovateli – nestrategická komunikace mezi NNO a městem (potažmo Sociálními službami města Havířova)
- Špatná koordinace činností – pokrytí služeb, rozdělení rolí – brání možnosti rozvíjet aktivity např. do jiných částí města
- Neznalost jasných pravidel při výpovědi z nájmu bytu ze strany NNO
 - ze strany NNO nemožnost ověřit si informaci klienta
- Komunikace mezi NNO a RPG – v záležitostech klientů (právní odd.)
- Neselektivní přidělování bytu (kumulace obyvatel se stejnými problémy v 1 domě) - neslyšení města na zkušenost NNO – dochází k ničení domů
- Jednorázové částky (kauce) při získání bytu (MRA) + nájem dopředu (3x6 měsíců) a kauce 3000,- a více podle velikosti (nájem je možné platit postupně, pokud klient pobírá dávky hmotné nouze)
- Výměna bytů ze strany Romů zpět do lokalit
- Sociálně slabí jsou taženi levnějšími byty
- Malometrážní byty – přitahují vyloučené obyvatele
- Zvýšení nájmu nepřitáhne movitější klienty i přes opravu domů
- Existence Hotelového domu Impuls v Prostřední Suché – ubytování sociálně slabých
- Chybí sociální byty s programem podpory (ze strany města, NNO)
- Reakce okolí na lidi ubytovávány v tréninkových bytech (MRA-Armáda spásy)
 - příchod ze sociálně vyloučené komunity do jiných částí města
 - nedostatek finančních prostředků klientů
- Systém sociálních dávek – příplatek na bydlení (např. sociálně slabí –vysoutěží nadstandardní byty až 120kč za m2)
- MRA+RPG – společné domy – nekoncepční opravy
- Malá informovanost sociálně vyloučených obyvatel o povinnostech ze strany státu –negativní reakce ze strany veřejnosti, zkoušení podobného dalšími Romy
- Pondělí – pátek je Havířov „prázdné město“ – vyjíždka za prací
- Existence obyvatel, kteří vždy budou potřebovat pomoc státu – nejsou schopni samostatnosti – neřeší se otázka, co s těmito obyvateli
- Nedefinované pojmy – sociální bydlení, luxus

Silné stránky

- Ze strany MRA – každý měsíc správce informuje dlužníky
- Není zde snaha pronajímatelů kumulovat sociálně slabé obyvatele
- Většina domů v Havířově je opravená

- Stav sociálně vyloučených lokalit v Havířově oproti např. v Ostravě
- Investice do objektů MRA, RPG
- Dispozice Šumbarku – zeleň, hřiště
- Existence azylových domů pro muže, pro matky s dětmi

Příležitosti

- „Dostupné bydlení“ RPG (Šumbark) – nabídka pro NNO volných bytů – prostupné bydlení
- Vybudování Azylového domu pro rodiny
- Spolupráce NNO, MRA, RPG v poskytování informací (s ohledem na právní možnosti)
- Poskytování informací ze strany MRA a RPG o neplatičích (s ohledem na právní možnosti)
- Koordinace činnosti mezi NNO a veřejnou správou – dává potenciál ke vzniku nových služeb
- Domluva RPG + MRA výměna vchodů tak, aby domy byly ve vlastnictví 1 majitele
- Opravy domů ze strany RPG na Šumbarku
 - Změna prostředí
 - Domovní správa
 - Naděje v pokračování
- Opravy na vlastní náklady (RPG) – 3 měsíce za 1kč, snížené nájemné na 2-3 roky podle rozsahu oprav, spolupráce NNO a RPG
- Ubytovna města (ul. Střední) pro rodiny s dětmi, okamžitá reakce na neplacení a narušování soužití
- Možnost Havířova rozvíjet se dále do okolí (spádové obce)

Hrozby

- Prostupné bydlení, kdy klient jde od luxusu k horšímu z hlediska vybavení a také finančně od levnějšího k drahému bydlení
- Ubytovna města bez služeb sociální prevence, demotivující systém
- Disproporce mezi výší nájmu RPG a MRA
 - RPG - projekty svépomoc (motivace)
 - MRA - nižší nájemné než RPG bez vlastního přičinění
- Co s lidmi kteří budou vždy potřebovat pomoc státu – nejsou schopni se postarat. Co má dostat ze strany státu?
- Návrat sociálně vyloučených klientů zpět do sociálně vyloučených lokalit (i přes práci s NNO)
- Ztráta bydlení
- Bytová politika města

Příloha č. 6 SWOT analýza – vzdělávání sociálně vyloučených obyvatel Prostřední Suchá, Šumbark

Slabé stránky

- Psychosociální výbava dětí
- Motivace ke vzdělávání
 - Nevnímají, že vzdělanější lidé mají větší šanci uplatnit se na trhu práce
- Rodinné zázemí dětí
 - Neradi spolupracují s institucemi
 - Neochota spolupracovat
 - Upřednostňují momentální zájem dítěte (zda chce nebo nechce do školy)
- Špatná vybavenost dítěte při vstupu do školy, pokud nenavštěvují přípravné třídy nebo mateřské školky
- Vícečlenné rodiny obtížně organizují den (některé děti ještě spí – problém někam zavést dítě)
- Materiální zázemí rodin
- Představy o tom, co se musí nakoupit při nástupu do ZŠ
- Absence dobrých vzorů
- Jazyková výbava dětí (okrajová záležitost)
- Rodiče dětí nechtějí někam dávat dítě, když nemusí
- Spolupráce škola – neziskové organizace (dále jen NNO)
- Spolupráce rodina – NNO (Prostřední Suchá)
- Neznáme mechanismy jak oslovovat rodiče (učitelé by neměli chodit k dětem domů)
- Ghettoizace škol
 - Odchod dětí majoritní populace do jiných škol
 - Odchod učitelů
 - Zhoršující se ekonomická situace škol (v důsledku nižšího počtu žáků ve třídách se snižují prostředky na platy a jejich složky)
- Fluktuace žáků, zejména romského etnika - nepříznivě zasahuje:
 - jak do vzdělávacího procesu (žák se musí adaptovat na další školní vzdělávací program),
 - tak do ekonomiky školy (normativ na žáka je škole přiznáván podle počtu žáků k 30.9. – není zohledněna (pokud je následně více žáků ve škole – škola na ně nedostane peníze)
- Špatná legislativa
 - Řešení vzdělávání sociálně znevýhodněných obyvatel
 - Financování škol
- Prostory v Prostřední Suché pro NNO
- Finanční příspěvky žáka na určité preventivní programy (divadlo, kino...)
- ZŠ v Prostřední Suché nemá hřiště, hřiště ZŠ Školní je zdevastované

Silné stránky

- Spolupráce terénních pracovníků OSPODu se školami
 - Přibližují vztah rodina – škola
- Spolupráce rodina – NNO (Šumbark)
- Dobrá komunikace ZŠ se školským odborem a sociálním odborem
- Zavádění systému včasné intervence
 - Vazba na záškoláctví, porušování léčebného režimu – možnost sankcí
 - Posun v prevenci

- Preventivní programy na školách (v rámci kterých jsou na školách organizovány také volnočasové aktivity)
- Volnočasové aktivity a sociální služby NNO (Šumbark)
 - Don Bosco, Armáda Spásy, Slezská diakonie
- Financování kroužků na školách městem
- Projekt „Stejná šance“
- Čerpání financí z fondů EU
 - Výukové materiály, vybavení
 - Studovny
 - Vzdělávání pedagogů
 - Asistenti pedagogů
- Klima základních škol příznivé pro vzdělávání žáků (klad pro kvalitu vzdělávání)
- Základní školy umí řešit problematiku multikulturního vzdělávání
- Školské sbory kompetentní pro práci
- Střední školy na Šumbarku (Stř. škola řemesel a služeb) akceptují nedokončené základní vzdělání při přijímání žáka
- Možnost doplnění základního vzdělání (využívá cca 20 osob za rok)

Příležitosti

- Budova dílen v areálu ZŠ Kpt. Jasioka pro Don Bosco
- Vstup NNO do Systému včasné intervence
- Preventivní strategie na úrovni města
- Spolupráce Městské policie
 - Systém včasné intervence – záškoláctví
- Oprava hřiště (spolupráce ZŠ kpt. Jasioka + střední školy)
- Oprava hřiště ZŠ Školní
- Zvýšení počtu přípravných tříd
- Legislativní změny – povinná přípravná třída
- Možnost čerpání financí z fondů EU
- Přídavky na dítě – zaplacení stravování na ZŠ
- EU peníze školám – až po ukončení stávajícího projektu (od r. 2012)

Hrozby

- Nové období – strukturální fondy EU – méně financí
- Úbytek dětí na základních a středních školách
- Zvyšující se podíl sociálně vyloučených dětí na školách
- Stávající způsob financování základních škol + nárůst podílu sociálně vyloučených žáků na školách + úbytek žáků
 - Dojde k zániku případně sloučení škol
- Neřešení problému může znamenat konec sociálního smíru

Příloha č. 7

SWOT analýza – (ne)bezpečnost a výskyt sociálně patologických jevů v sociálně vyloučených lokalitách Prostřední Suchá, Šumbark, hotelové domy Merkur

Slabé stránky

- Nedostatek sociálních služeb (je zde patrný rozdíl mezi Prostřední Suchou a Šumbarkem)
 - pro matky s dětmi
 - ambulantní služby pro závislé
 - seniory
- Málo terénních pracovníků působících v sociálně vyloučených lokalitách
- Nedostatek nabídky k trávení volného času pro děti a mládež nebo finanční nedostupnost těchto aktivit
- Zanedbávaná zdravotní péče u dětí (nechodí na preventivní prohlídky)
- Vysoký počet neúplných rodin (také příčina slabých stránek)
- Špatné právní povědomí o povinnostech
- Absence dobrých vzorů, přítomnost špatných
- Z rodiny si děti nesou asociální hodnotový žebříček
 - pití, kouření, vzdělání
- Nesamostatnost – závislost na sociálních dávkách, institucích (při řešení problému), obecně na druhých
- Brzké rodičovství
- Špatné zázemí v rodinách
- Slabé psychosociální dovednosti – špatné společenské a hygienické návyky
- Závislosti – nejvíce alkohol, marihuana, (méně gambling, pervitin, heroin)
- Vysoká míra kriminality
- Obyvatelé soc. vyloučených lokalit jsou lehce manipulovatelní - jsou využíváni k trestné činnosti a nejsou znali důsledků
- Zadluženost obyvatel soc. vyloučených lokalit
- Chybí pracovní skupina, která by mohla v součinnosti řešit problémy spojené s prací se sociálně vyloučenými (vzor Bílý nosorožec - Ostrava)
- Slabý systém výměny informací mezi subjekty, které pracují se sociálně vyloučenými, schopnost sociálně vyloučených toho využívat
- Přístup k alternativním trestům (např.obecně prospěšné práce) - není zpětná vazba k výkonům těchto trestů (např. od zaměstnavatele) - chybí systém
- Čerpání finančních prostředků (NNO)
- Způsob financování sociálních služeb
- Migrace romské populace (v rámci lokalit) – jejich kumulace
- Prostředí, zanedbanost domů
- Zvýšená nesnášenlivost mezi Romy (Olaši x ostatní - týká se Šumbarku), (starousedlíci x nově příchozí)
- Nemožnost pracovat s Olachy, dostat se do jejich komunity
- Neznalost historie Romů ze strany Romů
- Romové vlastní normy povyšují nad zákon
- Neochota Romů spolupracovat - chtějí přijímat, nechtějí dávat

Silné stránky

- Práce se sociálně vyloučenými v Šumbarku prostřednictvím sociálních služeb a aktivit
- Asistenti prevence kriminality při MěP (projekt MV - Úsvit)
- Preventista PČR – přednášky, besedy (drogy, trestní odpovědnost atd...)
- Skupina prevence MěP Havířov – besedy pro MŠ,ZŠ,SŠ, domovy a kluby seniorů... na téma MP a veřejný pořádek, bezpečnost, sebeobrana, sebeochrana v oblasti bezpečnosti, drog, BESIPu, kyberšikany apod.
- Provozování Městského kamerového dohlížečského systému na území města Městskou policií (12 kamer v exponovaných částech) – 4 Prostřední Suchá, 4 Šumbark
- Mobilní služebna MěP – pozitivně vnímána starousedlíky
- Systém včasné intervence (propojení informací o osobách na úrovni veřejné správy)
- Společné kontroly OSPOD, MěP, PČR v restauracích – požívání alkoholu mladistvými
- Spolupráce PČR a MěP
- Dokumenty Strategie řešení sociální inkluze ve městě Havířov, Prevence kriminality
 - Umožňují čerpat dotace
- Čerpání finančních prostředků (NNO)
- Možnost města hradit preventivní programy
- Existence Protidrogové komise a komise Prevence kriminality při městě
- Pokles nápadu trestné činnosti (o 200 trestných činů méně k 30.8.2010 než v předešlém roce) – možnost policistů více se pohybovat v terénu (místo administrace tr. činů)
- Míra prostorového vyloučení, dopravní dostupnost, infrastruktura služeb sociálně vyloučených lokalit

Příležitosti

- Možnost vstupu NNO do Prostřední Suché
- Elán aktérů něco změnit, pracovat se sociálně vyloučenými
- Práce s dětmi (přednášky, dobré vzory, historie Romů)
- Dobrovolnická činnost
- Rozvoj NNO, vznik nové NNO - jak v Šumbarku, tak do Prostřední Suché
- NNO – zpracované koncepce na další roky – dobré využít při síťování služeb
 - vznik skupiny, která si bude předávat informace o práci se sociálně vyloučenými – návaznost práce
- Rozjezd Komunitního plánování sociálních služeb
- Následná kontrola dohodnutého
- Systematická kontrola ze strany všech aktérů – dodržování povinností
- Možnost uložení probačního programu
- Strukturální fondy EU

Hrozby

- Neexistence prostor k využití NNO
- Poskytované sociální služby budou roztržštěné, stejně tak poskytovatelé
 - tzn. nebudou plnit funkci
- Rozrůstání hranic sociálně vyloučených lokalit
- Špatná situace na Slovensku – příchod Romů
- Imigrace dalších Romů či sociálně vyloučených do lokalit
- Rotace Romů Ostrava - Havířov
- Nedostatek financí, škrty vlády

- Odliv zaměstnanců ze sféry sociálních služeb
- Bezpečnost – zhoršení situace
 - přístup PČR
 - Šumbark ideální bydlení pro mladé – ale obyvatelé mají strach v lokalitě
- Trvalá závislost obyvatel sociálně vyloučených lokalit na státu
- Vyrůstající protiromské nálady